

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

FİNANSAL RAPORLAMADA YAPILAN MUHASEBE HİLELERİ VE
UYGULAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Zeynep ACAR

116758008

Doç. Dr. Burcu ADILOĞLU

İSTANBUL

2020

Finansal Raporlamada Yapılan Muhasebe Hileleri ve Uygulama Açısından
Değerlendirilmesi

Accounting Fraud in Financial Reporting and Evaluation in Terms of Application

Zeynep ACAR
116758008

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Burcu ADILOĞLU

İstanbul Üniversitesi

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Derya ÜÇOĞLU

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Göksel YÜCEL

İstanbul Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih :

Toplam Sayfa Sayısı:

11/01/2020
176

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Finansal Raporlama
- 2) Hile
- 3) Hileli İşlemler
- 4) Hileli Finansal Raporlama
- 5) Hile Denetimi

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Financial Reporting
- 2) Fraud
- 3) Fraudulent Transactions
- 4) Fraudulent Financial Reporting
- 5) Fraud Audit

ÖNSÖZ

Bitirme tezimin hazırlanmasında deneyimleriyle ve değerli fikirleriyle bana yol gösteren; tez konusunun belirlenmesinde, çalışmanın yürütülmesinde ve yazım aşamasında beni yönlendiren ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım değerli hocam Sayın Doç. Dr. Burcu ADILOĞLU' na,

Her daim yanımda olan ve desteğini esirgemeyen kardeşim Şükran ACAR' a, yoğun çalışma dönemlerimde gösterdiği sabır ve anlayışından dolayı teşekkür ederim.

Zeynep ACAR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
TABLOLAR LİSTESİ.....	xi
ABSTRACT.....	xii
ÖZET.....	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. HİLE KAVRAMI	3
1.1. Hile	3
1.1.1. Muhasebe Hile	4
1.1.2. Muhasebe Hata.....	4
1.1.3. Hata ve Hile Arasındaki Temel Farklar	4
1.1.4. Hilelerin Gerçekleşmesine Neden Olan Faktörler	5
1.1.5. Hile Yapan Kişilerin Özellikleri	7
1.2. Hile Çeşitleri.....	12
1.2.1. Varlıkların Kötüye Kullanılması.....	13
1.2.2. Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranışlar	14
1.2.3. Hileli Finansal Raporlama.....	14
1.3. Hile Belirtileri – Kırmızı Bayraklar	15
İKİNCİ BÖLÜM.....	17
2. FİNANSAL RAPORLARDA MEYDANA GELEN HİLE VE USULSÜZLÜKLER	17
2.1. Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile Ve Usulsüzlüklerin Tanımı. 17	
2.2. Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile Ve Usulsüzlüklerin Şekilleri 18	
2.2.1. Bilançoda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlükler	18
2.2.2. Gelir Tablosunda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlükler.....	21
2.2.3. Hatalı Açıklamalar	21
2.3. Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile Ve Usulsüzlüklerin Olumsuz Etkileri.....	23
2.3.1. Dünyada ve Türkiye’de Gerçekleşen Muhasebe Skandalları	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	37
3. DENETİM, HİLE DENETİMİ VE HİLE DENETİMİ İLE İLGİLİ YAPILAN DÜZENLEMELER	37
3.1. Denetimin Tanımı ve Denetim Sürecinin Tarihçesi	37
3.2. Denetim Türleri	38
3.2.1. Konusu ve Amaçlarına Göre Denetim Türleri	38
3.2.2. Denetçi ile Örgüt Arasındaki İlişkiye Göre Denetim Türleri.....	40
3.3. Denetçi Kavramı ve Denetçi Türleri.....	41
3.3.1. Denetçi Kavramının Tanımı.....	42
3.3.2. Denetçi Türleri	42
3.4. Hile Denetimi, Hile Denetimine İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri ve Hile Denetçisi	44
3.5. Hile Denetiminde Denetçinin Sorumlulukları.....	46
3.5.1. İç Denetçinin Sorumlulukları.....	46
3.5.2. Bağımsız Denetçinin Sorumlulukları.....	47
3.6. Hile Denetimi ile İlgili Düzenlemeler	48
3.6.1. ABD’de Hile Denetimi ile İlgili Yapılan Düzenlemeler	49
3.6.2. Türkiye’de Yapılan Düzenlemeler	51
3.6.3. Diğer Uluslararası Düzenlemeler	55
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	58
4. HİLE RİSKİ DEĞERLENDİRME	58
4.1. Risk.....	58
4.2. Risk Yönetimi.....	59
4.3. Kurumsal Yönetim	59
4.4. Kurumsal Risk Yönetimi.....	61
4.5. Hile Riski.....	62
4.6. Hile Riski Yönetimi.....	63
4.6.1. Hile Riski Yönetiminde Görev ve Sorumluluklar.....	64
4.7. Hile Riski Değerlendirme	69
BEŞİNCİ BÖLÜM	72
5. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMANIN ÖNLENMESİ	72
5.1. İç Kontrol Sisteminin Etkinliği	72
5.2. Hile Önleyici Kontroller.....	75

5.2.1.	Etkin İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması.....	75
5.2.2.	Uygun Çalışanların İşe Alınması	76
5.2.3.	Yetki Sınırları.....	77
5.2.4.	Dürüstlük ve Yüksek Etik Kültür Yaratmak.....	77
5.2.5.	Çalışanların Gözlenmesi	78
5.2.6.	İhbar Hattı Oluşturulması.....	79
5.2.7.	Düzenli Denetimler	79
5.2.8.	Sürpriz Denetimler	80
5.2.9.	Yaptırım Baskısının Oluşturulması.....	80
5.2.10.	Hile Bilincinin Oluşturulması	80
5.2.11.	Hile Riski Değerlendirmesi Yapmak	81
ALTINCI BÖLÜM		82
6. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMANIN TESPİT EDİLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER		82
6.1.	Geleneksel Yöntemler	83
6.1.1.	Analitik İnceleme Prosedürleri	83
6.1.2.	Örnekleme Yöntemi	86
6.1.3.	Sürekli Denetim	86
6.1.4.	Hile Değerlendirme Sorgulaması.....	87
6.1.5.	Fısıltı Yöntemi	87
6.1.6.	Çapraz Denetim Tekniği	88
6.1.7.	Kırmızı Bayraklar Tekniği	88
6.2.	Benford Kanunu	89
6.3.	Veri Madenciliği ve Yapay Zekâ Algoritmaları.....	94
6.3.1.	Yapay Sinir Ağları	95
6.3.2.	Karar Ağaçları.....	96
6.3.3.	Bayes İnanç Ağları.....	97
6.3.4.	Destek Vektör Makineleri	98
6.3.5.	Genetik Algoritma.....	99
6.4.	Regresyon Modeli	100
YEDİNCİ BÖLÜM		101
7. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA İLE İLGİLİ HİLE DENETÇİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA		101

7.1. Araştırmanın Amacı	101
7.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	102
7.3. Verilerin Toplanması, Çözümü Ve Yorumlanması	102
7.4. Araştırma Bulguları	103
7.4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	103
7.4.2. Hile Teorisine İlişkin Görüşler	104
7.4.3. Hilekâr Profiline İlişkin Görüşler	104
7.4.4. Hile Türlerine ve Hileli Finansal Raporlamaya İlişkin Görüşler ..	104
7.4.5. Kırmızı Bayraklara İlişkin Görüşler	106
7.4.6. Hile Denetimine İlişkin Görüşler	106
7.4.7. Hile Denetçisine İlişkin Görüşler	107
7.4.8. Hileli Eylemlerin Tespit Edilmesine İlişkin Görüşler	108
7.4.9. Hileli Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Görüşler	109
7.4.10. İç Kontrol ile Hile Arasındaki İlişkiye Yönelik Görüşler	110
7.4.11. Türkiye'deki Denetime İlişkin Görüşler	110
7.4.12. Hile Denetçiliğinin Geleceğine İlişkin Görüşler	112
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	113
KAYNAKÇA	118
EKLER	126
Ek-1: Mülakat Soruları	126
Ek-2: Birinci Katılımcı (H1) Mülakatı	128
Ek-3: İkinci Katılımcı (H2) Mülakatı	133
Ek-4: Üçüncü Katılımcı (H3) Mülakatı	140
Ek-5: Dördüncü Katılımcı (H4) Mülakatı	145
Ek-6: Beşinci Katılımcı (H5) Mülakatı	149
Ek-7: Altıncı Katılımcı (H6) Mülakatı	154
Ek-8: Yedinci Katılımcı (H7) Mülakatı	158
Ek-9: Sekizinci Katılımcı (H8) Mülakatı	163
Ek-10: Dokuzuncu Katılımcı (H9) Mülakatı	168
Ek-11: Onuncu Katılımcı (H10) Mülakatı	173

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- ACFE** : Association Of Certified Fraud Examiners
- AICPA** : Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü
- BDDK** : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
- BDS** : Bağımsız Denetim Standartları
- CEO** : Chief Executive Officer, İcra Kurulu Başkanı
- CFE** : Certified Fraud Examiners, Sertifikalı Suiistimal İnceleme Uzmanları
- CFO** : Chief Financial Officer, Finansal İşler Başkanı
- COO** : Chief Operating Officer, Faaliyetlerden Sorumlu Genel Müdür
- COSO** : Committee Of Sponsoring Organizations Of The Treadway Commission
- IASB** : International Accounting Standards Board, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
- IASC** : International Accounting Standards Committee, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi
- IFAC** : International Federation Of Accountants, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
- IFRIC** : International Financial Interpretation Committee, Uluslararası Finansal Yorum Komitesi
- IFRS/IFRS** : Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
- ISA** : International Standard On Auditing, Uluslararası Muhasebe Standartları

- İMKB** : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
- KGK** : Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
- KPMG** : Denetim, Vergi ve Danışmanlık Hizmetleri Sunan ve Sektördeki En Büyük Dört Uluslararası Şirketten Biri
- KVKK** : Kişisel Verilerin Korunması Kanunu
- PCAOB** : Public Company Accounting Oversight Board, Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu
- SAS** : Statement On Auditing Standards, Denetim Standartları
- SEC** : Sermaye Piyasası Kurulu
- SOX** : Sarbanes Oxley Yasası
- SPK** : Sermaye Piyasası Kurulu
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- TDS** : Türkiye Denetim Standartları
- TMS** : Türkiye Muhasebe Standartları
- TMSF** : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
- TMSK** : Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
- TMUDESK** : Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
- TTK** : Türk Ticaret Kanunu
- TÜDESK** : Türkiye Denetim Standartları Kurulu
- TÜRMOB** : Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavir Odaları Birliği
- UDS** : Uluslararası Denetim Standartları
- UMS** : Uluslararası Muhasebe Standartları

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Hile Üçgeni.....	5
Şekil 1.2. Hile Elması	7
Şekil 1.3. Hile Yapanların Cinsiyetleri ve Organizasyondaki Konumları (Zarar)	10
Şekil 1.4. Hile Yapanların Cinsiyetleri ve Organizasyondaki Konumları (Yüzde)	10
Şekil 1.5. Hile Yapanların Yaş Dağılımları (2018)	11
Şekil 1.6. Hile Çeşitleri.....	12
Şekil 1.7. Hileli Eylemlerin Türlerine Göre Gerçekleştirilme Sıklıkları ve Doğurduğu Kayıplar.....	12
Şekil 1.8. Varlıkların Kötüye Kullanılması	14
Şekil 1.9. Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranışlar	14
Şekil 2.1. Varlıkların Olduğundan Fazla Gösterilmesine İlişkin Yöntemler (Balcı, 2008)	19
Şekil 4.1. Hile Riski Değerlendirme Süreci.....	71
Şekil 6.1. Yapay Sinir Ağları.....	96

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Cinsiyetin Hileyle İlişkisi.....	9
Tablo 1.2. Hileli Eylemlerin Türlerine Göre Gerçekleştirilme Sıklıkları.....	13
Tablo 2.1. Yabancı Kaynaklara İlişkin Hile ve Usulsüzlük Yöntemleri.....	20
Tablo 6.1. Benford Kanunu'na Göre Sayıların İlk Hanelerinde Rakamların Beklenen Olasılık Dağılımları.....	90
Tablo 6.2. Sayıların İlk Beş Hanesinde Benford Kanunu'na Göre Rakamların Beklenen Olasılıkları.....	91
Tablo 7. 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	103

ABSTRACT

Fraud has been one of the biggest problems in terms of existence and future of enterprises in recent years. Therefore, detection and prevention of fraud have become a necessity for businesses. Preventing and uncovering fraud are important issues for businesses as this will reduce or eliminate losses. Although it is not the most common fraud, accounting frauds in financial reporting is the type of fraud that causes the biggest losses compared to other fraud types.

Within the scope of this thesis, the definition of fraud, fraud theory, characteristic features of the people who perform the fraud and fraud types have been explained. Then the audit, fraud auditing, preventive controls for fraudulent actions and methods of detecting fraud have been discussed.

The aim of this thesis is to explain the accounting frauds made in financial reporting, to evaluate the most effective methods and techniques in terms of application that are used in preventing and examination the fraud, and also to get detailed information about the auditing, fraud audit in general, and fraud auditing in Turkey. In this context, within the implementation part of the study, the results of interviews conducted by fraud auditors operating in Turkey have been examined and the findings about the fraud profile, the reasons of fraudulent financial reporting, the encounter rate, the prevention and detection methods, the importance of fraud auditing, the duties and responsibilities of fraud auditors, the features that the auditor should possess, and the adequacy of the auditing mechanisms in Turkey have been explained.

Key Words: Financial Reporting, Fraud, Fraud Process, Financial Statement Fraud, Fraud Audit

ÖZET

Son yıllarda işletmelerin varlığı ve geleceği açısından en büyük problemlerden bir tanesi hile olmuştur. Bu sebeple hilelerin ortaya çıkartılması ve önlenmesi işletmeler açısından bir gereklilik haline gelmiştir. Hileyi önlemek ve ortaya çıkarmak, oluşabilecek kayıpları azaltacağından ya da yok edeceğinden ötürü işletmeler açısından önem arz eden bir konudur. En sık yapılan hile olmamasına rağmen finansal raporlamada yapılan muhasebe hileleri, diğer hile türleriyle karşılaştırıldığında en büyük kayıplara sebep olan hile türüdür.

Bu tez çalışması kapsamında öncelikle; hile tanımı, hile teorisi, hileli eylem gerçekleştiren kişilerin karakteristik özellikleri ve hile çeşitleri açıklanmıştır. Ardından denetim, hile denetimi, hileli eylemleri önleyici kontroller ve hileleri tespit etme yöntemleri konularına değinilmiştir.

Tez çalışmasının amacı, finansal raporlamada yapılan muhasebe hilelerini açıklamak, hilenin önlenmesi ve hilenin incelenmesinde en etkin yöntem ve teknikleri uygulama açısından değerlendirmek, bununla birlikte Türkiye'deki denetim, Hile Denetimi ve Hile Denetçiliği ile ilgili detaylı bilgiye ulaşmaktır. Bu kapsamda çalışmanın uygulama kısmında Türkiye'deki hile denetçilerinin katılımıyla gerçekleştirilen mülakat sonuçları incelenerek; hilekâr profili, hileli finansal raporlamanın yapılmasının nedenleri, karşılaşılma sıklığı, önleme ve tespit yöntemleri, hile denetiminin önemi, hile denetçisinin görev ve sorumlulukları, hile denetçisinin sahip olması gereken özellikler ve Türkiye'deki denetim mekanizmasının yeterliliği ile ilgili elde edilen bilgiler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Finansal Raporlama, Hile, Hileli İşlemler, Hileli Finansal Raporlama, Hile Denetim

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında; hile kavramları, hile çeşitleri, hile tespitinde kullanılan yöntem ve teknikler ele alınmıştır. Tez çalışmasının amacı, finansal raporlamada yapılan muhasebe hilelerini açıklamak, hilenin önlenmesi ve hilenin incelenmesinde en etkin yöntem ve teknikleri uygulama açısından değerlendirmektir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde; hilenin tanımı, muhasebede hile ve muhasebede hatanın tanımı ile hata ve hileyi ayıran temel farklar anlatılmaktadır. Aynı zamanda hile yapan kişilerin özellikleri ve hile çeşitleri de anlatılmakta olup sonrasında hile belirtilerine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; finansal raporlarda gözlemlenen hile ve usulsüzlüklerin tanımı, gerçekleşme şekilleri ve olumsuz etkileri anlatılmıştır. Finansal tablolarda meydana gelen hile ve usulsüzlüklerin olumsuz etkileri anlatılırken, Dünya’da ve Türkiye’de gerçekleşen skandallardan en çok yankı getirenler de anlatılmış olup, hileli finansal raporlamanın ciddi etkileri vurgulanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; denetimin tanımı, denetim sürecinin tarihçesi, denetim türleri, denetime ihtiyaç duyulmasının nedenleri, denetimle ilgili düzenlemeler anlatılmaktadır. Aynı zamanda denetçi kavramı tanımlanmış olup denetimde denetçinin sorumluluklarından bahsedilmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; hile riski, hile riski yönetimi ve hile değerlendirmesi konuları anlatılmıştır. Bu konuların daha iyi anlaşılması açısından önemli kavramlar olan; risk, risk yönetimi, kurumsal yönetim, kurumsal risk yönetimi kavramları bölümün başında kısaca anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümünde; iç kontrol sisteminin etkinliğinden ve hile önleyici kontrollerden bahsedilmektedir.

Altıncı bölümde; hileli eylemlerin gerçekleşmesini önlemeye yönelik geleneksel ve bilgisayar destekli denetim teknikleri anlatılmaktadır.

Çalışmanın son kısmı olan yedinci bölümde; hileli finansal raporlamayla ilgili Hile Denetçilerin katılımıyla gerçekleştirilen mülakat uygulaması yer almaktadır. Bu kapsamda CFE sertifikasına sahip 10 Hile Denetçisiyle 21 sorudan oluşan mülakat gerçekleştirilmiştir. Hile Denetçilerinin bilgi ve tecrübelerinden yararlanılarak; ülkemizdeki hileli finansal raporlamanın sıklığı, tespiti, önlenmesi, hile denetimi ile hile denetçiliğinin tanımı ve önemi ile ilgili elde edilen bilgiler nitel analiz edilerek sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HİLE KAVRAMI

Bu çalışmanın birinci bölümünde; hilenin tanımı, muhasebede hile ve muhasebede hatanın tanımı ile hata ve hileyi ayıran temel farklar anlatılmaktadır. Aynı zamanda hile yapan kişilerin özellikleri ve hile çeşitleri de anlatılmakta olup sonrasında hile belirtilerine değinilmiştir.

1.1. Hile

Hile kelimesinin pek çok tanımı olmakla birlikte, bir fayda sağlamak amacıyla bir başka kişi ya da gruba zarar verecek biçimde gerçekleştirilen aldatma veya kandırma olarak ifade edilebilecek faaliyetlerde bulunma şeklinde açıklanabilir (Aytekin & Diğerleri, 2015).

Hile; bir şahsın ya da bir kurumun varlığına el koyma ya da haksız bir şekilde kullanılmasıdır. Başka bir ifadeyle hile, “bir çalışanın çalıştığı işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanarak veya ele geçirerek haksız kazanç sağlamasıdır” (Pehlivanlı, 2011, s. 3).

BDS 240’ da hile kelimesi; “yönetim kademesindeki bir ya da birden fazla çalışanın veya üçüncü şahısların bilgileri kasıtlı olarak örtbas etmesi ya da haksız kazanç elde etmesi” olarak tanımlanmaktadır (BDS 240).

Hilenin özellikleri genel şekli ile aşağıdaki gibidir (Bozkurt, 2009, s. 60):

- Hile faaliyeti, hileyi yapan tarafından gizlice devam ettirilen bir eylemdir.
- Hileyi yapan kişinin kendi çıkarına uygun hareket etmesi söz konusudur.
- Hilede kasıt unsuru bulunmaktadır.
- Hile faaliyetinden, her zaman işletme ya da kişi zarar görmektedir.

Bu ifadeler dışında, hile eylemi gerçekleştirilirken güven unsurunun da önemli bir payı olduğunu söylemek mümkündür.

1.1.1. Muhasebe Hile

Muhasebe hile; belirli çıkarlar elde etmek ve başkalarını aldatmak amacıyla işletmenin kayıt, belge ve hesaplarının gerçeği gizleyecek biçimde düzenlenmesi, değiştirilmesi ve gizlenmesi şeklinde gerçekleştirilen eylemler olarak ifade edilebilir (Anuk, 2015).

Muhasebe hileleri çoğunlukla belgeler üzerinde belgenin içeriği değiştirilerek yapılmaktadır ve muhasebe sistemi içerisinde kendiliğinden ortaya çıkma olasılığı düşüktür. Hile eylemi bilinçli olarak yapıldığı için hileyi gerçekleştiren kişi tarafından önlem alınarak yapılmış olması muhtemeldir.

1.1.2. Muhasebe Hata

Hata; finansal tabloda düzensizliğe sebep olan eylemin kasıtsız olarak yapılmış olması şeklinde ifade edilebilir. Dolayısıyla hatanın dalgınlık, ihmal, bilgisizlik, dikkatsizlik gibi sebeplerden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Muhasebede hata, muhasebe işlemleri ve kayıtlarında matematiksel yanlışlıklar yapılması ya da genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olmayan biçimde verilerin yanlış işlenmesinden kaynaklı olabilmektedir (Anuk, 2015). Hata yapan kişinin işletmeye bilerek zarar vermek gibi bir niyeti yoktur.

1.1.3. Hata ve Hile Arasındaki Temel Farklar

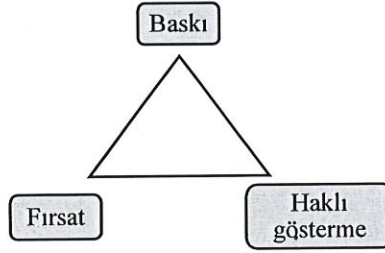
Hata ve hile birlikte değerlendirildiğinde; hataların büyük çoğunlukla çalışan tarafından kasıtsız olarak yapılırken, hilelerin ağırlıklı olarak şirketin üst yönetimi ve yönetici ortakları tarafından kasıtlı bir biçimde yapıldığı görülmektedir (Erkan & Demirel Arıcı, 2011). Hata yapan kişi, işletmeye kasti olarak zarara uğratmayı amaçlamamaktadır. Hileli eylemde bulunan kişi ise; işletmeyi zarara uğrattırırken bundan fayda görmeyi amaçlayarak, isteyerek ve kasti olarak bu faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

Hile eylemi bilinçli olarak yapıldığı için hileyi gerçekleştiren kişi tarafından önlem alınarak yapılmış olması muhtemeldir. Dolayısıyla hileli

eylemleri tespit etmek güç bir işlemdir. Hatalarda ise kasıt ve gizleme amacı bulunmadığından ötürü tespit edilmesi ve düzeltilmesi hileye nazaran daha kolaydır (Anuk, 2015).

1.1.4. Hilelerin Gerçekleşmesine Neden Olan Faktörler

Hilelerin pek çok sebepten ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Hileli eylemleri tespit etmek ve önlemek var olabilecek kayıpları azalmak adına önemli adımlardır. Bunun öncesinde, bir kişinin hile yapmasına sebep olabilecek faktörleri anlamak önemlidir. Bir hile araştırmacısı olan Dr. Donald Cressey, insanları hile yapmaya iten sebepleri açıklayan hile üçgeni teorisini geliştirmiştir (Alptekin, 2017, s. 33). Hile üçgeni; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarından oluşmaktadır.

Şekil 1.1. Hile Üçgeni

Kaynak: (Alptekin, 2017)

Fırsat: Hile üçgeninin en önemli unsuru fırsattır. Türk Dil Kurumu, fırsat kelimesini “Herhangi bir şey için en uygun zaman, uygun durum veya şart” olarak tanımlamaktadır. Her işletmede farkında olmadan ve istemeyerek hilenin yapılması için gerekli fırsatlar bulunmaktadır. İşletmelerdeki olası fırsat unsurlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Bozkurt, 2009, s. 117-120):

- İşletmenin zayıf bir iç kontrol sistemine olması ya da işletmede iç kontrol sisteminin olmaması,
- Yeterli şekilde işletme çalışanlarının davranışlarının gözlenememesi,
- Ahlak politikalarının zayıf olması,

- İşletme içerisinde üçüncü kişilerle ve ortaklarla gizli olarak gerçekleştirilen anlaşmalar,
- İşletme çalışanlarının iş kalitelerini değerlendirme konusunda yetersiz olunması,
- Hileli eylemde bulunanların cezalandırılacağına ilişkin disiplin ve ortamın oluşturulmaması,
- İşletmede çalışanlarının arasında zayıf bilgi akışı olması,
- İşletmenin üst yönetiminde bilgi ve yetenek eksikliği olması,
- Denetim çalışmalarının sağlıklı biçimde gerçekleştirilmemesi.

Baskı: Türk Dil Kurumu'nda baskının tanımlarından biri "Belirli ruhsal etkinlik ya da süreçlerin, kişinin isteği dışında bilinçaltına itilmesi ya da bilince çıkmasının önlenmesi." şeklindedir. Buradan hareketle çalışanı hile yapmaya iten baskıları; finansal içerikli, kötü alışkanlıklardan doğan ve işle ilgili baskılar şeklinde incelemek mümkündür (Alptekin, 2017). Finansal içerikli baskılar; genellikle açgözlülük ve para hırsı yüzünden olabileceği gibi büyük tutarlardaki kişisel borçlar, sağlık harcamaları ya da daha yüksek standartlarda yaşama isteğinden kaynaklanıyor olabilir. Kötü alışkanlıklardan doğan baskılar da finansal içerikli baskılarla birlikte düşünülebilir. Kişinin alkol, uyuşturucu ya da kumar gibi bir bağımlılığa sahip olması da, kişiyi hile yapmaya itecek nedenlerdendir. Bunların yanında çalışanın, işten beklentilerinin karşılanmamış olmaması da işle ilgili baskılara örnek verilebilir.

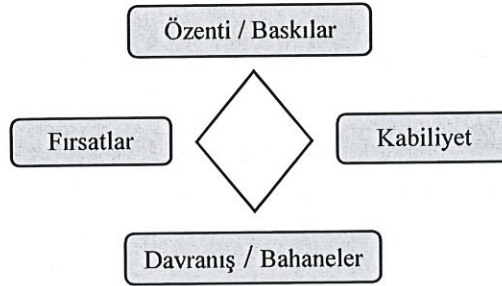
Haklı gösterme: Hilenin vazgeçilmez bir unsurudur. Hile yapmak için gereken baskı ve fırsat unsuru bir aradayken, hile yapacak kişi yaptığı hileyi haklı göstermek ve kendini vicdani olarak rahatlatmak amacıyla birtakım bahaneler bulma eğilimi içerisine girmektedir. Genel olarak bu bahaneler şu şekilde sıralanabilir (Bozkurt, 2009, s. 123):

- Parayı ödünç almıştım, ileride ödeyecektim,
- Bu işletmeye kattıklarımın karşılığıdır,
- Bu hadise neticesinde hiç kimse rahatsız olmadı,

- Bu parayı güzel bir gaye için almıştım,
- İşlediğimin bir suç olduğu hakkında bilgim yoktu,
- İşletme yaptıklarımı hak etmişti,
- İşletme vergi usulsüzlüğü yaptığından dolayı zaten şahsıma ait olan bir şeyi aldım.

Hileli eylemi gerçekleştiren kişinin yaptığı davranışı tekrar etme eğilimine girebileceği gibi başka bir çalışanın da gerekli yaptırımlar uygulanmazsa benzer bir davranışta bulunacağını söylemek mümkündür. İşletme bunu ortadan kaldırmak için; çalışanlara ahlak kurallarını anlatmalı, hile yapanların kesinlikle cezalandırılacağını bildirmeli ve bu cezalarla ilgili açık bir yönetmelik oluşturmalıdır.

David T. Wolfe ve Dana R. Hermanson'a göre, hile üçgenindeki üç unsurun bir arada olmasına ek olarak hilenin gerçekleşebilmesi için kişisel nitelik ve yetenek de ehemmiyetli faktörlerdir. Hile yapma kabiliyeti dördüncü bir unsur olarak düşünülmekte ve bu dört unsur "hile elması" olarak isimlendirilmektedir (Wolfe & Hermanson, 2004, s. 39).

Şekil 1.2. Hile Elması

Kaynak: (Wolfe & Hermanson, 2004)

1.1.5. Hile Yapan Kişilerin Özellikleri

Hile ile ilgili karşılaşılan örnekler üzerinden yapılan araştırmalar, çalışanların çoğunun hile yapabilme olasılığına sahip olduğunu göstermektedir. Küçük ya da büyük ölçekli güçlü bir işletmede ve etkin iç kontrol sisteminin

varlığında dahi dürüst ve etik anlayışa sahip olmayan insanlar olabilir. Bu durum hile riskinin her zaman mevcut olabileceğini göstermektedir (Küçük & Uzay, 2009).

İşletmelerde hile yapabilecek kişiler ile ilgili bir sınıflandırma şu şekilde yapılabilir (Bozkurt, s. 11):

- Çalışanların %5'i şartlar ne olursa olsun bilinçli şekilde hile yapmaya kararlı vaziyettedir.
- Çalışanların %10'u şartlar ne olursa olsun asla hile yapma eğilimi taşımamaktadır.
- Çalışanların %85'i uygun şartlarda hile yapma eğilimine sahip olabilmektedir.

Hile yapan kişilerin ortak bazı özelliklere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, bu özelliklere sahip bir kişinin mutlaka hile yaptığını veya yapacağını söylemek mümkün değildir. Altıntaş'a göre, organizasyonda hileli eylem gerçekleştirebilecek kişiler ile ilgili bazı genel karakteristik özellikler aşağıdaki gibidir (Terzi, 2012, s. 42):

- Erkek,
- Zeki; güvenli iş modellerine meydan okuyan, düzenli işlerden sıkılan,
- Bencil; aşikar kontrol işlevsizliklerini, aptal müdürleri vs. küçümseyen,
- Meraklı; örnek olarak bilgisayar sistemindeki bir eksikliği tespit etmeye çalışan,
- Çok çalışkan; erkenden ilk işe gelen, mesai sonu en son işten çıkan, az izin kullanan,
- Baskı altında olan; ekonomik sorunlar, kötü giden izdivaç vs.
- Aç gözlü ya da kötü alışkanlıkları olan; uyuşturucu, kumar vs.
- İşinde huzursuz olan ya da tepkili olan; gerçekten hakkettiğinin karşılığını almadığını düşünen,
- Müsrif; yüksek maliyetli hobiler, gelirinin çok üstünde hayat standardına sahip olan.

Hile yapan kişinin özellikleri ile ilgili aşağıda ACFE örgütünün bazı araştırma verilerine yer verilmiştir. ACFE (Suiistimal İnceleme Uzmanları Derneği), dünyanın en büyük yolsuzluk karşıtı örgütü ve yolsuzluk karşıtı eğitim ve öğretimin önde gelen sağlayıcısıdır. 1988 yılında Amerika'da; hile/yolsuzluk/suiistimal durumlarının ortaya çıkarılması, azaltılması ve önlenmesi amacıyla kurulmuştur. ACFE, "İş Suiistimali ve İstismar Üzerine Uluslararası Rapor" şeklinde 2002 yılından beri her iki yılda bir rapor hazırlamaktadır. Bu raporu oluşturan vakalar, dünya genelinde Sertifikalı Suiistimal İnceleme Uzmanları (CFE) tarafından soruşturulan ve bildirilen suiistimal vakalarıdır. Bu vakalar analiz edilirken; suiistimalin nasıl gerçekleştirildiği, nasıl tespit edildiği ve işletmelerin bu riskler karşısındaki zayıflıklarını nasıl azaltabilecekleri konusunda önemli bilgiler vermesi bakımından oldukça önemli kabul edilmektedir (Şerifler, 2019).

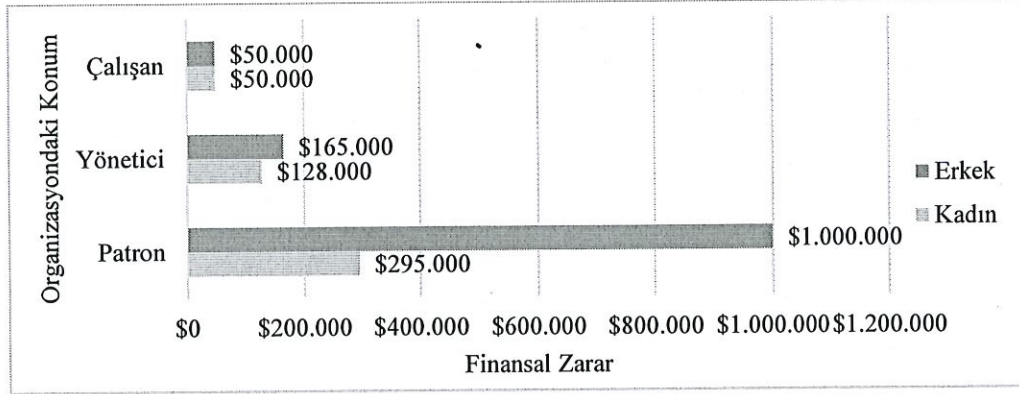
ACFE 2018 yılında 2690 hileli vaka incelemiş ve bu vakalarla ilgili çeşitli veriler paylaşmıştır. Bu veriler doğrultusunda oluşturulmuş Tablo 1.1' e bakıldığında, hile vakalarının yüzdesel olarak büyük çoğunluğunun erkekler tarafından gerçekleştirildiği ve hileli eylemlerin verdiği finansal zarara bakıldığında da erkeklerin kadınlardan daha fazla finansal kayba neden olduğunu söylemek mümkündür (ACFE, 2018).

Tablo 1.1. Cinsiyetin Hileyle İlişkisi

Cinsiyet	Vakalardaki Pay (Yüzde)	Ortalama Kayıplar (\$)
Kadın	31	89.000
Erkek	69	156.000

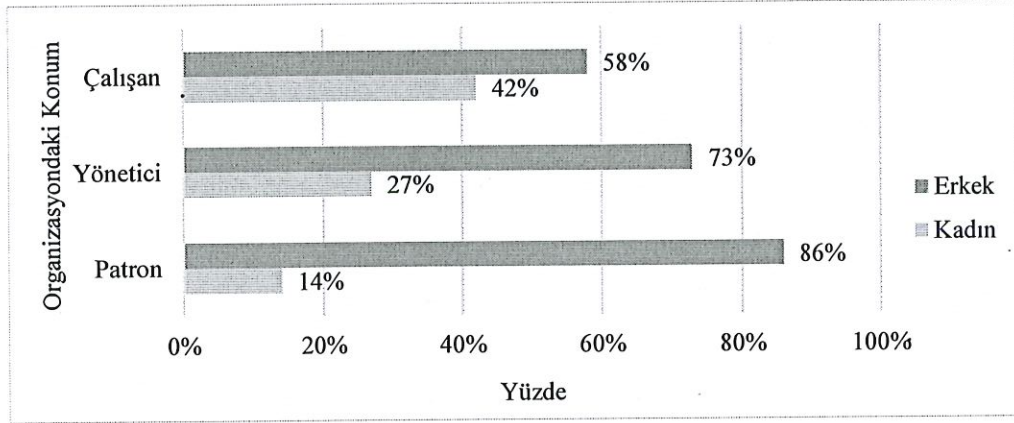
Kaynak: (ACFE, 2018)

Hileli eylemde bulunan kişilerin işletme içerisindeki pozisyonları yükseldikçe, hileden doğacak maddi kaybın artacağını söylemek mümkündür. Şekil 1.3 ve 1.4' de ACFE' nin 2018 yılı raporuna göre hile yapanların cinsiyetleri ve işletmedeki konumları verdikleri zarar ve yüzdelik değer olarak ayrı ayrı gösterilmiştir.

Şekil 1.3. Hile Yapanların Cinsiyetleri ve Organizasyondaki Konumları (Zarar)

Kaynak: (ACFE, 2018)

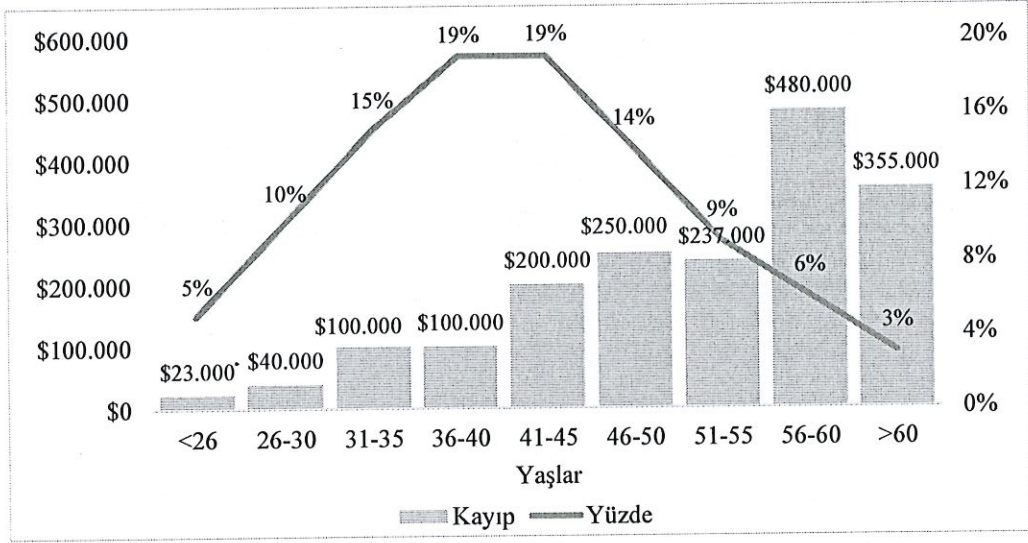

Şekil 1.4. Hile Yapanların Cinsiyetleri ve Organizasyondaki Konumları (Yüzde)

Kaynak: (ACFE, 2018)

Şekil 1.4' de görüldüğü gibi yüksek düzeyde yetkilere sahip hilekârlar, düşük otoriteye sahip olanlardan daha büyük kayıplara neden olmaktadır. Erkeklerin yol açtığı kayıpların kadınlarınkinden daha fazla olması yetki düzeyleri ile ilişkilendirilebilir. Şekil 1.4' de erkek dolandırıcıların oranının yetki seviyesine göre arttığı görülmektedir. Çalışan düzeyinde, hile yapan kişilerin sadece %58'i erkekti, ancak bu sayı yöneticiler için %73'e ve patronlar %86'ya yükselmiştir. Bu kapsamda organizasyonda yetki alanı en geniş kişilerin ve erkeklerin daha büyük kayıplara sebep olduğu açıkça ifade edilebilir.

ACFE' nin 2018 yılı raporundaki verilere göre hile yapanların yaş dağılımları Şekil 1.5' de gösterilmektedir. Hile yapanların yaş dağılımları ve yaptıkları zarar incelendiğinde aralarında doğru bir orantı olmadığı görülür. Yaş dağılımı Şekil 1.5' de görüldüğü gibi kabaca çan şeklindedir. Bununla birlikte, kayıplar hilekarın yaşı ile birlikte artma eğilimindedir.

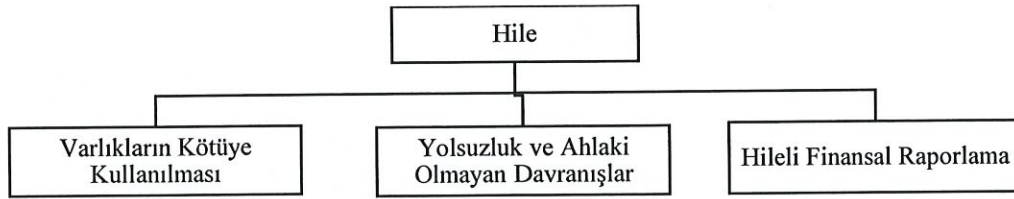
Şekil 1.5. Hile Yapanların Yaş Dağılımları (2018)

Kaynak: (ACFE, 2018)

Grafikte genellikle 30-50 yaş grubu arasında hileli işlemlerin yüzdesel olarak daha fazla yapıldığı, 56 ve üzeri yaşlarda ise yapılan hileli işlemlerin verdiği finansal zararın daha büyük olduğu görülmektedir. Genel olarak işletme içerisinde üst düzey pozisyona gelen kişilerin, bilgi ve belgelere erişim düzeyinin arttığı şeklinde yorum yapılabilir. Deneyim ile mesleki bilgi ve birikim kazanmış olan üst düzeydeki kişiler, zaman içinde işletme faaliyetlerini yakından tanıma ve işletmenin iç kontrol sistemindeki zayıflıklarını fark etme imkanına sahip olmaktadır. Dolayısıyla, bu kişiler; bilgi, belge ve varlıklara kolaylıkla erişebilmekte ve bu durum hilelerin gerçekleştirilmesi için fırsatlar yaratabilmektedir. Bu fırsatlar, yaşça büyük üst düzey pozisyonundaki bir yöneticinin gerçekleştirebileceği hilenin boyutunu ve işletmeye olan etkilerini arttırdığını söylemeye imkân tanımaktadır.

1.2. Hile Çeşitleri

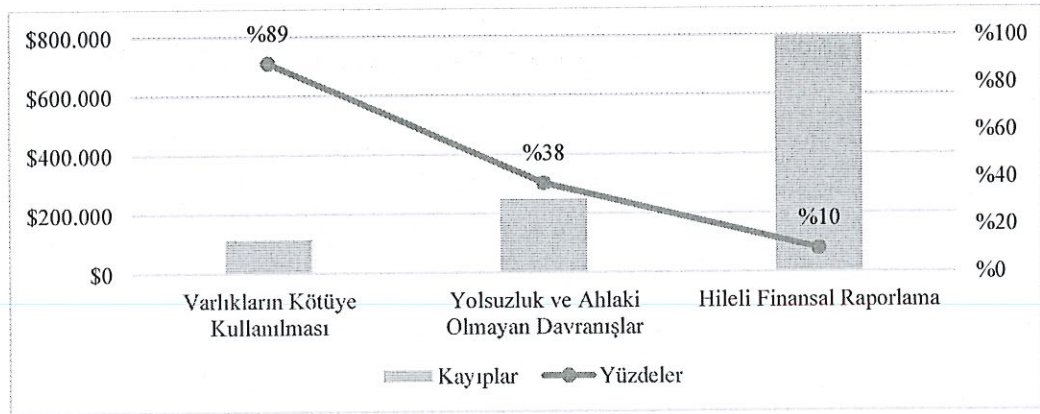
Hile eyleminin pek çok çeşidi bulunmakla birlikte, bu çalışmada hileler ACFE' nin sınıflandırma biçimi esas alınmıştır. ACFE tarafından hileler; varlıkların kötüye kullanılması, yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar ve hileli finansal raporlama olarak üç ana başlık altında sınıflandırılmıştır.

Şekil 1.6. Hile Çeşitleri

Kaynak: (ACFE, 2018)

Hile çeşitlerini karşılaştırmak amacıyla ACFE' nin 2018 yılında yayınladığı rapordan alınan veriler ile Şekil 1.6 oluşturulmuştur. Şekil 1.6'ya göre; vakalar içinde yüzdesel olarak hileli eylemler gerçekleştirilirken en yaygın olarak yapılan hile çeşidinin varlıkların kötüye kullanılması olduğunu görülürken en fazla kaybın hileli finansal raporlama sonucunda gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla hile türlerinin işlenme sıklıkları ile kayıplar karşılaştırıldığında, aralarında ters bir orantı olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 1.7. Hileli Eylemlerin Türlerine Göre Gerçekleştirilme Sıklıkları ve Doğurduğu Kayıplar

Kaynak: (ACFE, 2018)

Tablo 1.2. Hileli Eylemlerin Türlerine Göre Gerçekleştirilme Sıklıkları

Hile Çeşitleri	Yüzdeler
Varlıkların Kötüye Kullanılması	%57
Varlıkların Kötüye Kullanılması ve Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranışlar	%23
Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranışlar	%9
Varlıkların Kötüye Kullanılması, Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranışlar ve Hileli Finansal Raporlama	%4
Varlıkların Kötüye Kullanılması ve Hileli Finansal Raporlama	%3
Hileli Finansal Raporlama	%1
Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranışlar ve Hileli Finansal Raporlama	%1

Kaynak: (ACFE, 2018, s. 12)

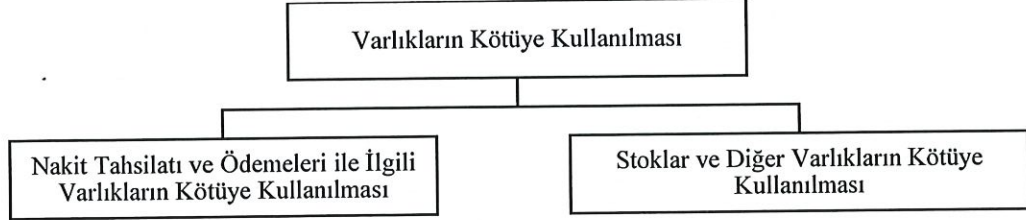
ACFE 2018 yılında yayınladığı raporda, incelediği vakalar içinde hile türlerinin gerçekleştirilme sıklıklarını yüzdesel olarak sınıflandırmıştır. Bu istatistiksel veriler doğrultusunda oluşturulmuş Tablo 1.2 incelendiğinde, işletmelerde birden fazla hile çeşidinin bir arada kullanılarak hile eylemi gerçekleştirildiğini söylemek mümkün olmakla birlikte Şekil 1.7'deki gibi en yaygın olarak gerçekleştirilen hile eylemlerinin varlıkların kötüye kullanılması şeklinde olduğu ifade edilebilir.

Üç ana başlık altında incelenen hile türleri bu bölümde detaylı olarak anlatılmaktadır.

1.2.1. Varlıkların Kötüye Kullanılması

Varlıkların kötüye kullanılması, varlıkların çalınma yoluyla elde edilmesi ya da amacına uygun olmayan bir biçimde kullanılmasıdır. Genel olarak işletme çalışanlarının varlıkları çalması şeklinde gerçekleştirilebileceği gibi işletme yönetimi tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Çalışanlar tarafından yapılan yolsuzluklar küçük tutarlı olmakla birlikte çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilir. Bunlar; tahsilatların zimmete geçirilmesi, stokların şahsi kullanım maksadıyla ya da satılmak için çalınması, işletmelerin maddi varlıklarının ya da fikri mülkiyet haklarının çalınması ve işletmenin almadığı ürün ve hizmetler için gerçek dışı satıcılara ödeme yapılması veya yapıyor gibi gösterilmesi tarzında olabilmektedir (Güredin, 2014, s. 135).

Varlıkların kötüye kullanılması iki ayrı bölümde incelenmektedir. Bunlar: nakit tahsilatı ve ödemeleri ile alakalı varlıkların kötüye kullanılması ile stoklar ve diğer varlıkların kötüye kullanılması şeklindedir.

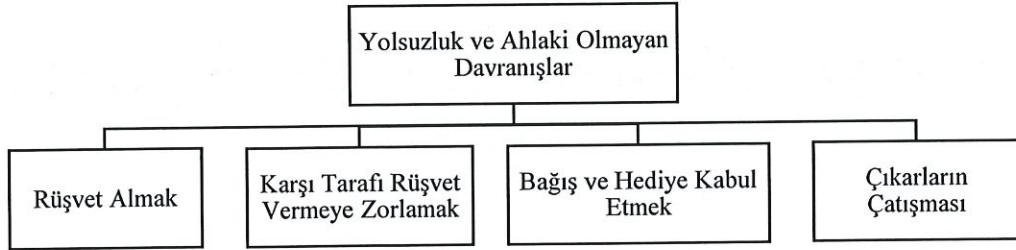
Şekil 1.8. Varlıkların Kötüye Kullanılması

Kaynak: (ACFE, 2018)

1.2.2. Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranışlar

TDK'ye göre yolsuzluk kavramının gerçek anlamı “yolsuz olma durumu”, mecaz anlamı ise “bir vazifeyi, bir yetkiyi kötüye kullanmak”tır. Yolsuzluk; bir vazifeyi veya yetkiyi kanuna aykırı tarzda kötüye kullanarak bundan menfaat veya çıkar sağlamak biçiminde tanımlanabilir.

Yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar; rüşvet almak, diğer tarafı rüşvet vermeye icbar etmek (irtikap), bağış ya da hediye almak ve çıkarların çatışması olarak dört farklı alt başlıkta ele alınmaktadır.

Şekil 1.9. Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranışlar

Kaynak: (ACFE, 2018)

1.2.3. Hileli Finansal Raporlama

Hileli finansal raporlama; finansal veri kullanıcılarını kandırmak yoluyla gerçekleştirilen finansal verilerde tutarlarını bilinçli şekilde hatalı bildirme ya da

atlama yaparak, bir firmanın finansal durumunu kasıtlı olarak olduğundan değişik göstermek olarak ifade edilebilir. Finansal raporlarda yapılan bu hileler doğrudan bir sonuç almaya değil daha çok bir sonuca gitme aracı olarak gerçekleştirilir. Hileli finansal raporlama yapılmasının nedenleri aşağıdaki gibidir (Çıtak, 2009);

- İşletmenin beklenen veya hedeflenen kazançlarına ulaşmasını sağlamak,
- Kredi alımının önüne geçen iş sorunlarını çözmek,
- Çok daha fazla zaman ayırmak,
- Gerçek finansal veriler verildiğinde temin edilemeyecek ya da daha düşük kredileri almak ya da yenilemek,
- Hisse satımı vasıtasıyla yatırımları kuvvetlendirmek,
- Yükselen hisse başına gelir ya da ortaklık karını artırmak, böylelikle yükselen kâr payı teminini sağlamak,
- Negatif piyasa algılarını gidermek,
- Finansman taahhütlerine gereken uyumu sergileyebilmek,
- İşletme gaye ve amaçlarını karşılayabilmek,
- Performansla alakalı ikramiyeler almak.

Finansal tablo hileleri, çoğunlukla aktiflerin, gelirlerin ve karların olduğundan daha fazla; pasiflerin, giderlerin ve zararların ise olduğundan daha az beyan edilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir.

1.3. Hile Belirtileri – Kırmızı Bayraklar

Hile yapanların hile yaptıklarına ya da yapma ihtimalinin olduğuna dair “kırmızı bayraklar” olarak adlandırılan bazı uyarıcı belirtiler bulunmaktadır. Kırmızı bayrakların anlaşılması ve tanınması, işletmelerin hileleri tespit etmesine ve zararların azaltılmasına yardımcı olabilecek başlangıçlardır.

Kırmızı bayraklar yöntemi, hileli eylemin gerçekleşmiş olabileceğini gösteren işaretlerdir. Ortada kesin olarak bir kanıt yoktur ancak bazı şeylerin yanlış olabileceğini dair göstergelerdir. Hile olduğuna dair denetçiye yardımcı

olabilecek ve dikkat etmesi gereken kırmızı bayraklar genel anlamda aşağıdaki gibidir (Aytekin & Diğerleri, 2015):

- Çalışanın kendi sorumluluk alanına başka birisinin girmesine izin vermemesi,
- Finansal belge ve kayıtların kaybedilmesi,
- İşletmenin yönetim kadrosunda önceden iflas etmiş işletmelerden birilerinin olması,
- Açıklanamayan yükümlülükler,
- Çalışanların hesaplarında olağandışı hareketlilikler ve tutarsızlıkların olması,
- Olağan üstü olumlu finansal raporlamalar,
- Çalışanların eve iş götürerek denetim dışı kalmayı tercih etmesi gibi belirtileri içerir.

Kırmızı bayraklar, işletmelerde ortaya çıkabilecek muhtemel hileler olarak ifade edilebilir. İşletmelerde; zayıf bir iç kontrol olması, çalışanların olağanüstü yaşam biçimleri, çalışanların olağandışı davranışlar sergilemesi ve şikayet etmesi şeklinde karşılaşılmaktadır (Çankaya & Gerekan, 2009, s. 93-108).

İKİNCİ BÖLÜM

2. FİNANSAL RAPORLARDA MEYDANA GELEN HİLE VE USULSÜZLÜKLER

Bu bölümde, finansal tablolarda meydana gelen hile ve usulsüzlüklerin tanımı, gerçekleşme şekilleri ve olumsuz etkileri anlatılmıştır. Finansal raporlarda meydana gelen hile ve usulsüzlüklerin olumsuz etkileri anlatılırken, Dünya’da ve Türkiye’de gerçekleşen skandallardan en çok yankı getirenler de anlatılmış olup, hileli finansal raporlamanın ciddi etkileri vurgulanmaya çalışılmıştır.

2.1. Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile Ve Usulsüzlüklerin Tanımı

Hileli finansal raporlama; finansal tablo kullanıcılarını aldatmak suretiyle, finansal bilgilerin ve açıklamaların mali tablolarda yanlış yansıtılması şeklinde gerçekleştirilmektedir (Fido, 2016). Finansal raporların yayınlanmasından sorumlu kişiler üst yönetim olduğundan, burada yapılan hilelerden genellikle üst yönetim sorumlu tutulmaktadır.

Hileli finansal raporlama; AICPA, SAS No.99’a göre; mali tablo kullanıcılarını aldatmak amacıyla finansal raporlardaki rakam veya açıklamaların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olmayan bir şekilde düzenlenmesi ve kasıtlı olarak tahrif edilmesi veya açıklanması gereken bilgilerin ihmal edilmesi biçiminde tanımlanmaktadır.

Finansal raporlarda meydana gelen hile ve usulsüzlükler aşağıdaki şekilde ortaya çıkmaktadır (Rezaee, 2002, s. 4):

- Muhasebe kayıtların dayandığı destekleyici evrakların ya da ticari işlemlerin tahrif edilmesi ya da manipüle edilmesi,
- Finansal raporların şekillendirilmesinde yararlanılan önemli verilerin, hadiselerin, işlemlerin ya da hesapların bilinçli olarak raporlardan çıkartılması ya da hatalı gösterilmesi,
- Muhasebe prensiplerinin, muhasebe ilkelerinin bilinçli olarak hatalı uygulanması,

- Finansal raporlarda bulunan büyüklük, hesap, yararlanılan muhasebe prensipleri, muhasebe politikaları ile alakalı açıklamaların kasıtlı olarak ihmal edilmesi ya da yetersiz vaziyette olması.

2.2. Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile Ve Usulsüzlüklerin Şekilleri

Temel finansal tablolar; bilanço ve gelir tablosundan oluşmaktadır. Bu bölümde bilançoda, gelir tablosunda yapılan hile çeşitleri ile finansal tabloların açıklama kısmındaki hatalı açıklamalara değinilecektir.

2.2.1. Bilançoda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlükler

Bilanço, bir işletmenin belli bir tarihteki finansal durumunu yansıtan tablodur. Dahası, işletmenin finansal durumunu ya da ödeme gücünü gösteren tablo olarak da ifade etmek mümkündür. Bilançoda yapılan hileli eylemler, işletmenin finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermek suretiyle varlıklar ile öz kaynakların tutarlarını olduğundan daha yüksek göstermek ve yabancı kaynakların tutarlarını olduğundan daha az göstermek biçiminde yapılmaktadır (Balci, 2008, s. 24).

2.2.1.1. Varlıklar

İşletmeler varlık kalemi üzerinde manipülasyon yaparak, mevcutlarını olduğundan daha iyi göstermeyi hedeflemektedir. Bunu yaparken hisse senetlerinin borsada değerlendirilmesini istemekte ya da finansal veri okuyucularına krediler hakkında güzel bir izlenim vermek maksadıyla gerçekleştirmektedirler. Firmalar varlıkları olduğundan yüksek gösterirken Şekil 2.1'deki gibi usulsüzlükler gerçekleştirmektedir.

Şekil 2.1. Varlıkların Olduğundan Fazla Gösterilmesine İlişkin Yöntemler

2.2.1.2. Yabancı Kaynaklar

Finansal raporlarda gözlemlenen hile ve usulsüzlüklerin en bilinenleri satış ve gelirler ile alakalı olanlardır. Diğer taraftan, finansal raporları olduğundan çok daha güzel yansıtmamanın ve yanlış beyan etmenin yollarından birisi de finansal raporlarda bulunan yabancı kaynakların değerlerinin olduğundan daha düşük gösterilmesidir. Bilanço prensiplerine göre, işletmenin bilinen ve tutarları uygun olarak tahmin edilebilen tüm yükümlülükleri tespit edilmeli ve bilançoda doğru değerleri ile yansıtılmalıdır. İşletmenin hileli ve usulsüz olarak borçlarını finansal raporlarında yansıtmaması ya da değerinden daha az yansıtmaması, hile ve usulsüzlüğü yapanın kolaylıkla dönem kârını değiştirmesine imkan sağlamaktadır (Balci, 2008, s. 30).

İşletmelerde yabancı kaynak kalemlerinde değişikliğe yol açan bir kısım mali nitelikli işlemler yer almaktadır. Yabancı kaynaklarla alakalı hile ve usulsüzlükler çoğunlukla bu mali işlemleri muhasebeleştirirken muhasebe prensiplerine aykırı şekilde olduğundan dolayı yabancı kaynakları daha düşük göstermeyi ya da göstermemeyi içermektedir. Yabancı kaynak hareketine sebep olan mali işlemler işletmelere göre farklılık göstermekle birlikte dört ana mali işlem söz konusudur. Söz konusu işlemler (Balci, 2008):

- Stokların satın alınması,
- Ticari işlere dayanmayan mali işlemler,
- Ödemesi peşin alınan satışların yapılması ya da gelirlerin elde edilmesi,
- Finansman temini.

Bu mali işlemler, tüm işletmelerde aynı sırayla ortaya çıkmak zorunda değildir. Bu mali işlemlerin muhasebeleştirilmesinde yararlanılan hesap kalemlerinin incelenmesi neticesi yabancı kaynakların hileli ve usulsüz bir biçimde olduğundan daha düşük gösterilmesine dair çok çeşitli metodlar belirlenebilir. Yabancı kaynaklardan faydalanarak finansal raporların hatalı beyan edilmesine dair çeşitli metodlar Tablo 2.1’de belirtilmektedir (Balcı, 2008).

Tablo 2.1. Yabancı Kaynaklara İlişkin Hile ve Usulsüzlük Yöntemleri

Mali İşlem	İlgili Hesaplar	Hile ve Usulsüzlük Yöntemleri
Stokların satın alınması	Stoklar, Ticari Borçlar	<ul style="list-style-type: none"> Ticari borçların ileriki dönemlerde muhasebeleştirilmesi Satın alınan stokların kayıt altına alınması Alış iskontolarının ve iadelerinin olması gerekenden fazla gösterilmesi
Ticari nedene dayanmayan mali işlemler	Tahakkuk Eden Diğer Borç hesapları, Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler hesapları	<ul style="list-style-type: none"> Tahakkuk eden giderlerin muhasebeleştirilmemesi Tahakkuk eden giderlerin ileriki dönemlerde muhasebeleştirilmesi
Ödemesi peşin alınan satışların yapılması ya da gelir elde edilmesi	Ticari Alacaklar, Satış ve Gelir hesapları, Gelecek Aylara veya Yıllara Ait Gelirler hesapları	<ul style="list-style-type: none"> Ödemesi peşin alınan fakat tahakkuk etmeyen satış ya da gelir miktarının tahakkuk etmiş gibi muhasebeleştirilmesi
Finansman Sağlanması	Kasa Hesabı, Kısa ve Uzun Vadeli Mali Borçlar hesapları	<ul style="list-style-type: none"> İlgili taraflardan borçlanılması Mali borçların muhasebeleştirilmemesi Mali borçların paravan firmalarda gizlenmesi.

2.2.1.3. Öz Kaynaklar

Öz kaynaklar işletme sahip ya da sahiplerinin işletmeye sermaye olarak temin ettiği değerler ile işletme çalışmaları neticesi gerçekleştirilen ve henüz firmadan çekilmemiş, o dönem kârı, paylaştırılmamış önceki dönem kârları ve yine önceki döneme ait kârlarından ayrıştırılan sermaye yedeklerinden oluşmaktadır (Sevilengül, 2005). Öz kaynaklarda gerçekleşen hile ve usulsüzlükler çoğunlukla geçmiş dönem kârlarının ve dönem kârının olduğundan yüksek gösterilmesinden kaynaklanmaktadır.

2.2.2. Gelir Tablosunda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlükler

İşletmeler gelir tablosunda hileli eylemde bulunurken; dönem kârlarını olduğundan fazla göstermek amacıyla, satış ve gelir tutarlarının olduğundan daha yüksek, maliyet ve gider tutarlarının olduğundan düşük beyan ederler.

2.2.2.1. Dönem Gelirlerinin Olduğundan Fazla Gösterilmesi

İşletmeler gelir tablolarında dönem gelirlerini olduğundan fazla göstermesi birkaç teknikle gerçekleştirilmektedir. Bu teknikler; gelirlerin tahakkuk etmeden muhasebeleştirilmesi, konsinye satışların satış geliri olarak kaydedilmesi, yazılım gelirlerinin muhasebeleştirilmesi, bir kereye mahsus kazanç ile gelirlerin olduğundan yüksek gösterilmesi, tamamlanma oranlarının değiştirilmesi ve fiktif gelir kaydı şeklindedir (Doğan T. , 2018).

2.2.2.2. Dönem Giderlerinin Olduğundan Az Gösterilmesi

Giderler, ürün ve hizmet satışı, üretim dışı işletme faaliyetleri ve işletmenin gerçek faaliyeti dışındaki işlemleri ile alakalı olarak meydana gelen, gelirlerle karşılaştırılan faydası olmayan maliyetlerdir (Balcı, 2008). Giderlere dair hile ve usulsüzlükler, dönem giderlerini olduğundan daha az şekilde göstermeye yönelik ve muhasebenin ana kavramlarını ve muhasebe prensiplerini ihlal ederek, giderleri ortaya çıktığı dönemde muhasebeleştirmemeyi, giderleri ileriki dönemlerde muhasebeleştirmeyi ve muhasebeleştirilen gider tutarlarını olduğundan daha düşük göstermeyi kapsayan metodlardır (Balcı, 2008).

2.2.3. Hatalı Açıklamalar

Muhasebe prensiplerine göre, finansal raporların bu raporlardan yararlanacak olan işletmelerin doğru karar almalarına yardımcı olacak düzeyde açık ve anlaşılır olması zorunludur. Finansal raporlarda bulunan verilerin anlaşılır olmasının yanı sıra, finansal raporlarda bulunmayan ancak gerçekleşme ihtimali olan hadiselerin de açıklanması gerekmektedir (Balcı, 2008).

Finansal raporların açık, anlaşılır ve bütün bu bilgilerin doğruluğundan finansal bilgileri içermesinden işletme yönetimi görevlidir. Diğer taraftan, açıklanan veriler yanıltıcı olmamalıdır. Finansal raporlarda gerçekleşen hatalı ifadelerle dair genel hile ve usulsüzlükler aşağıda belirtilmiştir.

2.2.3.1. Yükümlülüklerin Belirtilmemesi

Şartlı yükümlülükler, finansal raporlarda çoğunlukla belirtilmeyen yükümlülüklerdir. Şartlı yükümlülükler, firmanın kontrolü dışındaki bir ya da birkaç hadisenin gerçekleşip gerçekleşmemesine göre açığa çıkan olan muhtemel yükümlülüklerdir.

2.2.3.2. İlişkili Taraflarla İşlemlerin Yeterli Açıklanmaması

TMS 24: İlişkili Taraf Açıklamaları Standardına göre “İlişkili taraflar arasında; kaynakların, hizmetlerin ya da yükümlülüklerin bir bedel karşılığı olup olmadığına bakılmaksızın transferi” alakalı tarafla işlem olarak adlandırılmaktadır. Bu standarda göre bir tarafın bir işletme ile ilişkili sayılabilmesi için bir tarafın, doğrudan ya da dolaylı olarak bir ya da birden çok aracı vasıtasıyla (Balcı, 2008);

- Bir işletmenin diğer işletmeyi kontrol etmesi ya da işletme ile ortak kontrol altında bulunması,
- İşletmede kararlarında önemli etkiye sahip payının olması,
- İşletme üzerinde eşit kontrol hakkına sahip olması gereklidir.

Bir işletmenin ilişkili tarafla işlem gerçekleştirilmesi iş ve ticaretin normal bir unsurudur. Ancak işletme, işlemleri piyasa şartlarına uygun olarak gerçekleştirmediği zaman ekonomik olumsuzluklar görebilir ve hissedarlar için olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu sebeple ilişkili taraflarla gerçekleştirilen işlemlerin, finansal raporların dipnotlarında bulunması gereklidir (Balcı, 2008).

2.2.3.3. Bilanço Tarihinden Sonraki Olaylar

Bilanço döneminden sonra gözlemlenen olayların, finansal raporlar üzerinde önemli bir etkisi olabilir ve açıklanmaları gereklidir. Hileli finansal raporlama yapanlar, bilanço döneminden sonra mahkemelerin ya da düzenleyici kurumların sundukları bilançodaki aktiflerin kıymetini düşüren, kayıt altına alınmamış yükümlülüklerle dikkat çeken ya da metodun dürüstlüğünü sorgulayan hükümleri açıklamaktan kaçınabilirler (Balci, 2008).

2.2.3.4. Muhasebe Politikalarındaki Değişiklikler

Finansal raporlardaki muhasebe ilkelerine, esaslarına, kurallarına, tahminlerine ve raporlayan işletme bölümlerine ilişkin değişikliklerin finansal raporlardan yararlananların yanlış yönlendirilmesini fırsat vermemesi amacıyla açıklanması gereklidir.

2.3. Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile Ve Usulsüzlüklerin Olumsuz Etkileri

Finansal raporlarda gerçekleştirilen hile ve usulsüzlüklerin işletmelere olan zararı oldukça büyük boyutta ve pek çok yönden zarar verici olmaktadır. Hileli finansal raporlama, mikro ve makro düzeyde birçok sonuç doğurmaktadır. Makro boyuttaki etkilerine; sermaye piyasalarının etkinliğinin zayıflaması ve refah düzeyinin düşmesi örnek gösterilebilirken, mikro bazdaki etkisine; işletme ile alakalı üçüncü kişilerin menfaatlerinin zarar görmesi örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte hileli finansal raporlama hem mikro hem de makro bazda bir güven kaybı ve motivasyon eksikliğine sebep olmaktadır (Varıcı, 2011).

Hileli finansal raporlamanın genel olarak sebep olduğu olumsuz etkileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Küçük & Uzay, 2009), (Varıcı, 2011):

- Finansal raporlama sürecinin güvenilirliğine, kalitesine, netliğine ve kesinliğine zarar verdiği görülmektedir.

- Muhasebe mesleği icra edenlerin, özellikle de bağımsız denetçilerin ve denetim firmalarının tarafsızlığını, dürüstlüğünü ve bütünlüğünü tehlikeye düşürmektedir.
- Finansal piyasaların ve piyasa müdahillerinin finansal raporlarda yer alan bilgilerin doğruluğu ve kalitesine olan güvenlerini düşürmektedir.
- Sermaye piyasalarının etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Ülkelerin ekonomik gelişmelerini ve refahını olumsuz yönde etkilemektedir.
- Hileye karışan şahısların kariyerlerine ciddi zarar verir (örneğin üst düzey yöneticilerin herhangi bir halka açık şirkette yönetim kurulunda vazife yapması engellenir ya da denetçilerin bu işletmelerde mesleğini gerçekleştirmesi yasaklanabilir)
- Hileli finansal raporlamaya yol açan işletmelerin iflas etmesi veya büyük zarar etmesi gibi sonuçlara neden olur.
- Düzenleyici kurumların fazlasıyla müdahale etmesine sebep olacaktır.
- İşletmenin itibarı, etkinliği ve performansında tahrip edici etkilere sebep olur.

Yukarıda sıralanan olumsuzlukların oluşmasını önlemek, hilenin gerçekleşmeden önce önlenmesiyle mümkün olabilir. Hileli eylemleri önleme noktasında büyük sorumluluk işletme sahiplerinde olduğu gibi denetim komitesi, bağımsız denetçiler gibi pek çok kişi de sorumludur. İlerleyen bölümlerde bu konu detaylıca incelenecektir.

Bu bölümde gerçekleşmesiyle finansal raporlama sürecinin güvenilirliğine, kalitesine, şeffaflığına ve doğruluğuna zarar vermiş olan Dünya’da ve Türkiye’de gerçekleşen muhasebe skandallarına yer verilmiştir.

2.3.1. Dünyada ve Türkiye’de Gerçekleşen Muhasebe Skandalları

Son yıllarda gerçekleşen hileli finansal raporlamalar, işletmelerin tamamen yok olmasına sebebiyet verecek kadar artmıştır. Bundan ötürü Dünyada ve Türkiye’de gerçekleşen büyük çaplı hile ve manipülasyon örneklerini incelemek,

bu konunun önemini ve hassasiyetini görebilmek açısından büyük önem arz etmektedir.

2.3.1.1. Dünyada Gerçekleşen Muhasebe Skandalları

Dünyada gerçekleştirilen ve büyük yankı uyandıran hileli finansal raporlama olaylarından bazıları: Worldcom, Enron, Qwest, Global Crossing, Tyco, Adelphia, Parmalat ve Satyam'dır.

Worldcom skandalı: Worldcom skandalı yakın geçmişte gerçekleştirilen hileli finansal raporlama olaylarından biridir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin en büyük telekomünikasyon firmalarından biri olan Worldcom' un 1999' da ekonomik olumsuzluklardan dolayı hisse senedi değeri düşmeye başlamıştır. Şirketin üst düzey yöneticileri hisse değerindeki düşüşü durdurmak gayesiyle giderleri olduğundan düşük, gelirleri ise olduğundan yüksek raporlamak için birçok hileli finansal raporlama yöntemine başvurmuştur. Gerçekleştirilen hileli işlemler bir iç denetçinin muhasebe kayıtlarını incelemesi üzerine 2002 yılında fark edilmiş ve ortaya çıkarılmıştır (Türel, 2011).

Enron Skandalı: Enron, Worldcom skandalı gerçekleştirilene kadar gözlemlenmiş en yüksek maliyetli hileli finansal raporlama olarak bilinmekteydi. Enron 1985 yılında ABD' de iki doğalgaz şirketinin bir araya gelmesiyle kurulmuş olan bir enerji şirkettir. Şirket 2000 yılında ABD' nin yedinci büyük şirketi durumundaydı (Ünal Uyar, 2017). Enron skandalına kadar birçok vaka görülmüş olmasına karşın ekonomik ve idari sistemi kapsayan tüm unsurları içine dahil eden bir yolsuzluk olayı ile karşılaşılmanmıştır. Enron şirketi büyümesini sürdürmek ve hisse senedi fiyatlarını arttırmak için varlıkları ve gelirleri yüksek göstermek, şirket zararlarını göstermemek şeklinde hileli finansal raporlamaya başvurmuştur. Aynı zamanda Enron; işletmenin karsız yatırımlarını, performansı zayıf varlıklarını saklamak maksadıyla özel amaçlı şirketleri kullanmıştır. Böylece Enron saklamak istediği tüm bilgi ve işlemleri için özel amaçlı şirketler üzerinden yürütmüş olup, borç aldığı hiçbir tutarı şirketin finansal raporlarına yansıtmanmıştır (Tarhan Mengi, 2013).

Xerox Skandalı: Xerox dünyanın önde gelen büro malzemeleri üretici firmalarından biridir. 1990'ların sonunda artan piyasa rekabetiyle Xerox'un gelirlerinde gerileme gerçekleşmiştir. Bu durumun şirketin hisse senedi değerine olacak negatif etkisinin farkında olan üst yöneticiler hileli finansla raporlamaya başlamışlardır ve ilk olarak gelirlerini olduğundan yüksek gösterme başlamışlardır (Türel, 2011). Xerox şirketi bu muhasebe hilelerini gerçekleştirirken işletmenin denetimini yapan KPMG, yapılan hileli işlemlerden haberdar olmasına karşın Xerox şirketinden bir düzeltme yapmasını istememiştir (Taşkan, 2019).

Xerox daha önce denenmemiş bir manipülasyon yöntemi kullanarak çeyrek döneme ait beklentileri karşılayabilmek için finansal fon rezervi hesapları oluşturmuştur. Bu işlemi gerçekleştirmesindeki amaç kar tutarlarını kontrol etmektir. Xerox, raporlama ile kazançlarını yüksek gösterirken farklı manipülasyon yöntemleri de kullanmaktaydı. Kullandığı bir yöntem de fiyat artışları ve kiralama döneminin uzatılması yöntemleriydi. Kiralanan cihazların hurda değeri ile ilgili tahminlerin yalnızca kira sözleşmesi başında yapılıyor olmasına rağmen Xerox şirketi, tahminleri ilerleyen yıllarda yukarı doğru çekmiştir (Türel, 2011).

Mayıs 2000'de, Xerox-Meksika yan kuruluşunda gelirlerin şişirildiği kamuoyuna açıklanarak düzeltme yapma yoluna gidilmiştir. Haziran 2000'de ABD Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) durum için inceleme başlatmış ve skandal ortaya çıkmıştır (Taşkan, 2019). Skandalın ortaya çıkmasının ardından yatırımcılar tarafından açılan dava sonucunda Xerox şirketi 670 milyon \$ ödemek durumunda kalmıştır. Davaların sonuçlanması Xerox'un anlaşmalı olduğu denetim firması KPMG için de çok ağır sonuçlar doğurmuş ve KPMG denetim firması 80 milyon dolar ödemeyi kabul etmiştir. Skandal ve cezalar sonrasında yol ayrımına gelmiş ve yaklaşık 40 yıldır KPMG tarafından denetlenen Xerox 2002 yılından itibaren Pricewaterhouse Cooper denetim firmasıyla çalışmaya başlamıştır (Türel, 2011).

Qwest Skandalı: ABD' nin en büyük yerel telekomünikasyon firmalarından biri olan Qwest, 1996 yılında kurulmuş olup çeşitli hileli finansal

raporlama olaylarına karışmıştır. Hileli finansal raporlamalar şirketin üst kademe yöneticileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Qwest yöneticileri, şirketin hasılat hedeflerinin gerçekleştiremediğini gizleyebilmek için henüz gerçekleşmeyen satış kayıtlarını altına alarak doğru olmayan finansal raporlar hazırlamışlardır (Tarhan Mengi, 2013).

Global Crossing Skandalı: 1997 yılında kurulan şirket küresel ölçekte telekomünikasyon sektöründe hızlı bir biçimde yayılmayı amaçlayan bir firmaydı. 2001 yılında ise, internet gereksiniminin patlama yaşamış ile birlikte birçok telekomünikasyon şirketi gibi Global Crossing de sorunlar yaşamıştır (Ünal Uyar, 2017). Bu sorunlara çözüm olarak Global Crossing hileli finansal raporlamaya başvurmuş ve gerçekte olmayan nakit akımlarını finansal tablolarına yansıtmaya başlamıştır. Bu işlemi, uzun vadeli sözleşmelere dayalı hasılatlarıyla alakalı tutarları sanki işler tamamlanmış gibi finansal raporlarına aktararak yapmıştır. Global Crossing bu şekilde nakit akımlarından elde ettiği gelirlerini finansal tablolarına yansıtmak suretiyle şirketi olduğundan daha değerli göstermekteydi (Tarhan Mengi, 2013).

Global Crossing 2001 döneminde denetimlerini yapan eski Arthur Andersen çalışanı Joseph Perrone' u işe alınarak finansal işler başkan yardımcısı olarak seçmiştir. Joseph'un sahip olduğu denetim tecrübesiyle işletmenin kayıtlarında bulunan yanlışları denetçilerden gizleyebilmeyi başarmıştır (Ünal Uyar, 2017).

Şirketin finansal işlerinden sorumlu eski başkan yardımcısı Ray Olofson'un gelirlerin uygunsuz bir biçimde kayıtlar altına alındığı şeklindeki ihbarıyla Federal Araştırma Bürosu (FBI) ve SEC şirketle alakalı inceleme başlatmış ve skandal ortaya çıkmıştır. Şirket 2002 yılında iflasını kamuoyuna açıklamadan önce şirket yöneticisi dahil olmak üzere içeriden bilgi öğrenenler toplam tutarı 5,2 milyar dolar seviyesinde olan hisse senedi satış karı elde etmişlerdir (Türel, 2011).

Tyco Skandalı: Tyco, Arthur J. Rosenberg tarafından 1960 yılında bir araştırma laboratuvarı olarak kurulmuştur. 1974' de Tyco hisse senetleri NYSE

(New York Stock Exchange) de işlem görmeye başlamıştır. İlerleyen yıllarda Tyco, şirket satın alımlarına başlamış ve alanlarını genişletmiştir. 1990'larda Tyco'nun; sağlık ve özel ürünler, elektrik ve elektronik parçaları, yangın ve güvenlik servisleri ile akış kontrolü olarak 4 ayrı üretim birimi bulunmaktaydı. Tyco üretmiş olduğu ürünler ile küresel ölçekte en önde gelen şirketlerinden birisi olmayı başarmıştır (Tarhan Mengi, 2013).

Tyco skandalının başrolü olan Dennis Kozlowski Tyco'ya 1975 yılında katılmış, 1989 yılında Faaliyetlerden Sorumlu Genel Müdür (COO), 1992 yılında da İcra Kurulu Başkanı (CEO) olmuştur. Kozlowski döneminde toplamda 750 civarında şirket satın alınmıştır. Tyco'nun gelirleri 1997 ile 2001 yılları arasında yaklaşık %50 oranında artmıştır (Türel, 2011).

Tyco şirketinin sürekli büyümesi ve karının artmasının arkasındaki gerçek, işletme birleşmeleri ile ilgili hileli muhasebe kayıtları düzenlemesiydi. Tyco'nun 2001 senesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük bağımsız ticari finansman şirketi olan CIT Group'u 9,1 milyar dolar ödemek suretiyle satın alması, hileli satın alma işlemlerinin ortaya çıkmasının adımı olmuştur. Tyco, CIT Group şirketini satın almadan önce CIT Group' dan finansal tablolarında gerçeği yansıtmayan işlemler yapmasını talep etmiştir. CIT Group birleşme öncesinde gelirlerini oldukça düşük rapor ederken, Tyco ile birleşme sonrası gelirlerini oldukça yüksek raporlamıştır. Bu yüksek kar Tyco'nun CIT Group satın almasından sonra gerçekleştiğinden Tyco'nun hisse senetlerinin fiyatlarında olumlu etki yaratmıştır (Türel, 2011).

22 Ocak 2002 senesinde şirketin CEO'su Kozlowski Tyco'nun bağımsız 4 farklı şirkete dönüştürülmesini hedeflediğini açıklaması üzerine firmanın hisse senedi tutarlarında azalma gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra gerçekleşen tüm firma satın alımları zararlı neticelenmiştir. Bu zararı kapatmak için Tyco CIT Group'u tamamen satmaya karar vermiş ve bunun sonucunda hasılatını yükseltmeyi başarmıştır. Ancak finansal bilgileri doğru yansıtmadığı ve kazançlarını olduğundan fazla gösterdiği iddiasıyla Tyco hakkında dava açılmıştır. 2002 yılında Kozlowski ve Tyco şirketinin CFO' su Mark Swartz' ın

geçmiş yılın sonunda kendilerine ait 100 milyar dolar kıymetinde hisse senetlerini satmış oldukları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Kozlowski hakkında sanat eseri ticaretinde vergi kaçırma suçu sebebiyle soruşturma başlatılmıştır. Bu durumun üzerine Kozlowski aniden istifa etmiştir (Tarhan Mengi, 2013).

Eylül 2002 tarihinde Kozlowski ve Mark Swartz firmanın mali kaynaklarını elde etmeye yönelik 600 milyon dolar düzeyinde 38 değişik yolsuzluk ve dolandırıcılık suçuyla itham edilmiştir. 2003 yılında Kozlowski ve Swartz'ın davaları başlamış ve Kozlowski'nin Tyco kaynaklarını kullanarak çok sayıda lüks harcama yaptığı saptanmıştır. Haziran 2005'te sonuçlanan davada Kozlowski ve Swartz'a Tyco şirketinden yüz elli milyon dolardan fazla yolsuzluk yaptıkları için yirmi beşer yıl hapis cezası verilmiştir (Tarhan Mengi, 2013).

Tyco skandalını başka skandallardan farklı bir konuma yerleştiren en önemli ve işletme için avantaj temin eden fark şirketin skandalın ardından iflas etmemiş olması ve varlığını sürdürmüş olmasıdır (Tarhan Mengi, 2013).

Adelphia Skandalı: John Rigas tarafından kurulan Adelphia, yerel telefon hizmeti sunan küçük bir şirketti. Daha sonrasında kurucusu John Rigas'ın doğru yatırımlarıyla yüksek hızlı internet erişimi, kablolu televizyon ve uzun mesafe telefon hizmetlerini veren devasa bir telekomünikasyon şirketi seviyesine gelmiştir (Türel, 2011).

Mayıs 2002'de Adelphia 2000 ve 2001 yıllarında raporladığı kar seviyesi için bilançonun dışındaki yükümlülüklerle alakalı olarak milyarlarca dolar düzeyinde düzeltme gerçekleştirdiğini ve söz konusu dönemde para akışı vasıtasıyla gelir tutarlarını olduğundan beş yüz milyon dolar daha fazla raporladığını belirtmiştir. Adelphia, hileli finansal raporlama yapmak suretiyle milyarlarca dolar düzeyinde borcu bilanço dışında yer alan iştirakleri yoluyla saklayarak konsolide finansal tablolara dahil etmemiştir. Bununla birlikte, borçlarını ödenmiş gibi göstermek için gerçek olmayan belgeler hazırlamış ve sahte işlemler gerçekleştirmiştir. Ek olarak, işlemleri ile alakalı istatistiklerde varyasyonlar yapmış, Wall Street taleplerini gerçekleştirmek amacıyla gelirlerini gerçeğinden daha yüksek gösterme yoluna gitmiştir. Adelphia'nın kredileri Rigas ailesinin özel harcamalarına

harcamış ve bunu yatırımcılardan gizlemiştir (Tarhan Mengi, 2013), (Türel, 2011).

25 Haziran 2002'de Adelphia 18,6 milyar dolarlık borcu nedeniyle iflas etmiştir.(Ayalp, 2019). 24 Temmuz 2002 tarihinde Adelphia' nın kurucusu John Rigas; Adelphia şirketinin içini boşaltmak, işletmenin gerçek finansal durumunu saklamak ve şirketin Rigas ailesi ile aralarındaki iş ilişkilerini yatırımcılardan gizleme suçlarından tutuklanmış ve hapis cezası almıştır (Türel, 2011).

Parmalat Skandalı: Parmalat, bir aile şirketi olarak 1961 yılında İtalya'nın Parma şehrinde küçük bir süt pastörizasyon fabrikası olarak kurulmuştur. 1990 yılında Milan Sermaye Piyasasına kaydolan Parmalat, zaman içinde İtalya'nın en büyük gıda şirketi ve 8. en büyük endüstriyel şirketi haline gelmiştir. Dünya'da ise en büyük 10. gıda şirketi olmuştur (Kurt, 2013).

Parmalat'ı iflasın eşiğine getiren olay, Kasım 2003'te 150 milyon Euro tutarındaki bono ödemesini gerçekleştirememiş olmasıdır. Bu hadise, hem denetçilerin hem de banka kuruluşlarının firma hesaplarını daha kapsamlı incelemesine yol açmıştır. Parmalat, aktifinin %38'ni oluşturan 4,9 milyar € nakdin Cayman Adaları'nda Parmalat iştirakinin Amerikan Bankası'nda olduğunu iddia ederken, banka yetkilileri 19 Aralık 2003'te böyle bir meblağın banka hesabında bulunmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine 27 Aralık tarihinde İtalyan savcılar inceleme başlatmış ve son 15 yıldır hesaplarla oynandığı tespit edilmiştir. Aynı gün Borsadaki Parmalat hisseleri askıya alınmıştır (Türel, 2011).

Parmalat'ın çöküşüne zemin hazırlayan nedenler; şirketin büyümesine rağmen aile şirketi statüsünde kalması ve kurumsal yönetimde ciddi eksikliklerin olması, ailenin keyfi yönetimi nedeniyle finansal hilelerin yapılması ve denetimdeki büyük yetersizliklerdir.

Parmalat, birçok sahte muhasebe işlemi gerçekleştirmiş, geçerli olmayan hesaplar açmış ve sahte evraklar düzenlemiştir. Parmalat'ın yönetim kurulu başkanı ve çok sayıda üst düzey yönetici şirket hesaplarıyla oynamış, gerçekte var olmayan hesaplar ve işlemler kaydetmişlerdir (Göçen, 2010).

Parmalat tecrübeli bir denetçinin bile tespit etmekte zorlanacağı sahte işlemler ve sahte evraklar düzenlemiştir. Parmalat, Amerikan Bankası'nda 4,9 milyar € olduğu teyit edilen sahte bir mutabakat mektubu düzenlemiştir. Bu belgenin sahteliğinin ortaya çıkması skandalının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Standart olarak bir denetçinin yapması gereken kontrollerden bir tanesi banka hesaplarının kontrolüdür. Bu kontrolü bankalara mutabakat mektubu göndererek gerçekleştirir ve bankadan tarafından mutabakat mektubu da doğrudan denetim şirketine gönderilmelidir. Parmalat'ın o dönem denetimini gerçekleştiren Grant Thornton nakit bakiye için mutabakat mektubu göndermiş ancak bankadan gelen mutabakat mektubu önce şirkete geldiği ve şirket yöneticileri kasti olarak belgeleri değiştirdiği için denetçi durumu fark edememiştir. Burada denetçinin mutabakat mektubunu şirketin iç sisteminden çekmesi büyük bir hatadır (Türel, 2011).

İtalya'daki kanunlara göre, o dönemde her dokuz senede bir denetim şirketinin değişmesi gerekmektedir. 1990 senesinden 1998 senesine kadar Grant Thornton dış denetçi olarak hizmet vermiştir. 1999 yılında Deloitte & Touche denetçi vazifesini devralmıştır. Buna rağmen şirketin mevcutlarının %49'u ve konsolide gelirlerin %30'u diğer denetçiler ve bilhassa Grant Thornton tarafından denetime tabii tutulmuştur. Deloitte & Touche hiçbir vakit Parmalat'ın finansal problemlerinin varlığıyla ilgili raporlama yapmamıştır. Çünkü Deloitte & Touche denetim raporlarını diğer firmaların raporlarına göre oluşturmuştur ve şirketin denetimini üstlendikten sonra banka hesaplarında ikinci bir inceleme yapmamıştır. Arthur Andersen'in Enron skandalında ciddi kusurları olmuşken Parmalat hadisesinde ise daha çok Deloitte & Touche sorumluluk sahibi olduğunu söylemek mümkündür (Kurt, 2013).

Şirketin kurucusu Calisto Tanzi, skandalının ortaya çıkmasından sonra dolandırıcılık suçundan on yıl hapis cezası almıştır. Bu skandal İtalya'nın kanun sisteminin zayıflığını gözler önüne seren bir olay olmuştur (Ayalp, 2019).

Parmalat skandalı, bağımsız denetçilerin bağımsızlığını ve iç denetimin önemini yansıtan bir vaka olmuştur (Göçen, 2010).

Satyam Skandalı: Satyam, 1987’de Hindistan’ın Haydarabad kentinde Ramalingo Raju tarafından bilişim hizmetleri vermek amacıyla kurulmuştur. İlk olarak 20 çalışan ile iş hayatına atılan Satyam ilerleyen yıllarda küresel olarak hızla büyüme göstermiştir. Raju 2007 yılında “yılın girişimcisi” ödülünü alırken, şirket 2008’de “hesap verilebilirlik konusunda lider” olarak ödüllendirilmiştir. Ancak bu ödülü elde ettikten beş ay sonra, Satyam şirketi, kendisini devasa bir muhasebe dolandırıcılığı skandalının içinde bulmuştur (Kurt, 2013).

Skandalın ortaya çıkışı, Satyam’ın 2008 yılında iki grup firması olan Maytas Infrastructure ve Maytas Properties şirketlerini alma kararıyla başlamıştır. Bu iki şirketin Raju ailesine ait olması nedeniyle hisse senedi sahiplerince sert tepkiler almış, Satyam hisseleri değer kaybetmiştir. Bu durumun üzerine Satyam eylemden vazgeçmiştir (Tarhan Mengi, 2013).

7 Ocak 2009 tarihinde yönetim kurulu başkanı Bay Raju bir istifa mektubu bırakmış ve mektubunda yaklaşık 6 yıldır muhasebe hesaplarıyla oynadığını, hasılat ve kar rakamlarının gerçeği yansıtmadığını itiraf etmiştir (Tarhan Mengi, 2013).

Satyam’ da gerçekleşen hileli finansal raporlama; sahte ve yanıltıcı fatura kullanmak suretiyle hasılatların olması gerekenden fazla sunulması şeklindedir. Bu hileli eylemler Bay Raju ve şirketinin iç denetim başkanı tarafından birtakım teknikler ile gerçekleştirilmiştir. Bilanço şişirmek adına, çok sayıda sahte banka dekontu oluşturmuş ve banka hesaplarını değiştirmişlerdir. Oluşturdukları sahte banka hesaplarından elde edilen faiz gelirlerini öne sürerek gelir tablosunu olduğundan yüksek göstermişlerdir. Bununla birlikte Bay Raju sonraki yıllar içinde 6.000 gerçek olmayan maaş hesabı oluşturmuş ve şirketin paralarını oluşturulan bu hesaplara geçirmiştir. Sahte müşteri kimlikleri yaratmış ve gelirleri yüksek göstermek amacıyla bu müşterilerden kendi isimlerine gerçek olmayan faturalar oluşturmuştur. Ayrıca şirketin iç denetim başkanı, gerçek olmayan yönetim kurulu kararları ve başka yasal olmayan yollarla firma için kredi sağlamıştır (Kurt, 2013).

Asya' nın Enron' u olarak bilinen Satyam' ın, şirketin varlıklarını olduğundan fazla gösterirken yükümlülüklerini olduğundan az göstererek toplamda 2,5 milyar \$'lık hileli finansal raporlama yaptığı ortaya çıkmıştır (Tarhan Mengi, 2013).

2.3.1.2. Türkiye'de Gerçekleşen Muhasebe Skandalları

Türkiye' de hile ve manipülasyon dendiğinde akla ilk olarak bankalar gelmektedir. Bu bölümde en çok yankı uyandıran; İmar bank ve Pamukbank anlatılacaktır.

İmar Bank Skandalı: 22 Mart 1928'de kurulan İmar bankası, Ekim 1984 tarihinde "Uzan grubu" tarafından satın alınmıştır. 1985 yılı Bankalar Yeminli Murakıp raporunda "mali yapısının olumsuz" olduğuna dair görüş bildirilmiştir. Bu raporun ardından 1987 yılında Bankalar Yeminli Murakıp raporunda "karın gerçek dışı olduğu, usulsüzce kredilerin verildiği" görüşüne varılmıştır. 1988'de banka Hazine'nin gözetimine alınmıştır (Ünal Uyar, 2017).

20 Haziran 1994 tarihinde İmar bankası 3182 sayılı Kanununun 64. Maddesi kapsamında yakın gözetime girmiştir. Bankanın yakın gözetime alınmasının temel sebepleri aşağıdaki gibidir (Taşkan, 2019):

- Ana faaliyet konusu olan bankacılıktan uzaklaşılması,
- Kredilerin büyük bir kısmının Uzan Grubu tarafından kullanılması,
- Gelir – gider dengesinin finansal raporlarda bozulması,
- Karlılığın azalması ve hiçbir önlem alınmaması,
- Likidite sıkışıklığı yaşanması ve buna rağmen hiçbir önlem alınmaması.

İmar bankın Temmuz 2003 tarihinde bankacılık sistem kayıtları silinmiş, data sistemi devre dışı bırakılmış ve banka yasal defterleri ortadan kaldırılmıştır. Daha sonrasında bankaya devlet tarafından el konulmuş ve banka yönetimi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na (BDDK) devredilmiştir (Pehlivanlı, 2011, s. 104).

Türkiye bankacılık tarihinin en büyük yolsuzluklardan biri olan İmar Bank vakasında öne çıkan yolsuzluklar aşağıdaki gibidir (Pehlivanlı, 2011):

- Bankanın kayıt dışı mevduat toplaması,
- Bankanın yetkisiz olarak Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) satışı yapması,
- Bankanın hâkim ortağına usulsüz kredi kullandırması,
- Paravan şirketler üzerinden kaynak aktarımı yapması,
- Grup şirketlerine off-shore'lar vasıtasıyla kredi kullandırması,
- 31 Ekim 1989 tarihinden itibaren İMKB'de aracılık işlemlerini durdurup bürosunu kapatmış olmasına rağmen kanuna aykırı bir biçimde aracılık faaliyetlerini sürdürmesi.

İmar bank yolsuzluğunun gerçekleşmesine sebebiyet veren durumlardan biri iç kontrol ve iç denetimin yetersiz olmasıdır. Banka yazılımı ve kayıt sistemine müdahale edilmesi, BDDK denetiminin yetersiz olması, BDDK denetiminde tespit edilen hususların ve önerilerin uygulamaya konulmaması skandalın gerçekleşmesine sebebiyet veren durumlardandır (Pehlivanlı, 2011).

Pamukbank Skandalı: Çukurova Grubu 1973 yılında Pamukbank'ı satın almıştır (Taşkan, 2019). BDDK'nın 2002 raporuna göre, Pamukbank bankacılık sektörü içindeki toplam aktiflerin %5,5 oranında, kredilerin %12,7 oranında, mevduatın ise %6,2 oranında paya sahip olmuştur. Kredi oranı, grup kredileri hariç ele alındığında sadece bankanın faydalandığı kredilerin bankacılık sektörü içindeki payı yüzde 3,9'a karşılık gelmektedir. Gerçekleştirilen dış denetimler neticesinde, Pamukbank'ın toplam aktiflerinin Aralık 2001 tarihi itibarıyla 6.273 trilyon Türk Lirası olduğu belirlenmiştir. 5.478 trilyon Türk Lirası olan kredi portföyünün önemli bir kısmını iç denetim neticesinde takibe aktararak 2.872 Türk Lirası miktarındaki reeskontları (birikmiş ödenmemiş faiz bakiyesi) iptal edilmiş ve geriye kalan meblağ için karşılık mevzuatı hükümleri bağlamında teminatlar da ele alınarak karşılık verilmiştir. Aralık 2001 tarihi dönemiyle Pamukbank'ın dönem zararı 4.024 trilyon Türk Lirası ve bankanın

yüzde 8 asgari sermaye yetkinliğine erişebilmesi için ihtiyaç duyulan kaynak gereksinimi 2.963 trilyon TL tutarındadır (Ünal Uyar, 2017).

Ayrıca BDDK' nın raporunda, Pamukbank'ın en ehemmiyetli sorununun grup firmalarının yararlandırıldığı ve geri ödenmeyen krediler olduğu ifade edilmiştir. Pamukbank, bu krediler ile ilgili faiz tahakkuku ve tahsilatı yapmamıştır. Ancak faizlere reeskont uygulamıştır. Banka, faizlerin reeskontlarını da muhasebe ilkelerine uymayarak bilançoda varlıklar kalemlerinde takip gerçekleştirmiştir. Böylece gerçek dışı bir gelir oluşturarak bilançoğu olduğundan yüksek göstermeyi başarmıştır (Taşkan, 2019).

Pamukbank'ın yararlandığı faiz hesaplama metodu, Hazine Müsteşarlığı tarafından yararlanılardan farklıdır. Pamukbank, dönem sonlarında grup kredilerine dönem zararını karşılayacak ve görünürde kabul edilebilir bir kâr düzeyi oluşturacak miktarda bir reeskont uygulamak suretiyle mali tablolarını yenilemiştir. Bu durum banka beyanı ile Bankalar Yeminli Murakıpları raporları arasında farklılık oluşmuştur. Başta grup risklerinin değerlendirilmesi olmak üzere bu farklılıklar konusunda söz konusu mevzuat kuralları çerçevesinde, Pamukbank mali bünyesinde esas olarak grup risklerinden doğan problemlerin giderilmesi maksadıyla ihtiyaç duyulan önlemlerin alınması hususunda banka yönetimine 19.04.1989 tarihinden çok sayıda sözlü ve yazılı ikaz yapılmıştır. Durumla alakalı olarak Pamukbank üst yönetimi ile düzenli olarak görüşülmesine ve sorunun çözüme ulaşması için süre bakımında yeterli esneklik tanınmasına rağmen, banka gerekli tedbirleri almamış ve durumu düzeltme yoluna gitmemiştir (Bayraktar, 2007).

Pamukbank yönetimi yapılan uyarılara rağmen aynı uygulamaları sürdürerek verilerini manipüle etmesi üzerine BDDK tarafından incelemeye tabi tutulmuştur (Taşkan, 2019). Pamukbank'ın Bankalar Kanunu'nun amir kuralları çerçevesinde alınması talep edilen önlemleri almadığı, bu önlemler alınmış olsa dahi ekonomik yapısının kuvvetlendirilmesine imkân bulunmadığı, alacakları yekununun varlıklarının toplam kıymetini aştığı, işlemlere devamının mevduat sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve sürdürülebilirliği açısından risk

oluşturduğu ve 31.12.2001 tarihi sonrası 2 milyar \$ düzeyinde sermaye ihtiyacı olduğu belirlenmiştir. Bu inceleme ve tespitler sonrası BDDK aldığı karar neticesinde 18.06.2002 tarihinde Pamukbank'a el koymuş ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devrettiğini bildirmiştir (Ünal Uyar, 2017).

Yukarıda anlatılan tüm skandallar birlikte değerlendirildiğinde, bir işletmenin finansal raporlarında yapılan hilelerin küçük bir insan grubuna fayda sağlarken büyük bir kesim üzerinde ise önemli zararlara yol açtığını söylemek mümkündür. Hileli işlemlerden yatırımcılar, borç verenler, istihdam edilenler, satıcılar, kamu ve kamuoyu gibi oldukça büyük bir kesim olumsuz etkilenmektedir. Halka açık işletmelerin finansal raporlarında muhasebe hilelerinin yapılması ülkeler açısından makro seviyede oldukça büyük zararlar doğurmaktadır. Maddi zararın yanı sıra, sermaye piyasalarına karşı güvensizlik duyulması, sermaye piyasalarının güçlenmesini engellemekte ve firmaların öz kaynak finansmanı temin etmesi epey zorlaştırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DENETİM, HİLE DENETİMİ VE HİLE DENETİMİ İLE İLGİLİ YAPILAN DÜZENLEMELER

Üçüncü bölümde; denetimin tanımı, denetim sürecinin tarihçesi, denetim türleri, denetime ihtiyaç duyulmasının nedenleri, denetimle ilgili düzenlemeler anlatılmaktadır. Aynı zamanda denetçi kavramı tanımlanmış olup denetimde denetçinin sorumluluklarından bahsedilmektedir.

3.1. Denetimin Tanımı ve Denetim Sürecinin Tarihçesi

Denetim tanımını şu şekilde yapılabilir; *“ekonomik birimlerin faaliyet ve işlemlerinin önceden belirlenen genel kabul görmüş kurallara, muhasebe, denetim ilke ve standartlarına uygun olup olmadığı konusunda; açıklanan veya açıklanacak bilgilerin önceden belirlenmiş olan kriterlere, uygunluğunu belirlemek amacıyla, kanutların toplanması ve tarafsızca değerlendirilerek sonuçlarının ilgili taraflara raporlanma sürecidir”* (Akbiyık, 2005).

Denetimin ilk ne zaman ve nerede ortaya çıktığıyla ilgili net bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Uygulama olarak çok eskiye dayandığı bilirse de modern evrimini sanayi devriminden sonra yaşamıştır. Denetimin kavramının geçirdiği dönüşümler dört evrede incelenmektedir (Elitaş & Diğerleri, 2014, s. 5-6):

- Belge Denetimi Yaklaşımı Dönemi: Bu dönemdeki denetçilerin çalışmaları evrak incelemesinden oluşmaktadır. Çalışmalar, evrakların bütününe incelemeye yönelik gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde denetimlerin gerçekleştirildiği dönem; sanayi devrimi öncesi ile 1900’lü yıllarını kapsayan dönemdir.
- Mali Tablolar Denetimi Yaklaşımı Dönemi: 1900 ile 1930’lu seneler arasında olan dönemde yararlanılan denetim çeşididir. Denetçiler, şirketlerin mali verilerini bir bütün olarak ele almaya yönelmişlerdir.

- Sistemlere Dayalı Denetim Yaklaşımı Dönemi: 1930'lu seneler sonrasında gözlemlenen bu dönemde bilhassa örnekleme çalışmalarında ehemmiyetli gelişmeler söz konusu olmuştur. İşletmeler bünyelerinde iç denetim birimleri oluşturmaya başlamışlardır. İç denetim yapılarının güvenilirliği şirketler için bir referans olmaya başlamıştır. Bu dönemde denetçiler, şirket iç kontrol yapısını inceleyerek ve gözden geçirerek elde edilen neticelere göre denetim çalışmalarının çerçevesini belirlemeye başlamışlardır. Zira söz konusu dönem küresel anlamda üzerinde ticaretin gelişmeye başladığı ve şirketlerin iş hacimlerinin gelişmeye başladığı bir dönemdir. Artan işlem hacmi, denetçilerin şirketin bütün iş ve faaliyetlerini denetleme ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Bu sebeple örneklem elde etmenin ehemmiyeti artmıştır. Diğer taraftan, denetimin maliyetli bir işlem olduğu farkındalığı oluşmaya başlamıştır.
- Yönetim Denetimi Yaklaşımı Dönemi: Güncel anlamda ele alınan bu denetim anlayışında, denetimde mevcut teknolojiden ve teknolojinin sunduğu olanakları da denetime dahil etmek ve denetimde bu unsurlardan yararlanmaktır. Bu maksatla, denetim işlemlerinde bilgisayar ve özel amaçlı programlardan, bir kısım istatistikî ve matematiksel yazılımlardan, muhasebe dışında kalan yönetim fonksiyonlarından faydalanılmaktadır.

3.2. Denetim Türleri

Denetime türleri çeşitli yönlerden sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada incelenen denetim çeşitleri; Konusu ve Amaçlarına Göre Denetim Türleri ve Denetçi ile Örgüt Arasındaki İlişki Açısından Denetim Türleri olarak iki ana başlıkta incelenmiştir.

3.2.1. Konusu ve Amaçlarına Göre Denetim Türleri

Konusu ve amaçları yönünden denetim türleri üçe ayrılmaktadır. Bunlar: Finansal Tabloların Denetimi, Uygunluk Denetimi ve Faaliyet Denetimi'dir (Akbyık, 2005).

Finansal Tabloların Denetimi: Bu denetim işletmeye ait finansal tabloların Genel Kabul Görmüş Muhasebe prensiplerine uygunluğu ve yasal düzenlemelere uygun vaziyette hazırlanıp hazırlanmadığı hakkında bir yargıya varmak amacıyla yapılan bir denetimdir (Köksal, 2015). Bu denetim çeşidi en sık gerçekleştirilen ve firmayla alakalı taraflarının bütününe taleplerine yönelik veri sağlamayı gaye edinen denetim çalışmasıdır (Akbulut, 2010). Finansal tabloların denetimi ülkemizde, Sermaye Piyasası Kurulu, Mali İdare ve Yeminli Mali Müşavirler tarafından yapılmaktadır (Akbiyık, 2005).

Uygunluk Denetimi: Bu denetim, şahısları ya da ekonomik birimleri ele alan, bu şahıslar ile ekonomik birimlerin yasal olarak önceden belirlenmiş hukuki kurallara uygun davranılıp davranılmadığını hakkında yargıya varmak amacıyla gerçekleştirilir (Akbiyık, 2005).

Uygunluk denetiminde işletmenin faaliyetlerine ilişkin hesap ve işlemlerine ait kurallar, yönetimin kendisi ya da bir üst makam olarak, kamu otoritesi tarafından belirlenmektedir. Uygunluk denetimin kapsamı devlet müdahalesine bağlı olarak genişleyebildiği gibi daralabilmektedir. Uygunluk denetimi, işletme içindeki İç denetçiler tarafından yapılabileceği gibi işletme dışındaki denetçiler tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Uygunluk denetimi kapsamında, ülkemizde Sosyal Sigortalar Kurumu, Maliye Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı'nın yaptığı denetimler ve Sayıştay Denetimleri değerlendirilmektedir (Akbiyık, 2005).

Faaliyet Denetimi: Bu denetim, şirketin işlemlerinin etkili ve verimli olup olmadığını hakkında bir yargıya varmak amacıyla gerçekleştirilir. Faaliyet denetimi; bir şirketin, büyüme, karlılık, etkili genişleme gibi imkanlarını açığa çıkarmak veya bu gayeler dahilinde belirlenen şirket gaye ile amaçlarının uygulanabilirliğini ve etkili olma ihtimalini test eden, şirket gayelerine ulaşma noktasında sorun teşkil eden veya negatiflik içeren gelişmeleri açığa çıkararak yönetimi güçlendirmeye yönelik gerçekleştirilen değerlendirme sürecidir (Kayıkçıoğlu, 2017). Faaliyet denetimi şirket hakkında bir görüşe varılmasına yardımcı olan bir denetim çeşidi olup akademik kaynaklarda Performans

Denetimi olarak da isimlendirilmektedir (Akbyık, 2005). Faaliyet denetiminin daha çok iç denetçiler ve kamu denetçileri vasıtasıyla yapılmaktadır (Köksal, 2015)

3.2.2. Denetçi ile Örgüt Arasındaki İlişkiye Göre Denetim Türleri

Denetçi ve örgüt arasındaki ilişkiye göre denetim türleri; İç Denetim, Kamu Denetimi ve Bağımsız Denetim (Dış Denetim) olarak üçe ayrılmaktadır (Akbyık, 2005).

İç Denetim: Bu denetim, bir işletmenin işlemlerini geliştirmek ve işlemlerine değer katmak gayesini güden bağımsız ve nesnel bir güvence ve danışmanlık faaliyeti olarak ele alınmaktadır (Akbulut, 2010). İç denetim esas olarak, bir işletmenin gerçekleştirmekte olduğu işlemlerin, şirketin üst seviye yönetimi tarafından tespit edilmiş, siyasete, planlara, işlemlere ve stratejilere uygun olup olmadığının ele alınması ve şirket içinde var olan iç kontrol sisteminin etkili ve verimli olarak gerçekleşip gerçekleşmediğini denetlemek ile alakalı olan bir süreci ifade eder (Kayıkçıoğlu, 2017). İç denetim kapsamında hem finansal nitelikteki faaliyetler hem de finansal özellikte olmayan faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla iç denetim; finansal denetimi, uygunluk denetimini ve faaliyet denetimini içeren bir faaliyet olarak sürdürülmektedir (Akbyık, 2005).

Kamu Denetimi: Bu denetim, devlete bağlı denetçiler vasıtasıyla kamu kuruluşlarının ya da özel sektöre ait şirketlerin kanunlara, yönetmeliklere, politikalara ve denetleme faaliyetlerine uyup uymadıklarını hususunda yargıya ulaşmak gayesiyle gerçekleştirilmektedir (Akbulut, 2010). Başka bir deyişle kamu denetimi, kamu'ya ait kurum ve kuruluşlarına bağlı şahıslar tarafından gerçekleştirilen ve kanunlardan yetki alarak devam ettirilen denetimlerin bütününe verilen addır (Kayıkçıoğlu, 2017).

Bağımsız Denetim: Bu denetim, serbest meslek mensubu olarak şahsı adına çalışan veya bir denetleme şirketinin ortağı olan şahıslar vasıtasıyla şirketlerin mali raporlarının Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uygunluk

seviyesini belirlemek maksadıyla gerçekleştirilen denetleme türüdür (Akbiyık, 2005).

Bağımsız denetim; denetlenen işletmeye, iş hayatındaki diğer üyelere ve kamu kuruluşları açısından çeşitli yararlar sağlamaktadır. İşletme açısından bakıldığında bağımsız denetim; finansal tabloların güvenilirliğini artırır ve kredi olanaklarının genişletilmesine olanak sağlar, işletmede gerçekleştirilecek sahtekarlık yapma eğiliminin azalmasına yardımcı olur, finansal tablolarda var olan hataları tespit eder ve doğru bilginin gösterilebilmesine yardımcı olur. İş hayatındaki diğer üyeler açısından bakıldığında bağımsız denetim; kredi sunan kuruluşlara kredi sunma ile alakalı kararlarında yardımcı olur, bir şirketin el değiştirmesi, alınması ya da farklı bir işyeri ile birleşilmesi durumlarında alıcı ve satıcılara güvenilir veriler temin eder, şirket ile alakalı taraflara, bilhassa şirket ile iş alakası olan müşterilere, denetimi gerçekleştirilen şirketin karlılığı, işlemlerinin verimliliği ve finansal yapısının vaziyeti hakkında güvenilir veriler sağlar. Bağımsız denetlemenin kamu kurumlarına sağladığı faydaları; denetlenmiş finansal raporlara dayanılarak şekillendirilmiş vergi beyannamelerine ve mali raporlara olan güvenin yükselmesine yardımcı olması ve denetlenmiş finansal raporlar borçluluk ve iflas durumlarında, vekalet ve ortaklık anlaşmalarının düzenlenmesinde adli mercilere bağımsız ve güvenilir bilgi temini olarak tanımlanabilir (Güredin, 2014).

3.3. Denetçi Kavramı ve Denetçi Türleri

Denetim faaliyetlerini devam ettiren, mesleki bilgi, tecrübe ve deneyime sahip uzman kişiler denetçi olarak isimlendirilmektedir. Konularına göre farklı türde denetçiler bulunmaktadır. Bu bölümde öncelikle denetçi kavramı açıklanacak olup sonrasında denetçi türlerinden sırayla bahsedilecektir.

3.3.1. Denetçi Kavramının Tanımı

“Denetçi genel anlamda, denetim faaliyetlerini sürdüren, yeterli mesleki bilgi ve deneyime sahip, bağımsız davranan, gerekli ahlaki nitelikleri olan ve çalışmalarında yeterli özeni gösteren kişidir” (Köksal, 2015).

3.3.2. Denetçi Türleri

Denetim faaliyetlerini gerçekleştiren denetçi statüsüne göre üçe ayrılmaktadır (Köksal, 2015):

- Bağımsız Denetçi
- İç Denetçi
- Kamu Denetçisi

Bağımsız Denetçi: Şirketlerin mali verilerini Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uygunluk seviyesini belirlemek amacıyla denetim yapmak ve denetim faaliyetleri neticesinde görüş bildiren bir rapor hazırlamak ile sorumludurlar.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) ’nun 400.maddesine göre bağımsız denetçi şu şekilde ifade edilmektedir;

“MADDE 400- (1): Denetçi, bağımsız denetim yapmak üzere, 1/6/1989 tarihli ve 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa göre ruhsat almış yeminli mali müşavir veya serbest muhasebeci mali müşavir unvanını taşıyan ve Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca yetkilendirilen kişiler ve/veya ortakları bu kişilerden oluşan sermaye şirketi olabilir.”

Yine 6102 sayılı TTK’ ya göre bağımsız denetçilerin, bağımsız denetim gerçekleştirecekleri şirketle arasında bir bağ (Şirkette pay sahibi olmak, şirkette denetim dışında başka faaliyetler yürütmek gibi) olmamalıdır.

Bağımsız denetçiler, şirket faaliyetlerinin mevcut vaziyetini ve gelecekteki seyrini bilmek isteyen şahıs veya kuruluşlar tarafından alınan talep üzerine denetim faaliyetini gerçekleştirirler (Kayıkçıoğlu, 2017).

Bağımsız denetçiler eğitimleri, tecrübeleri ve bağımsız olma özellikler ile çeşitli denetim işlevlerini en güzel tarzda devam ettirebilecek yetenekteki şahıslardır. Bağımsız denetçilerin gerçekleştirecekleri denetimler, finansal tabloların denetimi, uygunluk denetimleri ve faaliyet denetimleridir (Güredin, 2014, s. 19).

İç Denetçi: Şirketin finansal ve operasyonel faaliyetlerinin bağımsız ve objektif değerlendirmelerini yapmakla görevli kişidir. Aynı zamanda iç denetçi, faaliyetlerin operasyonel verimlilikleri değerlendirmekte, daha az girdi ile daha çok çıktı sağlayabilmek adına faaliyetlerin nasıl iyileştirileceği konusunda tepe yönetime rapor vermektedir (Karahana, 2018).

İç denetçilerin yapmakla sorumlu olduğu görevler aşağıdaki gibidir (Karahana, 2018, s. 34) :

- Belgelerin ve muhasebe verilerinin güvenilirliğini belirlemek,
- Tepe yönetim tarafından işletmeyi daha verimli yönetmek için oluşturulan politika ve prosedürlere ne düzeyde uyulduğunu saptamak,
- İşletme faaliyetlerinin etkinliğini ve verimliliğini değerlendirmek,
- Varlıkların çalınmaya ve amaç dışı kullanıma karşı yeterince korunup korunmadığını araştırmak,
- Bağımsız denetçilerle iş birliği içinde olmak.

Kamu Denetçisi: Kamu yararını gözeterek denetim faaliyeti gerçekleştiren ve bir kamu kurumuna bağlı olarak istihdam edilen kişidir. Kamu denetçileri tüm faaliyet alanlarını kamu adına denetlemektedirler. Kamuya ait kurum ve kuruluşları ile özel sektör şirketlerinin mali mevzuata ve ekonomi

politikasına bağılılık düzeyini izlemek ve denetlemek kamu denetimi kapsamında kamu denetçileri tarafından gerçekleştirilir (Köksal, 2015).

Bir kamu denetçisi, çalıştığı kurumu denetlediğinde iç denetçi olarak ve gerçekleştirdiği faaliyet iç denetim olarak isimlendirilir. Kamu denetçisinin yaptığı denetimin kamu denetimi olarak adlandırılabilmesi için, denetlediği kurumda çalışmıyor olması gerekir. Örnek olarak, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bağılı faaliyet gösteren müfettişleri kamu adına sermaye firmalarını denetlerken yaptığı denetim kamu denetimi; bağılı olduğu kurumu denetlerken yaptığı denetim iç denetim olarak adlandırılır (Karahana, 2018).

Kamu denetçilerine örnek olarak: Vergi müfettişleri, Sayıştay denetmenleri ve SGK müfettişleri gösterilebilir (Karahana, 2018).

3.4. Hile Denetimi, Hile Denetimine İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri ve Hile Denetçisi

Hilenin denetlenmesi, finansal raporlarda bulunan tüm bilgilerin hile veya hata sonucu yanlışlıkları içerip içermediğini belirlemeye yönelik kabul edilebilir bir güvenceyi temin etmek amacıyla çalışılan, belirlenmiş ve gerçekleştirilmiş bir işlemdir.

Hile denetimi hile tehlikesine yanıt vermek amacıyla tasarlanmış proaktif bir denetim yaklaşımıdır ve aşağıdaki sorularla ilgilenir (Ataman & Aydın, 2017):

- Hileyi kim nasıl yapabilir?
- Hangi türde hilelere bakılması gerekir?
- Hileler doğal risk gibi görülebilir mi?
- İç kontrol ve hile olanakları arasındaki ilişki nasıldır?
- Hileler hangi şekillerde gizlenmektedir?
- Hile denetiminin tespitine yönelik kullanılacak metodlar nelerdir?

Çeşitli hile ve hataların ortadan kaldırmasında, finansal raporların manipülasyonlarının engellenmelerine katkıda bulunmak amacıyla etkili bir denetim, kapsamlı bir iç kontrol sistemi ve uygunsuzluğa karşı sıfır tolerans bir

kültür ve politika geliştirmek oldukça büyük bir ehemmiyet taşıtmaktadır. Etkin bir şekilde hilenin denetlenmesi amacıyla uygulanması gereken dört adım aşağıda sıralanmıştır (Terzi, 2012):

- İşletmelerde hilelerin gerçekleştirilmesine sebep olabilecek hile risk faktörlerinin belirlenmesi, ele alınması ve ortadan kaldırılması,
- İşletmelerdeki muhtemel hilelerin tespiti ve ele alınması,
- İşletmelerdeki hileye sebep olan öncelikli tehlikeleri tespit çalışmalarının gerçekleştirilmesi,
- İşletmelerin iç kontrol zayıflıklarının ele alınarak ortadan kaldırılması.

Halihazırda hileli faaliyetlerin kapsamı artmış olmakla birlikte yol açtığı zararlar büyük seviyelere ulaşmıştır. Gelişen teknolojik gelişmelerle işletme olanaklarının kötüye kullanılması, genişleyen piyasada daha karmaşık vaziyet alan iş süreçleri, denetim görevine sahip olmayan personelin hileleri görememesi gibi konular, hilelerin açığa çıkartılmasını öncekinden daha zor bir vaziyete getirmiştir. Mevcut denetim teknikleri içerik bakımından oldukça çok konuyla ilgilenecek zorunda kaldığından direkt hile ve hileli işlemlerin incelenmesinde yararlanılamadığı gibi arzu edilir seviyede de değildir. Bu nedenlerden dolayı işletmeyi karşılaşabileceği hilelerden koruyan, hilelere karşı engeller teşkil eden ve işletme hile tehlikesi haritasını hazırlayabilen, hilelerin etki ve olanak bakımından değerlendirilmesinin gerçekleştirildiği yeni bir denetim çeşidine ihtiyaç vardır. Hile şüphesi olan işlemlerin ortaya çıkarılması ve soruşturulmasını amaçlayan bu denetim türü hile denetimidir (Ataman & Aydın, 2017).

Hile denetimi ile finansal tablo denetimi arasında oldukça büyük bir farklılık bulunmaktadır. Finansal tablo denetiminde denetçi, Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarına uymak durumundadır. Denetçi, finansal raporların uygun bir biçimde sunulup sunulmadığı ve finansal verilerin Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine bir bütün halinde uygun şekilde hazırlanıp hazırlanmadığı hususunda kaniya ulaşmayı amaçlamaktadır. Hile denetimi ise bir bütün olarak finansal raporlar hakkında bir görüş olmadığında devreye girmektedir. şirketlerde gerçekleşen hilelerin belirlenmesi ve engellenmesi uzmanlık, eğitim ve tecrübe

gerektirmektedir. Genel standartlara göre eğitilmiş muhasebeci, iç denetçi ve bağımsız denetçilerin mevcut eğitim ve tecrübeleriyle hileleri tespit edebilmeleri çok güçtür. Bu sebeple “hile denetçisi” adı ile yeni bir meslek türünü zaruri olarak açığa çıkarmıştır (Terzi, 2012).

Hile denetçisi, şirketlerde oluşabilecek veya oluşmuş hilelerin engellenmesi ve belirlenmesi maksadıyla hizmet veren, ihtiyaç duyulan mesleki tecrübe ve yeteneğe sahip profesyonel şahıslardır. Hile denetçiliği, ACFE tarafından sunulan Sertifikalı Hile Denetçisi-CFE (Certified Fraud Examiner) ünvanına sahip şahıslar tarafından gerçekleştirilmektedir (Ataman & Aydın, 2017, s. 10). Hile denetçisi, denetim ve muhasebe işlemlerinden anlamalı, hileli eylem türlerini bilmeli ve açığa çıkarma yeteneğine sahip olmalı, araştırma metodları hususunda tecrübesi olmalı, suç işleyen birey profili ve karakteristik özellikleri hususunda bilgi sahibi olmalıdır (Pehlivanlı, 2011).

3.5. Hile Denetiminde Denetçinin Sorumlulukları

Hileli eylemlerin gerçekleşmesi olumsuz etkiler yaratmaktadır. Hilenin ortaya çıkarılması ya da gerçekleşmeden önce önlenmesi yaşanacak olumsuz etkileri engellemek için gereklidir. Hilenin engellenmesi ve açığa çıkarılması konusunda esas sorumluluk işletme yöntemine ait olmakla birlikte denetim komiteleri, iç denetçiler ve bağımsız denetçiler de sorumludur.

ACFE’ nin 2018 raporuna göre incelenen 2690 vakanın %15’ i iç denetçiler tarafından, %4’ lük kısmı ise dış denetçiler tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bu veriler iç denetçi ve dış denetçilere düşen sorumlulukların önemini göstermektedir.

3.5.1. İç Denetçinin Sorumlulukları

İç denetçiler, sürekli hileli faaliyetlerin faillerini belirlemekle sorumlu tutulmaktadır. İç Denetim Enstitüsünün belirlediği İç Denetimin Mesleki Uygulama Standard’ına göre iç denetçilerin hileli hadiselerle karşı sürekli açık gözlü olması ve muhtemel hileleri farkedebilmesi için gerekli bilgiye sahip

olmaları arzu edilmektedir. Hile hususunda AICPA'nın ifade ettiği standartlarda iç denetçilerin hile sebebiyle finansal raporlarda önemli kayıplara neden olabilecek 25 farklı risk faktörlerini yayınlamış, iç denetçilerin bu risk unsurlarını iyi seviyede bilmesi ve sürekli dikkate alması gerektiğini belirtmiştir. Diğer taraftan, iç denetçiler hileye sebep olan şahısların takip ettiği yolları ele alarak, yeni bir risk unsurunun tanımlanmasının gerekip gerekmediğine dair kararlar vermektedir (Doğan & Çıtak, 2017).

İç denetçiler hileli finansal raporlama ile ilgili belirtileri en önce üst yönetime bildirmelidir. Ardından, şirketin denetim komitesine de bilgi aktarımında bulunabilirler. Hatta üst yönetimin de içinde yer aldığı bilhassa hileli finansal raporlama ile alakalı bulgularını denetim komitesine bildirmeleri gerekmektedir. Şirket içinden ise iç denetçiler ve denetim komiteleri sürekli olarak bir araya gelmelidirler. Bu durum, finansal raporlamanın kalitesinin artırılması sağlayabilecek ve hilelerin gerçekleştirilme olasılığını da azaltılabilecektir (Doğan & Çıtak, 2017).

3.5.2. Bağımsız Denetçinin Sorumlulukları

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yayınlanan ISA 240 standardına göre, bağımsız denetçinin esas gayesi finansal raporlar hususunda tarafsız, profesyonel ve bağımsız bir düşünce beyan etmektir. Bağımsız denetçi, hile riskinin görüşünü ve gerçekleştirdiği çalışmanın niteliğini etkilemeyeceği hususunda bir güvence vermelidir. Diğer taraftan, hilenin tespiti ve engellenebilmesi amacıyla da 2002'de Sarbanes-Oxley kanunu yayınlanmıştır. Bu kanun ile işletmede bir denetim komitesinin oluşturulması, etik kodlarının teşvik edilmesi, fonksiyonel bir iç kontrol sistemi ile iç denetim biriminin temin edilerek uygulanması sağlanmaya çalışılmıştır (Doğan & Kayakıran, 2017).

Bağımsız denetçi, denetimin planlanması ve yürütülmesinde finansal raporlardaki hile veya kusurdan kaynaklanan ehemmiyetli bir hatanın olup olmadığı hususunda kabul edilebilir bir güvence vermekle yükümlüdür. Bağımsız denetçinin işletmenin iç kontrol sistemini ele almasının gayesi, işletmenin

muhasabe sistemindeki hesaplamalarının ve raporlarının güvenilirliği ile mali yıl sonunda gerçekleştirilecek denetimde ele alınacak faaliyetlerin tümünün, detaylarının belirlenmesidir (Güredin, 2014).

AICPA tarafından, SAS No:82 (Finansal Tablo Denetiminde Hile Değerlendirmesi) ve devamı özelliğinde aynı başlık altında SAS No:99 yayınlanmıştır. Bu standartlar, hata ve hilenin finansal raporlar üzerinde meydana getirdiği tahrifat sebebiyle bağımsız denetçinin denetim görüşünde hile riskini de dikkate almasının gerekliliğini belirtmektedir.

SAS No:82, denetçinin denetim esnasında birtakım faaliyetleri gerçekleştirmesini zorunlu kılar. Bu hususlar, hileli finansal raporlama ve varlıkların kötüye kullanımı ile alakalı hile risk unsurlarının varlığının ele alınması, hile riskinin belirlenmesi ve yanıtlanması yani tespit edilen riske göre denetimin gerçekleştirilmesi ve programlaması tamamlanan işin belgelendirilmesi ve yönetime aktarılmasıdır (Altıntaş, 2010, s. 153).

99 sayılı SAS, denetçilerden denetim boyunca dolandırıcılık nedeniyle meydana gelen önemli yanlışlık potansiyelleri hakkında sorgulayıcı bir akıl sürdürmelerini istemektedir. Denetim kanıtı toplarken ve değerlendirirken profesyonel bir şüphecilik kullanmaları ve yönetimin dürüst ve bütünlük olduğuna dair önceki inançlarını bir kenara koymaları beklenir (Chui & Pike, 2013).

3.6. Hile Denetimi ile İlgili Düzenlemeler

Hile denetimi, son yıllarda dünyada yaşanan muhasabe skandallarının ardından işletmeler, ekonomiler ve ülkeler açısından oldukça önem arz etmektedir. Dünyada Enron, Worldcom, Tyco; ülkemizde ise İmar Bank skandalları denetim ve denetçi unsurlarının ne denli hayati sonuçlar doğurduğunu göstermiştir.

Gerçekleşen skandalların ardından özellikle başta ABD olmak üzere, birçok ülkede güvenilir finansal tablo sunulmasına yönelik pek çok düzenleme yapılmıştır. Bu bölümde ABD'de, Türkiye'de ve uluslararası alanda hileli

eylemleri azaltmayı amaçlayan düzenlemeler ve düzenleyici kurumlar yer almaktadır.

3.6.1. ABD’de Hile Denetimi ile İlgili Yapılan Düzenlemeler

Amerika Birleşik Devletleri’ nde özellikle son dönemde yaşanan Enron, Worldcom, Xerox gibi büyük yankı uyandıran skandalların ardından, hile karşıtı pek çok düzenleme yapılmış ve hileyle mücadele hususunda etkili adımlar atılmıştır. Bu düzenlemelerden bir tanesi Sarbanes - Oxley Yasası (Sarbanes Oxley Act)’ dır. ABD’de hile ile ilgili düzenlemeler yapan kuruluşlardan bir tanesi de AICPA’dır. Kurum tarafından yayımlanan SAS No.99 standardı hile konusunda önemli bir düzenlemedir (Terzi, 2012).

Bu bölümde öncelikle Sarbanes- Oxley Yasası anlatılacak olup daha sonra SAS No. 99 standardına değinilecektir.

Sarbanes- Oxley Yasası: ABD’de gerçekleşen muhasebe ve denetleme skandallarının ardından kurumsal yönetimin rolü, üst yönetiminin güven ve ahlaki değerleri, denetim fonksiyonunun finansal raporlama hilelerini tespit etmedeki etkinliği hususunda yatırımcıların güveni olumsuz yönde etkilenmiştir. Kurumsal yönetimin işletmeler tarafından uygulanmasını sağlamak ve işletme şeffaflığı ile kamunun sarsılan güvenini tekrar kazanılması amacıyla, 30 Temmuz 2002’de Amerika Birleşik Devletleri Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) tarafından Sarbanes Oxley Yasası (SOX) yürürlüğe konmuştur (Elitaş, 2012).

Yasa; Muhasebe gözetim kurulunun kuruluşu ve faaliyeti, denetim şirketinin bağımsızlığı, şirketin sorumluluğu, finansal bilgilerin yükseltilmesi, analiz çıkar çatışması, komisyon kaynakları ve etkinliği, çalışmalar ve raporlar, kurumsal ve suç unsuru olarak tanımlanan suiistimal sorumluluğu, beyaz yakalıların gerçekleştirdiği suçlar ile alakalı cezaların yükseltilmesi, kurumsal vergi iadeleri, kurumsal suiistimal ve sorumluluk hususları olmak üzere toplamda onbir temel başlıktan ve altmış altı alt başlıktan şekillenmektedir. Yasa, kamunun bilgilendirilmesi dışındaki kısımlarında çoğunlukla cezai hususlara yer vermektedir (Elitaş, 2012).

SOX hükümleri, şirketler ve bunların denetlenmesini üstlenen bağımsız denetim şirketlerini etkilemiştir (Elitaş, 2012). Bununla birlikte yasa, Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu'nu (Public Company Accounting Oversight Board-PCAOB) oluşturmuştur. SEC' e bağlı olarak işlemlerde bulunan kurulun gayesi yatırımcıların menfaatlerini korumak ve bilgi verici, adil ve bağımsız denetim raporları hazırlanmasında çok daha fazla kamu yararı gözetilmesidir (Terzi, 2012). SOX hükümleri, dış denetim faaliyetiyle uğraşan kuruluşların PCAOB' a kayıtlı olmasını zorunlu kılmıştır (Küçük E. , 2009).

Bu Yasa, şirketlerde etik davranışların geliştirilmesinde, hileli finansal raporlamanın engellenmesinde, finansal raporlamanın tam ve doğru bir biçimde sunulmasıyla ilgili olarak icra kurulu başkanına (CEO), yönetim kuruluna, denetim komitesine, finansal işler başkanına (CFO) ve yönetim kademesindeki tüm çalışanların sorumluluklarını daha da artırmaktadır (Şengür, 2010).

SOX'a göre bağımsız denetçilerin yapacakları tüm denetim ve denetim dışı hizmetler denetim komitesinden onay alınarak yapılmalıdır. Bağımsız denetçiler çalışmalarının neticelerini de denetim komitesine raporlamalıdır. (Akbulut, 2010)

SAS No. 99 Standardı: Bu standart'an önce, bağımsız denetim sırasında ekonomik raporlarda ortaya çıkabilecek hile ve usulsüzlüklerin açığa çıkarılmasıyla alakalı mevcut standart 1997'de yayımlanan SAS No.82'ydi. ABD'de yaşanan skandallar bu standardın yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Böylece SAS No.82 revize edilerek 2002 yılında SAS 99 "Finansal Tablo Denetiminde Hilelerin Değerlendirilmesi" adlı standart yayınlanmıştır (Şengür, 2010).

Standardın amacı, çoğunlukla genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun olarak yürütülen finansal raporların denetiminde sahtekarlıkla ilgili olarak denetçilere sorumluluklarını yerine getirmede standartlar oluşturmak ve rehberlik sağlamaktır. Bu standardın bir sonucu olarak, finansal tablo dolandırıcılığını tanıma konusu önemli bir zorunluluk haline gelmiştir (Martin, 2012). Bununla

birlikte standart, denetçilerin müşterileri hakkındaki bilgilerini artırarak dolandırıcılığı önlemek ve tespit etmek için proaktif bir yaklaşım benimsemelerine yardımcı olmayı hedeflemektedir (Chui & Pike, 2013).

Yeni standart SAS No. 82' deki gereklilikleri arttırmış, böylece denetçilere yönelik çalışma miktarını, her bir denetim için harcanan zamanı, gerekli olan dokümantasyon miktarını ve denetimin genel maliyetini arttırmıştır. İş ve maliyeti artırmasına rağmen, SAS No. 99 hileli finansal raporlamanın daha iyi tespit edilebilmesi için daha fazla ayrıntı sağlamaktadır (Martin, 2012).

SAS No. 99, denetçilerden denetim boyunca dolandırıcılık nedeniyle meydana gelen önemli yanlışlık potansiyelleri hakkında sorgulayıcı bir akıl sürdürmelerini istemektedir. Denetim kanıtı toplarken ve değerlendirirken profesyonel bir şüphecilik içinde olmaları beklenir. (Chui & Pike, 2013)

3.6.2. Türkiye'de Yapılan Düzenlemeler

2003 senesinde kurulumu tamamlanan Türkiye Denetim Standartları Kurulu (TÜDESK) ulusal denetim standartlarının belirlenmesi amacıyla UDS'yi dilimize çevirerek yayımlamıştır. Türkiye'de belirli bir döneme kadar bağımsız denetime dair düzenlemeler Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yapılmaktaydı. Sermaye piyasasında bağımsız denetim uygulamasının esası Seri:X, No:16 sayılı "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ"e dayanmaktadır.

Sarbanes-Oxley Yasası ile birlikte birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de çok sayıda düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerden birisi Sarbanes-Oxley Yasası baz alınarak hazırlanmış bulunan Seri: X, No: 19 Sayılı "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ"dir (Akbulut, 2010).

Ülkemizde bu düzenlemeleri uluslararası düzenlemeler ile uyumlu hale getirmek amacıyla denetim standartlarına ilişkin Seri X, No: 22 "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ" 12 Haziran 2006

tarikhinde yayınlamıştır (Özdemir, 2015). Bu tebliğ içerisinde hile ve usulsüzlüklere geniş yer verilmiştir.

SPK'nın yayınladığı tebliğler dışında, BDDK bankacılık sektöründe bağımsız denetime ilişkin standartları tespit etmek için 1 Kasım 2006 tarihinde "Bankalarda Bağımsız Denetim Gerçekleştirecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik" adıyla bir yönetmelik yayınlamıştır. Ayrıca Sigorta ve reasürans şirketleri için Hazine Müsteşarlığı tarafından 12 Temmuz 2008 tarihinde yayınlanan ve denetime dair standartların tespit edildiği "Sigortacılık Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik" ile "Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinde Bağımsız Denetim Yapılmasına İlişkin Yönetmelik" yürürlüğe girmiştir (Özdemir, 2015).

Genel olarak bakıldığında, Türkiye'de denetim alanında yetkili bulunan birçok kurumun olduğunu ve bu kurumların kendi görev sahalarında değişik düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Bundan dolayı denetleme standartlarında dağınık bir yapı ile karşılaşmaktadır (Özdemir, 2015).

Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavir Odaları Birliği (TÜRMOB), standartlarla ilgili dağınık yapıyı bir sisteme çevirmek ve uluslararası standartlarla uyumlu standartlar geliştirmek amacı ile 9 Şubat 1994 tarihinde Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulunu (TMUDEKS) oluşturmuştur. TMUDESK 1 Ocak 2002 tarihine kadar "Türkiye Muhasebe Standartları" (TMS) olarak isimlendirilen Uluslararası Muhasebe Standartları'na (UMS) uyumlu 19 adet standart yayınlamıştır. Bu standartlar; temel kavramlar, uluslararası standartlar ve yürürlükteki uygulamalar gözetilerek hazırlanmışlardır. Fakat yayınlamış olduğu standartları uygulatma konusunda herhangi bir şekilde yasal yaptırım gücü bulunmadığından, standartların benimsenip uygulamasında istenilen sonuç alınamamıştır (Güdelci, 2019).

22 Aralık 1999 tarihinde Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK), Sermaye Piyasası Kanunu 4487 sayılı yasa ile eklenen Ek 1'inci maddesine istinaden kurulmuştur. TMUDESK' in yetkileri TMSK' ya devredilmiş ve 7 Mart

2002 tarihi itibariyle TMSK faaliyete başlamıştır (Ünal Uyar, 2017). TMSK, TMUDESK' in aksine yasal yaptırım yetkisine sahip bir kuruluş olmuştur. TMSK geçmişte TMUDESK tarafından yapılan çalışmalarını değerlendirerek yayınlanmış olan standartları taslak olarak kabul edilmiş ve bu taslak gözden geçirilerek kamuoyunun görüşlerine sunmuştur. Gelen görüş ve eleştiriler doğrultusunda standartlar üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmış ve değerlendirilmeleri için kamuoyunun görüşüne yeniden sunulmuştur. Böylece standartlar son şeklini almış ve TMS olarak yayınlanmıştır (Güdelci, 2019).

TMSK, ulusal muhasebe standartlarını uluslararası muhasebe standartlarına uygun olarak hazırlarken, bu standartların yeterince açık, uygulanabilir ve ihtiyaçlara cevap verecek biçimde olmaları için tüm tarafların katılımını sağlanmayı hedeflemiştir. Kurul 9 üyeden oluşmakta ve 3 yıllık süre ile kurul üyeleri değişmektedir (Güdelci, 2019).

Türkiye'de muhasebe ve denetim alanındaki dağınık yapıyı ortadan kaldırmak amacıyla, 2 Kasım 2011'de 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGGK) kurulmuştur. Böylece TMSK'nın yetkileri KGGK'ya devredilmiş ve TMSK'nın çalışmalarına son verilmiştir. Günümüzde Türkiye'de muhasebe standartlarının hazırlanmasında tek yetkili kuruluş KGGK'dır (Özdemir, 2015). Aynı zamanda KGGK bağımsız denetim ile ilgili olarak kamu gözetimi yapma yetkisine de sahiptir (Güdelci, 2019).

660 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 1. Maddesinde kurumun amaç ve kapsamı açıklanmıştır:

“MADDE 1 – (1) Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı; uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak yetkisini haiz Kamu Gözetimi,

Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun kuruluş, teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.”

660 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 3. Maddesinde KGK’ nın kurulma amacı açıklanmıştır:

“MADDE 3 – (1) Bu Kanun Hükmünde Kararnamede belirtilen görevleri yerine getirmek üzere kamu tüzel kişiliğini haiz ve idari özerkliğe sahip, Bakanlıkla ilişkili Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu kurulmuştur.

(2) Kurum; Kurul ve Başkanlıktan oluşur. Kurumun merkezi Ankara’dadır. Kurumun merkezini değiştirmeye Cumhurbaşkanı yetkilidir. Kurum, gerekli gördüğü yerlerde temsilcilik açabilir.”

KGK’ nın görev ve yetkileri 16 madde halinde 660 sayılı KHK Madde 9’da açıklanmaktadır. Buna istinaden KGK’ nın temel görevleri aşağıdaki gibidir (Ünal Uyar, 2017):

- Uluslararası Muhasebe Standartlarıyla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını (TMS) şekillendirmek ve yayınlamak.
- Uluslararası Denetim Standartlarıyla uyumlu Türkiye Denetim Standartlarını (TDS) şekillendirmek ve yayınlamak.
- Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarına yetki vermek.
- Bağımsız denetim sahasında kamu gözetimi gerçekleştirmek ve böylelikle bağımsız denetimde uygulama birliğini, ihtiyaç duyulan güveni ve kaliteyi temin etmek.

Türkiye’de standart konusunda en genel ve kapsamlı düzenleme 2011 yılında Resmî gazete’ de yayınlanan ve 2012 senesinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile yapılmıştır (Güdelci, 2019). Bu kanunla birlikte işletmelere TMS’ ye uygun biçimde muhasebe kaydı tutmak ve finansal tablolarını düzenlemek zorunluluğu getirilmiştir. Buradaki amaç; işletme

ilgililerine kaliteli ve güvenilir finansal raporlama sunmak, finansal raporların uluslararası standartlarla uyumlu olmasını sağlamaktır (Özdemir, 2015).

3.6.3. Diğer Uluslararası Düzenlemeler

Bu bölümde muhasebe standartları ve denetimle ilgili uluslararası düzenlemeler yapan kuruluşlardan bahsedilmektedir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (International Accounting Standards Committee – IASC): IASC, 1973 senesinde Fransa, Avustralya, Meksika, Almanya, , Kanada, İrlanda, Hollanda, İngiltere, Japonya ve Amerika'dan gelen uzman muhasebeciler tarafından kurulmuştur. IASC, muhasebe ve finansal raporlama düzenlemelerinin uluslararası düzeyde uyumlaştırılması maksadıyla çalışma yapan kuruluşların başında yer almaktadır (Ünal Uyar, 2017).

IASC, kuruluşundan itibaren uluslararası muhasebe standartlarında, yüksek kaliteli ve uluslararası muhasebe standartlarına uygun olması yönünde çalışmalar gerçekleştirmiştir. IASC toplamda, şu an tamamı aktif olmayan, 39 standart, 63 açıklama taslağı ve 16 yorum yayınlamıştır. 1989 yılında yayınladığı “Çerçeve Metin” isimli açıklamada; finansal raporlamaya dair ana kavramları içermektedir. Bu metin ulusal ve uluslararası standart koyucular ile finansal rapor hazırlayıcıları ve denetleyicileri tarafından bir rehber niteliğinde ele alınmıştır (Ünal Uyar, 2017).

IASC çalışmaları istenilen sonuçlara ulaşmakta yetersiz kalınca yapısal bir değişiklik zorunlu hale gelmiştir. IASC, 2001 senesinde yeniden düzenlenerek yerini IASB' a bırakmıştır (Özdemir, 2015).

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board-IASB): 2001 yılında IASC' nin yeniden yapılandırılmasıyla IASC' nin yerini alan IASB; bağımsız ve özel sektörü düzenleyici bir kurum olarak çalışmalarına başlamıştır (Ünal Uyar, 2017).

IASB, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nı (IFRS/UFRS) geliştiren ve onaylayan bir kuruluştur. IASB' nin diğer görevleri ise; uluslararası muhasebe standartlarının kaliteli, şeffaf ve anlaşılır olmasını sağlamak, ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarını uyumlu hale getirmek, IFRIC (Uluslararası Finansal Yorum Komitesi) tarafından oluşturulan yorumları tasdik etmek, oluşturulan standartlar ile ilgili ulusal uygulamaları gözden geçirmek şeklinde sıralanabilir (Cavlak, 2015).

Uluslararası Finansal Yorum Komitesi (International Financial Interpretation Committee- IFRIC): IASB tarafından 2002'de IFRIC kurulmuştur. IFRIC, finansal muhasebe standartlarının geliştirmesi ve oluşturması konusunda IASB' a yardım amacıyla IASB' nin bir kolu olarak kurulmuştur. IFRIC' in oluşumunun temel amacı, UFRS' nin yorumlanması ve uygulanması için rehberlik sağlamaktır. UFRS' nin nasıl yorumlanacağı konusunda kullanıcılardan gelen teknik sorulara cevap vermek ve ortaya çıkan boşlukları doldurmak IFRIC' nin görevleri arasındadır (Güdelci, 2019).

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants - IFAC): Almanya'nın Münih şehrinde 7 Ekim 1977' de 11. Dünya Muhasebeciler Kongresinde kurulan IFAC, dünya çapında muhasebe mesleğini kamu yararına güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Denetim ve güvence, kamu muhasebesi, etik ve muhasebecilerin eğitimi konularında yüksek kaliteli uluslararası standartların geliştirilmesini, benimsenmesini ve kullanılmasını desteklemek; üye organları arasında iş birliği yapmak; diğer uluslararası örgütlerde iş birliği yapmak ve muhasebe mesleğinin uluslararası sözcüsü olmak üzere görev yapmaktadır (Ünal Uyar, 2017).

IFAC tarafından ISA' lar yayınlanmaktadır. IFAC tarafından yayınlanan ISA 11 "Hata ve Hile" standardı, denetçiler için hileli finansal raporların tespiti konusunda bir rehber olarak görmektedir. Daha sonra yayınlanan ISA 240 standardı ile finansal raporların denetiminde bağımsız denetçilerin hile ve uygunsuzluklara ilişkin görevlerinin belirlenmesini amaçlanmıştır. ISA 240 standardında; hata ve hile arasındaki farklar, hile ve usulsüzlüklerin ortaya

ıkarılması ve engellenmesi gayesiyle Şirket yönetiminin ve yönetiminden sorumlu Şahısların sorumlulukları, bağımsız denetim yapısından kaynaklanan engeller, mesuliyetler ve açığa çıkabilecek hadiselerle karŐılaŐıldığında gerçekleştirilmesi gereken faaliyetler açıklanmıştır (Terzi, 2012).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HİLE RİSKİ DEĞERLENDİRME

İnsanın olduğu her yerde hilenin gerçekleşme olasılığı olduğu düşünüldüğünde, her işletmenin hile riskiyle karşı karşıya olduğu söylenebilir. Hileli eylemlerin doğurduğu olumsuz sonuçlar göz önüne alındığında işletmelerde hileyi önleme ve ortaya çıkarmak adına yapılan kontroller önem kazanmaktadır.

Hile riski değerlendirmesi hem hileyi önleme hem de ortaya çıkarma amacına hizmet eden bir süreçtir. Bu sebeple, çalışmanın bu bölümünde hile riski değerlendirmesi anlatılmıştır. İlerleyen bölümlerde ise hileyi önleme ve hileyi ortaya çıkarma konuları detaylı olarak incelenmiştir.

Bu bölümde hile riski değerlendirmesinden önce önemli kavramlar olan; risk, risk yönetimi, kurumsal yönetim, kurumsal risk yönetiminden bahsedilecektir. Bu kavramlar, hile riski, hile riski yönetimi ve hile değerlendirmesi konularını daha iyi anlamak açısından önemlidir.

4.1. Risk

Riskin birçok tanımı olmakla birlikte, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından risk kavramı; “zarara uğrama tehlikesi” olarak belirtilmektedir.

Hayatın birçok alanında karşımıza çıkan riske işletmeler açısından bakıldığında; ekonomik kayıplar, gayri ahlaki tavırlar, güvenilirliğin hasar alması ve hukuki gereksinimlere uymayan bir hadise veya fiilin şirketi olumsuz şekilde etkileyebilmesi risk olarak tanımlanmaktadır (Ulucan Özkul & Almalı Özdemir, 2011).

Şirketler için iç riskler mevcut olduğu gibi, aynı zamanda çevreyle ilişki kurmak zorunda olan ve canlı bir organizma olan işletmeler bu sebeple dış risklere de maruz kalmaktadır. Bu risklerin sayılarını ve çeşitlerini kesin çizgilerle belirlemek mümkün değildir. Bununla birlikte, şirket eş zamanlı çok sayıda riske maruz kalabilir (Varıcı, 2011).

4.2. Risk Yönetimi

İşletmelerin temel amacı; kar elde etmek, varlıklarını sürdürmek, büyüme ve gelişme sağlamaktır. İşletmeler bu amaçlarını gerçekleştirirken kayıpları en aza indirmek için karşılaştıkları riskleri iyi yönetiyor olmalıdırlar.

Risk yönetimi, işletmelerin kurumsal amaçlarına erişmeleri için riskleri belirleme ve açığa çıkarma süreci olarak tanımlanmaktadır. Riskler işletmenin amaçlarına ulaşmasına tesir edebilecek durumlardır. Risk yönetimi; işletme için tehdit oluşturduğunda dolayı, riskleri tanıma ve bu riskleri azaltmaya yönelik planlar yapma sürecine denir (Varıcı, 2011).

Geleneksel risk yönetiminde risk, baskı altına alınması gereken bir faktör olarak değerlendirilmekte ve tek bir seviyede ele alınmaktadır. Geleneksel yönetim biçiminde risk, departmanlar bazında yönetilmektedir. Aynı zamanda geleneksel risk yönetimi anlayışında sadece finansal risklere odaklanılmaktadır. Son yıllarda dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte iş dünyasında, belirsizlikler ve riskler artmıştır. Geleneksel risk yönetimi, günümüzde karşılaşılan risklere tam ve uygun yanıt verebilmek için yetersiz kalmaktadır. Bu durum modern risk yönetimi (kurumsal risk yönetimi) bakış açısının oluşmasına yol açmıştır. Modern risk yönetimi anlayışına göre; işletmelerin karşı karşıya kalabileceği hiçbir risk göz ardı edilmeden bütün riskler tanımlanır ve risklerin yönetilmeleri için gerekli adımlar atılır (Akdemir, 2010).

Risk yönetimi; şirketin geçmiş işlemlerini, bugününü ve geleceğini kapsayan, şirketin tamamında devamlı olarak ve geliştirilerek devam eden bir süreç olmalıdır (Akdemir, 2010).

4.3. Kurumsal Yönetim

Son yıllarda gerçekleşen küresel ekonomik krizler ve kurum skandallarının nedeninin kurumsal yönetim siyasetinin yetersizliği ve olumsuz yönetim olduğu görüşünün ileri sürülmesi ile iyi yönetim adına olması gerekenler ele alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda kurumsal yönetim olgusunun temelleri atılmaya başlanmıştır (Akdemir, 2010).

1990'lı senelerde açığa çıkan ve güçlü bir şekilde bütün kamu ve özel kurumlar, şirketler tarafından kabul edilen kurumsal yönetimin en ehemmiyetli hedefi ve niteliği, firmaların hissedarlarına ve ortaklara en yüksek yarar sağlayacak tarzda yönetilmesi ve kontrol edilmesidir. Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından belirtilen tanıma göre Kurumsal yönetim, bir firmanın yönetimi, yönetim kurulu, hissedarlar ve ortaklar arasındaki alakayı düzenleyen ve firmaların gayelerine ulaşmasına yardımcı olan bir yönetim sistemidir (Pamukçu, 2011).

Prensipieri iyi bir tarzda tatbik edilen kurumsal yönetim, hilelerin engellenmesi ve tespitinde ehemmiyetli bir rol oynamaktadır. Kurumsal yönetimin prensipieri kısaca özetlenecek olursa (Terzi, 2012, s. 138);

Şeffaflık Prensibi: Firmanın mevcut vaziyeti ve hadiseler hakkındaki verilerin güvenilir, anlaşılabilir, reel ve mukayese edilebilir bir tarzda yönetim tarafından şekillenip ilgilenenlere aktarılmasını ifade etmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek maksadıyla yönetim tarafından gerçekçi bilgilendirme siyaseti oluşturulmalıdır.

Hesap Verebilirlik Prensibi: Yönetimin işlevinin ve sorumluluklarının açıklanmasını, hissedar, ortaklar ve yöneticilerinin isteklerinin sırayla konulması ve aktif ve nesnel kararlar alındığının yönetim kurulu vasıtasıyla takip edilmesini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, alınan kararların uygunluğunu ve tüm sorumluluğunu kabul etmenin bir gereğidir.

Adillik prensibi: Tüm hissedar ve ortakların hukukunun korunması ve müsavi işleme tabi tutulması maksadıyla gereken düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Oy kullanma ve değerlendirme gibi hakları ele almaktadır.

Sorumluluk prensibi: Yasalar ve toplumsal değerlerin gereksinim duyduğu doğru gayeleri tespit edip uygulamaya almayı amaçlamaktadır. Buda,

doğru ve etkin bir yönetme ve kontrol sisteminin hayata geçirilmesi ile gerçekleştirilebilmektedir.

4.4. Kurumsal Risk Yönetimi

Kurumsal risk yönetimi; firmayı etkileyebilecek muhtemel riskleri belirlemek, riskleri işletmenin kurumsal risk alma tanımına mutabık olarak yönetmek ve şirketin amaçlarına ulaşması için uygun bir düzeyde güvence sağlamak hedefi ile şekillendirilmiş bir süreçtir (Akdemir, 2010). Kurumsal risk yönetiminde geleneksel risk yönetiminin aksine sürece işletmenin tüm çalışanlarının ve yöneticilerinin dahil olduğu bir anlayış söz konusudur.

Kurumsal risk yönetimi ile alakalı esas öğeleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Göçgüner, 2013):

- Kurumsal risk yönetimi dinamik ve süreklilik gösteren bir süreçtir. İşletmenin tüm faaliyetlerini kapsayan bir eylemler sürecidir.
- şirketin tüm düzeylerindeki çalışanlarından ve yöneticilerinden etkilenir. Kurumsal risk yönetimi, stratejileri belirleyen ve politikaları oluşturan yönetim kurulu yeleri tarafından en fazla etkilenmektedir. İkinci olarak da stratejileri gerçekleştirmek ile sorumlu olan yöneticilerin kararlarından etkilenmektedir.
- Kurumsal risk yönetimi şirketin her kademesinde uygulanabilir.
- Risklerin bütünüyle yatıştırılmasına ihtiyaç yoktur. Riskler risk alma arzusu bağlamında ele alınarak bu sınırlar kapsamında yönetilebilir.
- Kurumsal risk yönetimi, şirketin amaçlarına erişebilmesi için uygun bir seviyede güvence sağlar.

İşletmeler için tüm risklerin ortadan kaldırılması olasılığı mevcut değildir. Dolayısıyla kurumsal risk yönetiminin de riskler konusunda mutlak bir güvence sunmadığını, makul bir güvence sunduğunu söylemek daha doğru olur.

Kurumsal risk yönetiminin amacı, işletmenin hedeflerine ulaşabilmesini sağlamaktır. Kurumsal risk yönetiminin faydaları aşağıdaki gibidir (Akdemir, 2010, s. 24-25):

- İşletmenin hedeflerine ulaşması için daha çok imkân sağlar,
- Önemli riskleri ve bu risklerin tesirlerinin algılanmasına yardımcı olur,
- Üst üste gelen iş risklerinin belirlenmesini ve bölüşülmesini sağlar,
- Yönetimin ehemmiyetli sorunlara odaklanmasını temin eder,
- Sürprizlerin ve krizlerin oluşma olasılığını zayıflatır,
- Uygun şeylerin uygun tarzda yapılmasına daha fazla değinilmesini sağlar,
- Risk ve karar alma basamaklarında daha fazla veri sunar,
- Kanun ve düzenlemelere uygunluk sağlar,
- Kurumun itibarını korur.

Kurumsal risk yönetim süreci; riski tanımlama, riskin analizi, riski azaltmak için plan, görev ve yetki dağılımı ile gözetim ve kontrol aşamalarından oluşan bir döngüdür (Akdemir, 2010).

Kurumsal risk yönetim sürecinin birincil amacı işletmelerin hedeflerine ulaşmasını sağlamak olduğundan dolayı süreç başlamadan, işletmelerin hedeflerinin belirlenmiş olması önemlidir. İşletmenin hedefleri doğrultusunda karşılaşılan riskler değerlendirilir ve tutum oluşturulur.

4.5. Hile Riski

Hile riski, bir çıkar amacıyla kasti olarak yapılan hatalı beyanların finansal raporlara yansımaya ihtimali olarak belirtilebilir (Ulucan Özkul & Almalı Özdemir, 2011).

Günümüzde işletmenin büyüklüğünden bağımsız olarak hile riski tüm işletmeler için mevcuttur. Hile risklerini bütünüyle ortadan kaldırmak mümkün değildir. Buna karşın risk göz ardı edilebilir sınırlar aralığında tutulabilir (Pehlivanlı, 2014).

Hileli eylemler finansal ve finansal olmayan kayıplara neden olmaktadır. Bu kayıplar çok büyük meblağlar olabildiği gibi işletmenin hile dolayısıyla itibarını kaybetmesi şeklinde de olabilmektedir. Bu olumsuzluklara rağmen hile riskini risk olarak değerlendirmeyen ve dolayısıyla hile riski yönetimine gereken önemi vermeyen işletmeler çoğunluktadır. İşletmelerin hile riskine gereken önemi vermemesinin sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Akdemir, 2010):

- Firmaların çalışanlarına karşı oldukça yüksek güven duyması
- Gerçekleştirilen denetimlerin hile riskine karşı yeterli olmayacağı fikri,
- Hile risklerinin firmanın öncelik sırasında alt basamaklarda yer alması,
- Yapılacak kontrollerin maliyetinin firma bütçesi açısından yüksek bulunması.

Özellikle küçük işletmelerde (100'den daha az çalışanı olan işletmeler) yukarıda sıralanan sebeplerin tümü geçerlidir. Ek olarak küçük işletmeler genellikle hileyi önlemek ve tespit etmek için daha az kaynağa sahiptirler. Bundan dolayı çalışanlara güven duyma eğilimindedirler. 2018 ACFE raporunda işletme büyüklüğü ile hile riski arasındaki ilişkiye ait veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre incelenen hile vakalarının en büyük payını %28 ile küçük işletmeler oluşturmakta ve küçük işletmelerin ortalama kaybı 200.000 \$ tutarındadır.

Genel itibariyle bakıldığında hile riski tüm işletmeleri tehdit eden bir risktir. Hilenin oluşturduğu olumsuz sonuçlar hile riski değerlendirmesinin önemini göstermektedir.

4.6. Hile Riski Yönetimi

İşletmeyi etkileyecek hile risklerini tanımlamak, riskleri analiz etmek, risklerin ele alınmasını ve firmanın risk alma gayreti kapsamında uygun tarzda işletmenin bütün kademelerindeki çalışanlardan tesir olunan ve tüm şirket açısından ele alınan süreç hile riski yönetimidir (Göçgüner, 2013).

Hile riski yönetimi, kurumsal risk yönetiminden daha değişik bir süreç olmayıp, ikisinin birbirinden farklı olduğu noktalar söz konusudur. Kurumsal risk yönetimi, firmayı tesir altına alacak tüm muhtemel risklere yönelik bir süreç iken;

hile riski yönetimi, firmayı etkileyebilecek hile risklerine odaklanan bir süreçtir (Akdemir, 2010).

Hile riski yönetimi; hileyi engellemeyi, hileyi açığa çıkartmayı ve hileye karşılık verme amacıyla gerçekleştirilen bir süreçtir (Akdemir, 2010). Hile gerçekleşmeden önce önüne geçilmesi, oluşabilecek olumsuz sonuçları engeller. Bundan ötürü hile riski yönetiminin temelinde hilenin önlenmesi vardır.

4.6.1. Hile Riski Yönetiminde Görev ve Sorumluluklar

Etkili bir hile risk yönetimi için firmanın her düzeyindeki çalışanın hile riski yönetiminde sorumlu olduğunu algılaması oldukça önem taşımaktadır. Bundan ötürü çalışanlara; politikalar, iş tanımları, imtiyazlar ve görev dağılımları ile birlikte hile riski ile ilgili görev ve sorumlulukları açıkça ifade edilmelidir (Ulucan Özkul & Almalı Özdemir, 2011).

İşletmenin hile riski yönetiminde; yönetim kurulu, denetim komitesi, yönetim, çalışanlar ve iç denetçinin önemli rolleri bulunmaktadır.

4.6.1.1. Yönetim Kurulu ve Üst Yönetim

Etkin bir kurumsal yönetim için yönetim kurulu oldukça önem arz eden bir konudur. Yönetim kurulunun görev ve sorumlulukları arasında; şirket tepe yönetiminin finansal raporlama sürecini uygun tarzda ele alıp almadığının ve uygun kontroller gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin incelenmesi yer alır. Yönetim kurulunun aktif bir rol alabilmesi için yönetim kurulu üyelerinin, firma idaresinden bağımsız olmasına ihtiyaç duyulur. Diğer taraftan, yönetim kurulu üyeleri eş zamanlı olarak şirket yönetimlerinde uygulanan çalışmalarını detaylı bir tarzda incelemeli ve ele almalıdır. Nesnel ve aktif tarzda çalışma gerçekleştiren bir yönetim kurulu, idarenin söz konusu kontrolleri es geçme ihtimalini de ortadan kaldırır (Tarhan Mengi, 2013, s. 55).

Yönetim kurulunun; müşterilere, tedarikçilere ve çalışanlara sürekli karşılaşacakları standartların önemini belirterek etik davranışlara özendirilmelidirler. Kurulun, etkin hile riski yönetimini yazılı hale getirme

sorumluluğu bulunmaktadı. Yönetim kurulunun görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir (Ulucan Özkul & Almalı Özdemir, 2011):

- Hile risklerini belirlenmek,
- Hile riskini firmanın risk değerlendirme ve stratejik planına dahil etmek,
- Yönetim raporlarını hile risklerini de kapsayacak şekilde hazırlamak,
- Yönetim tarafından oluşturulan iç kontrolleri uygulamak,
- Hile riskiyle ilgili dış denetçilerden kanıt sağlamak.

İşletme üst yönetiminin görev ve sorumlulukları yönetim kurulunun görev ve sorumluluklarından çok farklı değildir. Üst yönetim; etkili bir hile karşıtı politika geliştirmek, hileyi engellemek amacıyla etkin bir kontrol sistemi oluşturmak, raporlama ve ihbar için gerekli metodlar geliştirmek, tüm görevlilerin hile karşıtı politikalarından haberdar olmasını ve görevlerini bilmelerini sağlamak, çalışanlar için ihtiyaç duyulan hile karşıtı eğitimleri temin etmek, hilekarlara karşı gerekli hukuki yaptırımların uygulanmasını sağlamak gibi birçok sorumluluğu vardır (Akdemir, 2010).

4.6.1.2. Denetim Komitesi

Denetim komitesi, yönetici olmayan üyelerden oluşan şirketin genel kurulunun bir ast birimidir. Denetim komitesi, yönetim kurulu ve bağımsız denetçiler arasında ilişki kurmak ve birbirleri arasında koordinasyon temin etmek amacıyla oluşturulan bir komitedir (Terzi, 2012).

Bağımsız denetçilerin bağımsızlığını desteklemek, aynı zamanda şirketin iç kontrollerini ve dış finansal raporlama sürecini takip etmesinden denetim komitesi sorumludur (Eliuz, 2007). Bununla birlikte işletmenin iç kontrol sistemi ele alınır, iç denetim programlarını inceler, hileye karşı kontrol ortamının oluşması için; kurumun tüm çalışanlarının etik, yasa ve belirlemiş politika ve ilkelere uygun davranmasını sağlar (Terzi, 2012).

Denetim komitesi, hile riski değerlendirmesinin etkililiği ve verimliliğinin sürekli olarak iyileştirilmesi amacıyla hile riskine ilişkin uyguladığı süreci ve

metodolojiyi değerlendirmekten sorumludur. Aynı zamanda, hile risklerini değerlendirirken öncelik sırasına koymalıdır (Akdemir, 2010).

4.6.1.3. Yönetim

İşletmenin finansal tabloları ile hile risklerinin zayıflatılması için oluşturulan politika ve prosedürlerin uygulanması ve gerçekleştirilmesi yönetimin sorumluluk alanındadır. Yönetimin hile riskine yönelik görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

Yönetim hile karşıtı bir davranış üstlenmek ve bu davranışı tavırlarına yansıtmakla görevlidir. Yönetim hileye karşı tavrını açıkça belirtmelidir. Yönetimin hile yapan kişi ile ilgili yaptırımlarını açıklamalıdır.

Yöneticiler; tüm tedarikçilerin, müşterilerin, çalışanların ve diğer şirket varlıklarına ulaşım olanağı olan tüm bireylerin işletme politikalarına uyumunu sağlamalıdır.

Yönetim, iç kontrollerin uygulanmasını sağlamak ile görevlidir.

Yönetim; hile riski yönetimi programının etkinliği hususunda kurula bilgilendirme yapmalıdır. Bu bilgilendirmeler ele alınan iyileştirici yaklaşımları ve mevcut hileleri de kapsmalıdır.

4.6.1.4. Çalışanlar

İşletmede her düzeydeki çalışan hile riski yönetiminde etkilidir. Bundan ötürü tüm çalışanlara iç kontrol sağlamada sorumluluk düşmektedir. Bir işletmenin etkin hile riski idare sürecine sahip olabilmesi için, yönetim de dahil olmak üzere tüm seviyedeki çalışanın sorumlulukları aşağıdaki gibidir (Ulucan Özkul & Almalı Özdemir, 2011, s. 37):

- Hileleri rahatlıkla anlamalı ve hile belirtilerini (kırmızı bayrak) bilmelidir,
- İç kontrol kapsamındaki görevlerini anlamalı,
- İşletmenin hile politikasını okumalı ve kendisi için anlaşılır kılmalı,

- İzleme faaliyetlerine katılmalı, güçlü bir kontrol ortamının oluşturulmasında, hile kontrol faaliyetlerinin şekillendirilmesinde ve yerine getirilmesine katkı sağlamalı,
- Şüpheli eylemler ilgili birimlere bildirmeli,
- Araştırmalarda iş birliği sağlanmalıdır.

4.6.1.5. İç Denetim

İç Denetçiler Enstitüsü'ne (Institute of Internal Auditors -IIA) göre, iç denetim; *“Bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden; bağımsız ve tarafsız bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkililiğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur.”* (Ulucan Özkul & Almalı Özdemir, 2011, s. 38).

İç denetçiler, işletmelerdeki olası risklerin düzeyine bağlı olarak, iç kontrol sisteminin etkin ve yeterli olup olmadığını ele alarak, hilenin engellenmesine yardımcı olmakla sorumludur. İç denetçiler sorumluluklarını gerçekleştirirken dikkat etmesi gereken unsurlar aşağıdaki gibidir (Akdemir, 2010):

- İşletmedeki mevcut ortamın kontrol bilincini güçlendirip güçlendirmediğini,
- İşletmedeki hedef ve amaçlarının gerçekçi olup olmadığını,
- Yasaklanmış faaliyetleri ve herhangi bir ihlalin belirlenmesi durumunda alınması gereken önlemleri belirten yazılı politikaların var olup olmadığını,
- Faaliyetler için etkin görevlendirme politikalarının tespit edilip edilmediği ve bu politikaların gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği,
- Bilhassa güçlü risk taşıyan alanlardaki işlemleri gözetlemek ve varlıkları muhafaza için ihtiyaç duyulan politikalar, işlemler, talimatlar, raporlar ve diğer unsurların var olup olmadığını,

- İletişim kanallarının yönetime yeterli ve güvenilir bilgi iletip iletmediğini ve hilenin engellenmesine yardımcı olan etkin hususların geliştirilmesi adına herhangi bir yol gösterime ihtiyacın var olup olmadığını tespit etmelidirler.

İç denetim; mevcut olan hile kontrollerinin, belirlenmiş hile riskleri için uygun olduğu hususunda güvence temin etmekle sorumludur. Ek olarak, iç denetçiler yönetim tarafından belirtilen risklerin çerçevesini ve yetkinliğini, kontrollerini etkisizleştirme olasılığını da göz önüne almalıdır (Akdemir, 2010).

İç denetçiler, denetim planlamasını hazırlarken şirketin hile risklerini de ele almalı ve ona göre değerlendirmelidirler. Hile riskini idare edenlerle sürekli olarak görüşmeli, ihtiyaç duyulan yardımları sağlamalıdır (Akdemir, 2010).

4.6.1.6. Bağımsız Denetim

Bir şirketteki hileleri engelleme ve açığa çıkarma konusunda denetçinin sorumluluğu, denetim çalışmalarını hata ve hileleri ortaya çıkartacak ölçüde planlamaktır. Denetim faaliyetlerini gerçekleştirirken denetçi, mesleki titizlik ve özen çerçevesinde olmalı ve bağımsız olarak faaliyetlerini sürdürmelidir. Denetçi profesyonel yeteneklerini kullanarak şirket için geçerli olan risk unsurlarını ortaya çıkarmalıdır (Akdemir, 2010).

Sermaye Piyasası Kurulu'nun denetleme standartlarını bir araya getirdiği Seri X, No:16 Tebliğinin 16. Maddesinde denetçi sorumluluğu aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

“Hata ve hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkartılması konusundaki temel sorumluluk müşteriye aittir. Ancak hata ve hileler mali tablolara hakkındaki denetçi görüşümü etkileyebileceğinden, denetçinin de çalışmasını mali tablolar üzerinde önemli etkileri olabilecek hata ve hileleri ortaya çıkaracak şekilde planlamak ve yürütmekle yükümlüdür. Bağımsız denetim çalışması sırasında ortaya çıkarılan, mali tabloların doğruluğuna ve gerçeği yansıtmasına olan olumsuz etkileri giderebilecek hata ve hileler, denetçinin düzeltme önerileriyle

birlikte yazılı olarak müşterinin yönetim kuruluna bildirilir ve sonuç denetçi tarafından değerlendirilir.” (Akdemir, 2010).

4.7. Hile Riski Değerlendirme

Bir işletmenin kendisini hileli olaylarından etkin bir şekilde koruyabilmesi için kendisini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilecek hileleri ve bunların gerçekleşme olasılıklarını doğru şekilde saptaması gerekmektedir. İşletmenin büyüklüğüne, bulunduğu sektöre, amaçlarına, işlemlerinin karmaşıklığına göre özel olarak oluşturulmuş bir hile risk yönetim programı uygulanmalı ve bu program periyodik olarak güncellenmelidir (Kocameşe, 2015).

Hile risk değerlemesi, işletmenin genel risk değerlendirmesi ile birlikte ele alınabileceği gibi ayrı olarak da yürütülebilen bir süreçtir. Yapılacak değerlendirmede risk tanımlama, riskin gerçekleşme ihtimali, riskin muhtemel etkisi ve riske karşı alınacak tedbirlerin olması önemlidir (Kocameşe, 2015).

Hile riskinin belirlenmesinde dış kaynaklardan ve işletme içi kaynaklardan yararlanılabilir. İşletme içerisinde yapılacak risk belirleme çalışmaları sırasında tüm birimlerinden personellerle görüşmeler ve beyin fırtınası aktivitelerinin gerçekleştirilmesi, gelen ihbarların incelenmesi ve analitik inceleme prosedürleri gibi yöntemler uygulanabilir. Etkili bir risk tanımlama süreci hileye teşvik eden unsurların, hile fırsatlarının ve çalışanları hileye iten baskı unsurlarının neler olabileceğinin değerlendirilmesini de kapsamalıdır (Kocameşe, 2015).

Teknolojinin gelişmesi birlikte yapılan hilelerin boyutları ve şekilleri de değişmektedir. Bu durum işletmeleri hilelere karşı daha açık hale getirmiştir. Dolayısıyla hile riski değerlendirilirken sistemsel kontrollerin aşılabileceği, verilerin güvenilirliğinin ve bütünlüğünün tehlikeye girebileceği, işletmenin finansal ve hassas bilgilerine yetkisiz erişimlerin olabileceği konuları da göz önünde bulundurulmalıdır. Buna istinaden yetki sınırlılıkları getirilmesi, bu konudaki riskin önüne geçilmesini sağlayabilecek bir önlemdir (Kocameşe, 2015).

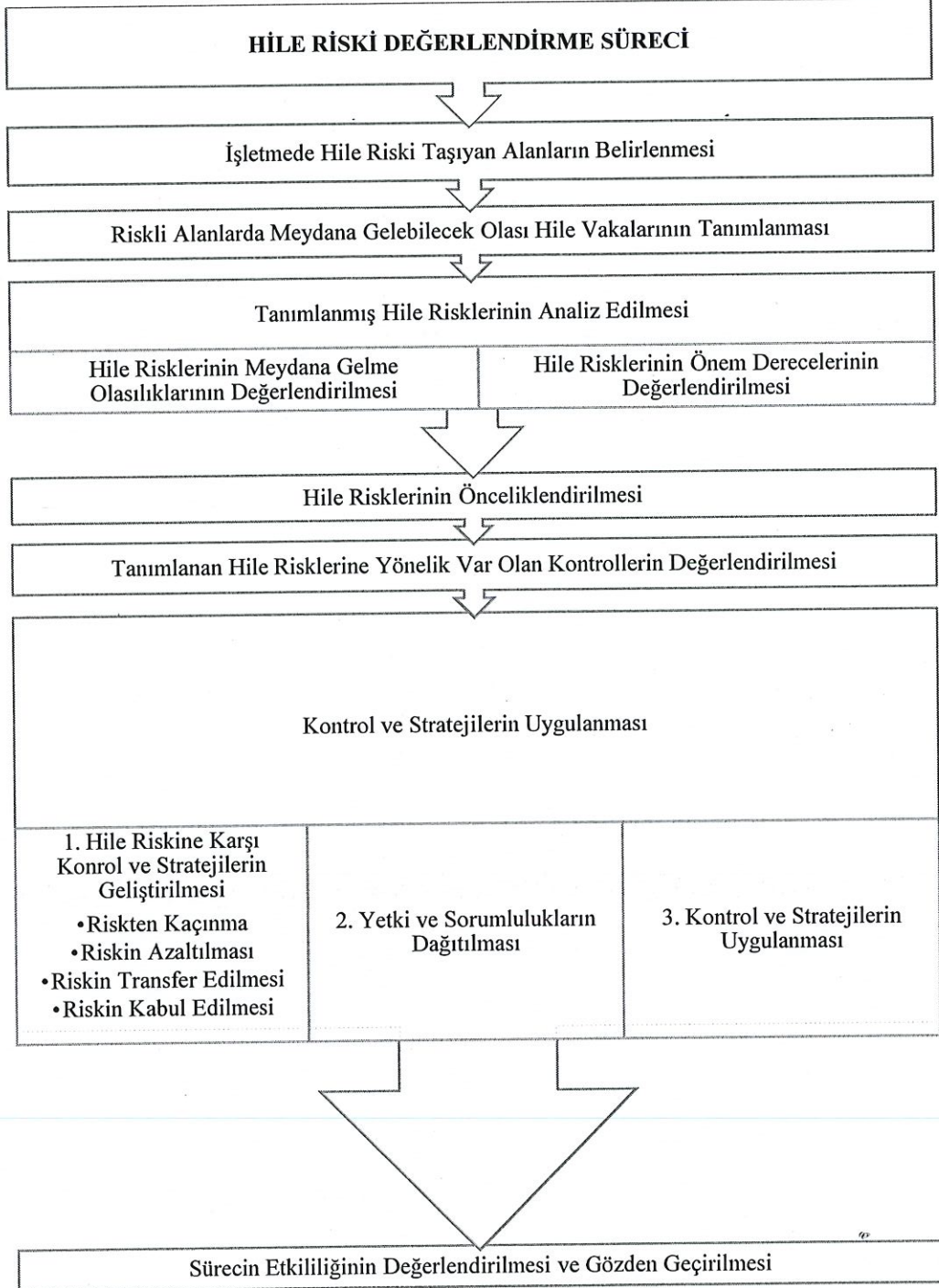
Hile risklerine alınabilecek tavırlar; riski azaltıcı kontroller oluşturma, riski kabul etme ya da her bir hile olayı için spesifik olarak değerlendirme yapmak şeklinde olabilir. Bu konuda işletmeler planlı ve yapılandırılmış bir yaklaşımı tercih etmelidir. İşletme yönetim kurulu ve üst yönetimi; kurumun sürekliliğini sağlamada kendi rol ve sorumluluklarının neler olduğunu, hile riskine karşı kurumda uygun kontrollerin oluşturulduğunu güvence altına almakla sorumludurlar. İşletme yönetimi hile riskine karşı etkin kontrollerin oluşturulmasının yanında bu kontrollerin yetkin insanlar tarafından etkin bir şekilde işletilmesinden de sorumludur (Kocameşe, 2015)

Hile riski değerlendirme, mevcut kontrolleri değerlendirmenin yanında kontrol araçlarının hileli işlemleri ne kadar önlediğinin ya da ortaya çıkardığının analizlerini de kapsamaktadır. Hile riski değerlendirmesinin amacı; işletme itibarını etkileyebilecek durumlar, işletmenin maruz kalacağı yaptırımlar ve ekonomik kayıplar gibi olumsuz sonuçlara neden olacak faaliyetleri ortaya koymaktır. Bunlar, potansiyel hile şemaları ve hile senaryolarının oluşturulması ile gerçekleştirilir (Pehlivanlı, 2011).

Hile riski değerlendirmesini yapacak kişiler belirlendikten sonra aşağıdaki adımlar izlenmelidir (Akdemir, 2010):

- İlk olarak işletme içinde hile riski taşıyan alanlar saptanmalı,
- Ortaya çıkabilecek muhtemel hile vakalarının tanımlanması,
- Hile vakalarının tanımlandıktan sonra analiz edilmesi,
- Risklere yönelik mevcut kontrollerin değerlendirilmesi,
- Kontrollerin ve yöntemlerin uygulanması,
- Hile riski yönetiminin etkin çalışmasının değerlendirilmesi ve düzenli aralıklarla takip edilmesi.

Hile risk değerlendirme süreci adımları şematik olarak aşağıda gösterilmiştir (Akdemir, 2010, s. 99):

Şekil 4.1. Hile Riski Değerlendirme Süreci

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMANIN ÖNLENMESİ

Hileden ötürü ortaya çıkabilecek kayıpları azaltmak için, hile gerçekleşmeden önlemek daha iyi bir yoldur (Terzi, 2012). Bu bölümde, öncelikle iç kontrol sisteminin etkinliğinden bahsedilecek olup daha sonrasında hile önleyici kontroller anlatılacaktır.

5.1. İç Kontrol Sisteminin Etkinliği

İç kontrol sistemlerinin varlığı, finansal raporlama hilelerinin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasında önem arz eden bir konudur. Aynı zamanda, iç kontrol sistemlerinin etkin çalışmasını engelleyebilecek kontrol zayıflıklarının ortadan kaldırılması için çözümler üretmekte önemli sayılmaktadır. Kontrol sistemlerinin kurulması ve etkinliğinin sağlanması finansal tablo hileleri ile mücadelede bir önkoşul olmakla birlikte hilelerin karmaşıklığı, örgütlü olarak gerçekleştirilmesi ve kontrol sistemlerini atlamak üzere tasarlanabileceği gerçeği karşısında mücadelenin elde mevcut bütün araç ve yöntemler kullanılarak yapılması gerekmektedir (Kandemir & Kandemir, 2012, s. 40).

İç kontrol, işletmenin hedeflerine ulaşması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması adına tasarlanmış bir sistemdir. Bu sistemde en çok kullanılan model COSO (Comittee of Sponsoring Organizations) modelidir. COSO 1985 yılında ABD'de, mali raporlamanın iş ahlakı, etkili iç kontroller ve kurumsal yönetim aracılığıyla kalitesinin artırılmasını amaç edinmiş gönüllü beş kuruluşun bir araya gelmesi ile Treadway Komisyonu, Hileli Mali Raporlama Ulusal Komisyonu kurulmuştur. Komiteyi oluşturan kuruluşlar; Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü (AICPA), Amerikan Muhasebeciler Birliği (AAA), Uluslararası Finans Yöneticileri (FEI), İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) ve Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (IMA)'dır. Treadway ismiyle anılan komisyonunun amacı sahte mâli raporların sebeplerini belirlemek, ortaya çıkma olasılığını azaltmak ve işletmelerin

iç kontrol yapısını geliştirmelerine yardım edecek bir çerçeve oluşturmaktadır (Bakkal & Kasımoğlu, 2012).

İşletmelerde iç kontrol yapısı, iç kontrol bileşenlerinin var olması ile mümkündür. COSO iç kontrol yapısını beş bileşenenden oluşan bir piramit olarak adlandırılmaktadır. Bu bileşenler (Aktaş, 2015):

- Kontrol Ortamı,
- Risk Değerlendirmesi,
- Kontrol Faaliyetleri,
- Bilgi ve İletişim,
- İzleme 'dir.

Kontrol Ortamı: İç kontrolün başarı derecesi içinde bulunduğu kontrol ortamına bağlı olmakla birlikte, kontrol ortamı iç kontrolün temel unsuru sayılmaktadır. Kontrol ortamı, işletmenin işleyiş tarzını yansıtmaktadır. İşletmedeki her birey, sorumluluk ve yetki sınırlarını iyi bildiği takdirde başarılı bir kontrol ortamından söz edilebilir. Çünkü kontrolün gerçekteşmesinde en önemli faktör çalışanların tutumudur. Kontrol ortamı; iç kontrol uygulamalarını doğrudan etkileyen etik değerler, insan kaynakları yönetimi, örgüt yapısı gibi alanları kapsamaktadır. İç kontrol sistemi etkin ve verimli çalışması için bu alanların doğru şekilde yönetilmesi gerekmektedir (Bakkal & Kasımoğlu, 2012).

Risk Değerlendirmesi: İlk olarak işletmenin amaçlarını gerçekteştirmesinin önündeki önemli riskleri tespit ve analiz etme, daha sonra bu riskleri en aza indirecek uygun faaliyetlerin belirlenmesi sürecidir. COSO risk değerlendirme sürecini üç adımda tanımlamaktadır (Bakkal & Kasımoğlu, 2012);

- Riskin öneminin tahmin edilmesi,
- Riskin gerçekteşme ihtimalinin veya sıklığının değerlendirilmesi,
- Riskin nasıl yönetilmesi gerektiğinin belirlenmesi ve hangi önlemlerin alınması gerektiğine karar verilmesidir.

Kontrol Faaliyetleri: İşletmenin hedeflerine ulaşmasını ve olası risklere karşı risk azaltma stratejilerinin yürütülmesini sağlamak amacıyla kullanılan politikalar, kurallar ve uygulamalardır. Kontrol faaliyetleri, kontrol ortamının zayıf olduğu zamanlarda, bu zayıflığın etkisini azaltmaktadır. COSO yaklaşımı kurumun kontrol faaliyetlerini işletmenin üç ana amacına göre bölümlendirir (Uğurlu, 2018).

- Faaliyetle ilgili kontroller
- Finansal raporlamayla ilgili kontroller
- Uygunlukla ilgili kontroller

Bilgi ve İletişim: COSO modelini oluşturan bileşenlerden biri olan bilgi ve iletişim bileşeni, iç kontrol sisteminin en önemli bileşenidir. Bilgiye işletmenin tüm kademelerinde ihtiyaç duyulur ve aynı zamanda etkin olan bir iç kontrol sistemi kurmak ve işletmenin hedeflerini gerçekleştirmek için gereklidir. Çalışanların sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için iç kontrolle ilgili bilgiler anında kaydedilmeli, sınıflandırılmalı ve personele duyurulmalıdır (Bakkal & Kasımoğlu, 2012).

COSO' ya göre, iletişimin en önemli bileşeni üst yönetim tarafından çalışanlara belirli aralıklarla iç kontrol sorumluluklarının önemsenmesi gerektiğini hatırlatan mesajlar göndermesidir. Gönderilen bu mesajların açık olması işletmenin etkin iç kontrol ilkelerini takip edebilmesi açısından önem taşımaktadır (Bakkal & Kasımoğlu, 2012).

İzleme: İşletmelerdeki mevcut iç kontrol yapısının uygun biçimde tasarlanıp tasarlanmadığı, doğru şekilde uygulanıp uygulanmadığı ve etkili olup olmadığına karar vermek amacıyla zaman içinde performans ve kalitesinin değerlendirilmesi gerekmektedir (Bakkal & Kasımoğlu, 2012). Zaman içerisinde iç kontrol sistemleri; dış etkenlerin değişmesi, yeni personeller alımları, yeni sistemler ve başka unsurlar nedeniyle etkinliğini yitirebilmektedir. Bunu önlemek amacıyla, devamlı olarak yapılan izleme fonksiyonu iç kontrollerin daha iyiye gitmesine katkı sağlar (Uğurlu, 2018).

5.2. Hile Önleyici Kontroller

Hilenin önlenmesi, hile çıkmadan önce bu ihtimali ortadan kaldırmak ya da olası etkilerini azaltmak için yapılan kontrolleri içeren süreçtir. Hile eylemi gerçekleştikten sonra ortaya çıkarılması zahmetli ve maliyet gerektiren bir süreç olduğundan ötürü, hile gerçekleşmeden önce hileyi önlemeye çalışmak daha yararlıdır. Aynı zamanda hileli eylemlerin doğurduğu kayıplar da, hileyi önleminin ne kadar önemli olduğunun göstergesidir.

Hileyi önlemek, her işletmenin üzerinde durması gereken önemli bir konudur. İşletmelerin hile önlemek için yapabileceği kontroller bu bölümde incelenecektir.

5.2.1. Etkin İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması

Hilenin önlenmesi için en etkili ve en önemli adım, bir işletmede etkili bir iç kontrol sisteminin olmasıdır.

Etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulmasında, işletmede iç denetim ortamının varlığı önemli bir faktördür. İç denetim bir değerlendirme faaliyetidir. Amacı işletme varlıklarının her türlü zararlara karşı korunduğunu, faaliyetlerin belirlenen politikalarla uyum içinde yürütüldüğünü araştırmak olan iç denetim faaliyeti, işletmedeki kontrollerin etkinliğini ölçmeyi ve bu kontrolleri değerlendirmeyi hedef alır. Bu nedenlerle de etkin bir iç kontrol ortamının yaratılmasına yardımcı olur. Etkin olarak çalışacak bir iç kontrol sisteminin kurulmasında dikkate alınması gereken temel ilkeler aşağıdaki gibidir (Güredin, 2014, s. 326):

- Görevlerin ayrımı ilkesi,
- Kıymet hareketlerinin yetkilendirilmiş olması ilkesi,
- Uygun belgeleme ve muhasebe kayıt düzeninin var olması ilkesi,
- Varlıkların ve muhasebe kayıtlarının fiziki korunması ilkesi,
- Bağımsız mutabakatların yapılması ilkesi.

5.2.2. Uygun Çalışanların İşe Alınması

Hile eylemi, uygun koşullar bir araya geldiğinde herkes tarafından gerçekleştirilebilecek bir eylemdir. Uygun koşullara rağmen hileli eylem gerçekleştirmemek kişinin sahip olduğu değerler ve ahlakıyla ilgilidir. Bundan dolayı hileyi önlemek adına; dürüst, ahlaklı ve kurallara uyan kişileri işe almak akılcı bir çözüm olarak karşımıza çıkar. İşletmeler, özellikle önemli pozisyonlarda işe alım ya da terfi ettirme gibi konularda uygun kişileri seçmeye özen gösterilmelidir. Bunun için işletmeler işe alım ve terfi ettirme politikaları oluşturabilirler. (Oskay, 2018)

İşe alım sürecinde işletmelerin dikkat edeceği ilk şey, daha önce hile yapmış birini işe almamaktır. Bununla birlikte işletmeler, uygun bir çalışan seçimi adına işe alım sürecinde aşağıdaki temel kontrolleri yapmalıdır (Akdemir, 2010, s. 52):

- Çalışma geçmişi doğrulama kontrolü,
- Sabıka kaydı kontrolü,
- Referansların kontrolü,
- Eğitim ve sertifikaların kontrolü.

İşletmeler bu kontrollere ek olarak; dürüstlük testleri, kişilik testleri, stres analizi, el yazısı analizi, zekâ testleri ve psikolojik testler gibi kontroller yapabilirler. Ancak yine de tüm bu kontrollerin hileden tamamen korunabilmesi söz konusu değildir (Akdemir, 2010).

Genellikle geçmişte hile yapmış bir kişinin sicilinde hile yaptığına dair bir kayıt yoktur. Aynı zamanda çoğu hilekâr, hile suçundan dolayı ceza almamıştır. Bundan dolayı işletme içinde hile politikaları oluşturmak, işe alım süreçlerinde ve daha sonrasında; işletmenin değerleri, yürütme kuralları ve işletmenin hile politikaları konusunda çalışanlara eğitimler verilmelidir (Akdemir, 2010).

5.2.3. Yetki Sınırları

Bir çalışanın yetki seviyesi ile sorumluluk seviyesi eşit olmalıdır. Çalışanların yetki ve sorumluluklarının yazılı olarak prosedürler ve yönetmeliklere bağlanılmış olması ve bu prosedürler dahilinde çalışanların iş tanımlarının oluşmak gerekmektedir. Böylelikle olası bir ihmal ya da hilenin ortaya çıkması durumunda, bunu tespit etmek daha kolay bir işlem haline gelir (Güneş, 2014).

Bir çalışan veya çalışma grubunun görevlerini yerine getirirken hata veya hileyi hem hazırlama hem de gizleme görevinde çalıştırılmaması gerekir. İşletme içerisinde kontrol sağlamak adına, işletmenin her alanında çalışanlar spesifik fonksiyonlarda görevlendirilebilir ve yetkili olarak onay seviyeleri belirlenebilir (Ulucan Özkul & Almalı Özdemir, 2011).

İşletme içerisinde belli odalara, kısımlara ve sistemlere; giriş ve kullanma işlemleri personel kartı kullanımı ile gerçekleştirilmelidir. Bu uygulamanın işletmenin tümünde ve tüm çalışanları tarafından etkin olarak kullanımını sağlanmalıdır. Çalışanlar yetki alanlarına göre, personel kartlarıyla giriş çıkış yapabilmeli, yetki alanları dışında kalan yerlere ulaşma konusunda sınırlandırılmalıdırlar (Güneş, 2014). Böylelikle her çalışanın; tüm bilgilere, belgelere ve sistemlere ulaşma yetkisi olmayacağından olası bir hile vakasında hilenin gerçekleştiği yer, faili bulma konusunda kolaylık sağlayacaktır. Aynı zamanda yetki sınırı, alt konumdaki çalışanların yetki alanları kısıtlığı olduğundan hile yapma riskini azaltabileceği gibi olası bir hileli eylemin vereceği kaybı azaltabilir.

5.2.4. Dürüstlük ve Yüksek Etik Kültür Yaratmak

İşletmelerde hileyi önlenmek adına, uygun çalışanların işe alınmasından ve çalışanların yetki sınırlarından yukarı da bahsedildi. Bunların yanında çalışanların dürüst ve ahlaklı olması önemli bir konudur. Hileyi önlemek için tüm kontrollerin bir arada ve birbirini destekleyici şekilde gerçekleştirilmesi, hile önlemi sürecini etkin kılar.

İşletme içindeki tüm kademelerde doğruluk ve dürüstlük kültürünün etik olması ve ahlak değerlerin benimsenmesi önemli bir gerekliliktir. Doğruluk ve dürüstlük kültürünü oluşturmak için aşağıdaki konulara dikkat edilmesi gerekmektedir (Terzi, 2012, s. 129-130):

- Üst yönetim oluşturacağı örnek ve etik davranış modeli,
- İşe uygun niteliklere ve ahlak kurallara sahip kişileri işe alınması,
- Beklentilerin organizasyon içindeki tüm kademelere bildirilmesi ve beklentilere ilgili dönemsel raporlar yazılı olarak istenmesi,
- Pozitif iş ortamının oluşturulması; çalışanlara değer vererek tüm kötü muamele ve kötü çalışma ortamının azaltılması,
- Hile ortaya çıktığında hileyi işleyenleri cezalandırılması için gereken etik politika ve kuralların geliştirilmesi ve uygulanması.

5.2.5. Çalışanların Gözlenmesi

Hile eyleminin; hırsızlık, gizlilik, dönüşüm aşaması olarak adlandırılan üç aşaması bulunmaktadır. İlk aşama olan hırsızlık aşamasında, hile yapan çalışan işletmenin varlıklarını çalmaktadır. Daha sonra çalışan, belge ve kayıtlar üzerinde değişiklikler yaparak hırsızlığını gizlemeye çalışır. Son aşama olan dönüşüm aşamasında çalışan, çaldığı paraları harcamaktadır. Harcamalar genellikle evler, arabalar ve mücevherler satın almak, pahalı seyahatlere çıkmak gibi şekillerde yapılır. Son aşamayla birlikte hilekarın yaşam kalitesinin arttığı dışarıdan bir göz olarak bakıldığında bile anlaşılır hale gelir (Oskay, 2018).

Çalışanın aniden zenginleşmesi ve yaşam standardında sebebi belirlenemeyen bir farklılık meydana gelmesi hile eylemine ait aşamalar değerlendirilerek çalışanlar gözlenmelidir. Bu şekilde yapılan gözlemler, hilenin ortaya çıkartılmasına yardımcı olunacağı gibi hilenin önlenmesine de olanak sağlar. Aynı zamanda hile yapmayı düşünen bir çalışanın gözlediğini bilmesi, kişinin hile yapma olasılığını da azaltacaktır (Akdemir, 2010).

5.2.6. İhbar Hattı Oluşturulması

İhbar hattı oluşturmak, hileyi önleme ve hileyi ortaya çıkartma konularının her ikisinde de olumlu etkileri olan bir adımdır. İhbar hatları sayesinde kişiler, herhangi bir kanıtı gerek duymadan, var olan şüphelerini sonucunu korkmadan açıkça ifade edebilmektedirler (Akdemir, 2010).

ACFE' nin 2018 yılı raporuna göre 2690 hile vakasının %63' ü ihbarlar yoluyla ortaya çıkartılmıştır. Aynı zamanda, ihbar hattı bulunan işletmelerdeki kayıp, ihbar hattı bulunmayan işletmelerdeki kayıptan %50 daha azdır. Dolayısıyla ihbar hatlarının önemli ve yararlı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Telefonla ihbar en sık gerçekleştirilen ihbar türüdür. ACFE' nin 2018 raporuna göre telefonla ihbar %46 oranındadır. Telefon dışında iletişim kaynakları; mail, mektup, faks şeklindedir.

Etkili bir ihbar hattı için en önemli nokta gizliliklidir. Çalışanlar isterlerse isimsiz olarak, cezalandırılacakları endişesi olmadan, yürütme kurallarının ihlali, etik olmayan davranışlar ve var olan ya da şüphelenilen hileler konusunda ihbarda bulunabilirler. Hile karşısında caydırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkan ihbar hatları, olası hilelerin erken fark edilmesini sağlar ve işletmenin hem maddi hem de manevi olarak zarar görmesini engeller (Akdemir, 2010).

İhbar hatlarının çalışanlar gibi müşteri ve tedarikçilerin de erişimine açık olması önemlidir (Akdemir, 2010).

5.2.7. Düzenli Denetimler

Düzenli aralıklarla gerçekleştirilen denetim, hilenin ortaya çıkma algısını artıran önleyici bir kontroldür. Çalışanlar denetim yapılacağından dolayı hile yapmak konusunda tereddüt içerisinde olacaklarından, bu durum çalışanların hile yapma olasılığını düşürebilir. Düzenli denetimler, anormalliklerin analiz edilmesi ve tekrar gözden geçirilmesi şeklinde gerçekleştirilir (Ulucan Özkul & Almalı Özdemir, 2011).

Düzenli aralıklarla yapılan denetimler, hilelerin önlenmesini arttırmakla birlikte iç kontrolü güçlendirir. Düzenli denetimler İç Denetim Birimi aracılığı ile olabileceği gibi birimlerin yöneticileri hatta kullanılan bilgisayar sistemleri ile de yapılabilir (Güneş, 2014).

5.2.8. Sürpriz Denetimler

Sürpriz hile denetimleri, çalışanları hilelerden vazgeçirme konusunda etkili bir yöntemdir. Sürpriz denetimler habersiz yapıldığından ötürü; hileyi yapan kişinin kanıtları yok edecek, saklayacak ya da değiştirmeye yetecek zamanı olmayacaktır. Dolayısıyla hileyi yapan kişinin kanıtlar ile birlikte yakalama olasılığı bulunmaktadır (Güneş, 2014).

5.2.9. Yaptırım Baskısının Oluşturulması

Yaptırım baskısının oluşturulması, hile yapan ya da yapanların cezalandırılmasına yönelik beklenti yaratmak şeklinde yapılmaktadır. Ceza sistemi, çalışanlara caydırıcı bir mesaj göndereceğinden gelecekte olabilecek vakaların azalmasına yardım olur (Akdemir, 2010).

Fırsat hilenin unsurlarından biridir. Çalışanlar işletme içinde buldukları bir açıktan faydalanarak ve bunu bir fırsat olarak değerlendirerek hileli eylemi gerçekleştirir. Eğer bir çalışan hileli bir eylem gerçekleştirdiğinde bunun yanına kar kalmayacağını, cezasız kalmayacağını bilirse fırsat unsuru ortadan kalkmış olur ve hileli eylemin önüne geçilebilir.

İşletmenin beklentileri ve hile karşısında takınacağı tutum tüm çalışanlara bildirilmelidir. İşletmedeki bütün çalışanlar dürüst olmayan davranışlara hoşgörü gösterilmeyeceğini bilmelidir (Akdemir, 2010, s. 61).

5.2.10. Hile Bilincinin Oluşturulması

Hile riski her zaman mevcut bir risktir. Mevcut bir problemle baş etmenin en etkili yolu, bu soruna karşı farkındalık yaratmaktır. Hile karşısında farkındalık yaratmak, işletmede hile konusunda eğitim vermek şeklinde gerçekleştirilir. Çalışanlara hile ile ilgili eğitim verilmesi, çalışanların hile konusunda

farkındalığının oluşmasını sağlar. Hile bilincine sahip çalışan hileli eylem yapmaktan kaçınır. Bu nedenle çalışanlar arasında hile bilincinin oluşturulması son derece önemlidir (Oskay, 2018).

5.2.11. Hile Riski Değerlendirmesi Yapmak

Önceki bölümde anlatılan hile riski değerlendirme yapmak, şirketlerde gerçekleşecek hileleri önlemeye yönelik yapılan önemli bir süreçtir. şirketlerin risk değerlendirmesini yapmak, önleyici kontrolleri belirlemek ve gözetmek yönetimin en önemli sorumluluğudur. Hile riski değerlendirme, hile riski azaltmak ya da ortadan kaldırmak amaçlarına hizmet eden bir süreçtir. Dolayısıyla hile riski değerlendirme, hile riski önleme konusunda etkili bir araçtır.

ALTINCI BÖLÜM

6. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMANIN TESPİT EDİLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Hile denetimi, hukuki sorgulama teknikleriyle, standart denetim tekniklerini birleştiren yeni bir alandır. Hem bağımsız denetçiler, hem de iç denetçiler uyguladıkları çeşitli yöntem ve tekniklerle hilelerle mücadele etmektedir. Bu teknikler geleneksel denetim teknikleri ve bilgisayar destekli denetim tekniklerinden oluşmaktadır (Karacan & Uygun, 2012). Son yıllarda özellikle bilgi teknolojilerinde gerçekleşen gelişmelerle beraber depolanan verilerin çok büyük boyutlara ulaşmasıyla işletmelerde gerçekleştirilen hilelerin tespiti zorlaşmıştır. Dolayısıyla denetimde teknoloji kullanımı artmış olmakla birlikte bilgisayar destekli denetim yöntemlerinin kullanım sıklığı artmıştır.

ACFE 'nin 2018 yılında yayımladığı rapora göre hilelerin ortaya çıkışı %40 oranında ihbarla meydana gelmektedir. Bu ihbarların %53'ü çalışanlar tarafından yapılırken ihbarların neredeyse üçte birini oluşturan %32'lik bir pay işletme dışından insanlar tarafından yapılmaktadır: müşteriler, satıcılar, rakipler ve anonim kişiler. İşletme yönetimin fark edebildiği hileler ise %13'lük bir oranındadır (ACFE, 2018, s. 17). Sonuçlar değerlendirildiğinde, işletmelerin hileleri ortaya çıkarmakta çok etkin olmadıkları göstermektedir.

ACFE' nin 2018 raporunda hile karşıtı önlemler alınmasının hileli eylemleri ne ölçüde azalttığıyla ilgili bir araştırma bulunmaktadır (ACFE, 2018, s. 28-29). Bu araştırmada, işletmelerde proaktif veri izleme/analiz yapılması, sürpriz denetimlerin gerçekleştirilmesi ve iç denetim departmanının yaptığı denetimlerle hileli eylemlerin %50'den daha büyük oranda azaldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla hilenin önlenmesi için yapılacak denetimlerin işletmelerde gerçekleşen hile denetimini azalttığı yönünde yorum yapmak mümkündür. İşletmeler özellikle hilenin varlığını önceden anlayabilmek ve kayıpları büyük boyutlara ulaşmadan önleyebilmek için hile denetimi yapılmasına özen göstermelidir.

Bu bölümde hileli eylemlerin gerçekleşmesini önlemeye yönelik geleneksel ve bilgisayar destekli denetim teknikleri anlatılmaktadır.

6.1. Geleneksel Yöntemler

Piyasalarda gün geçtikçe karmaşıklaşan işlem karakteristikleri ve artan işlem hacmiyle birlikte iş ilişkilerinin de genişlemesi, finansal suçların tespitinde denetçi raporları, mülakatlar, sübjektif yorumlar ve çeşitli teknik göstergeler gibi klasik tekniklerin bütünüyle ve derinlemesine kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bölümde finansal işlemlerde yapılan hileli davranışların tespitinde kullanılan geleneksel yöntemlere sırasıyla değinilmiştir.

6.1.1. Analitik İnceleme Prosedürleri

Geleneksel yöntemlerin başında gelen analitik inceleme prosedürleri, çeşitli finansal ve finansal olmayan veriler ile işletme kayıtları arasında anlamlı ilişkilerin incelenmesi sonucunda elde edilen bilgilerin, denetçi tarafından geliştirilmiş olan beklentilere uygun olup olmadığına bakılması işlemleridir (Bozkurt, 2015, s. 151).

1990'lı yıllardan beri analitik inceleme prosedürleri, gelişmiş ülkelerde önemli bir denetim tekniği olarak kullanılmaktadır. Analitik inceleme prosedürlerinin düzenli bir biçimde kullanılması denetçilere oldukça zaman kazandırmakta, rutin ve sıkıcı denetim faaliyetlerinden kurtarmakta ve denetimin maliyetini önemli ölçüde azaltmaktadır (Bozkurt, 2000, s. 7).

Analitik inceleme prosedürlerindeki temel hedef, işletmenin denetçiye veya finansal tablo kullanıcılarına sunmuş olduğu veriler ile işletme içinden ve dışından elde edilen ilgili verilerin çeşitli şekillerde karşılaştırılarak ortaya çıkan sonuçlar ile denetim çalışmalarına yön vermektir (Bozkurt, 2015, s. 151).

Analitik inceleme prosedürleri; dikey analiz, yatay analiz, trend analizi ve oran analizi olarak incelenmektedir.

6.1.1.1. Dikey Analiz (Yüzde Yöntemi)

Dikey analiz yapılırken; mali tablolarda bir yıl, baz yıl olarak kabul edilmekte, o yıla ait tutarlar yüzde olarak kabul edilerek bunu izleyen dönemlere ilişkin aynı tür değerlerin baz yıla göre yüzde olarak değişimi hesaplanmaktadır. Ancak analizin anlamlı sonuçlar verebilmesi için baz olarak alınacak yılın her bakımdan işletme faaliyetlerini yansıtacak normal bir yıl olması gerekmektedir (Çabuk & Lozal, 2010).

Bu yöntem dinamik bir yaklaşımla mali tabloların analizine de imkân vermektedir. Eğilim yüzdeleri analizinde, işletmenin mali tablolarında yer alan kalemlerin dönemler arasında göstermiş olduğu artış veya azalışlar saptanmakta ve bu değişikliklerin temel yıla göre oransal önemleri ortaya konularak işletmenin gelişme yönü incelenmektedir. Yöntemin mali tablolara uygulanmasında karşılaşılan başlıca güçlükler; Temel dönemde negatif olan bir kalem izleyen dönemde pozitif olmuşsa ya da tersi olmuşsa, o kalem tutarı için yüzde hesaplanmaz. Temel dönemde bir tutarı olan kalem, başka dönem sıfıra düşerse, değişim yüzde yüz olur.

6.1.1.2. Yatay Analiz (Karşılaştırmalı Analiz)

Yatay analiz, işletmenin finansal tablo kalemlerinin, bir önceki yıldaki kalemlerle oranlanarak cari dönemdeki artış ya da azalışların hesaplanması şeklinde yapılmaktadır. Bu bilgiyle işletme hakkında yorum yapılabilmesi söz konusu olmaktadır.

Denetçiler bu teknikle işletmenin önceki yıla göre durumunu kıyaslayabilmektedir. Bu analiz sayesinde, denetçi, önceki yıla oranla dikkat çekici artışları/azalışları fark ederek hangi muhasebe kalemlerinde hile yapıldığını tespit etmekte ve incelemelerini bunların üzerinde yoğunlaştırmaktadır (Ünal Uyar, 2017, s. 37).

Yatay analizin en belirgin özelliklerinden biri dinamik bir analiz olması ve işletmenin önceki dönemle kendisini kıyaslayabilmesine imkân vermesidir. Ancak

bu analizde, işletmenin rakipleriyle kıyaslama yapabilmesine olanak yoktur. Bu durum analizin eksik yönüdür.

6.1.1.3. Trend Analizi

Trend analizi birbirini izleyen dönemlerde, incelenmek istenen finansal tablo kaleminin dönemler itibariyle değişimlerini gösteren bir analiz tekniğidir. Bu tekniğin dayandığı esaslar şu şekilde özetlenmektedir (Güredin & Diğerleri, Muhasebe Denetimi Ve Mali Analiz, 2001):

- Yöntemde, herhangi bir yıla ait değerler baz alınarak diğer yıllara ait değerler, temel yıl değerleri ile kıyaslanır ve oluşan değişimler, bir endeks oluşturularak izlenir. Böylece belirli tarihlerdeki hesap değerlerinin, başlangıçta baz alınan döneme göre değişimleri izlenir. Değişim hakkında yargıya ulaşılır.
- Eğilim yüzdesi = (Analiz yılı ilgili kalem tutarı/ Baz alınan yıl kalem tutarı) *100 formülü ile ifade edilmektedir.
- Yöntem, kısa vade için yorumlanabilir bir yöntem değildir. Çoğunlukla uzun vadede kullanılmaktadır. (5-10 yıl gibi.)

Denetçiler, trend analizini yaparken işletmenin en az 5 yılını dikkate almakta ve herhangi bir yılda hile yaptıysa, düzensiz değişimlerden hile yapılan hesap kalemlerini ortaya çıkarabilmektedir.

6.1.1.4. Oran Analizi

Oran analizi, genellikle bir işletmenin en az bir dönemine ait hesap kalemlerinin kendi aralarında matematiksel bir orantı oluşturularak, varlık/kaynak, gelir/gider yapısı gibi ilişkilerinin yorumlanmasıdır (Güredin & Diğerleri, Muhasebe Denetimi Ve Mali Analiz, 2001). Oran analizleri; likidite oranları, karlılık oranları, finansal yapı oranları, ekonomik varlıkların kullanımı ile ilgili oranlar olarak dört grupta incelenmektedir.

Oran analizi uygulanırken kalemlerin birbiriyle olan ilişkileri ve karşılaştırılması önemlidir. Oran analizleri, finansal raporlardaki hile ve

usulsüzlüklerle ilgili uyarı işaretlerinin tespit edilmesi için faydalıdır. Finansal oranların yıllar arasında büyüklük göstermesi, işletmeyle ilgili problemlerin olabileceğine işaret eder. Bu nedenle herhangi bir oranla ilgili önemli değişikliklerin olması durumunda, oranla ilgili finansal rapor kalemleri, hile ve usulsüzlüklerin varlığını tespit etmek için, incelenmelidir.

6.1.2. Örneklem Yöntemi

Örneklem yöntemi, bir ana kütlede seçilmiş az miktardaki birimlerden oluşan bir örnek grubunun incelenerek elde edilen sonuçların bütün ana kütle için genelleştirilmesidir. Yöntemde örnek grubu ana kütlede tesadüfi olarak seçilirse buna tesadüfi veya istatistikî örneklem, iradi olarak seçilirse iradi örneklem adı verilmektedir (Çaldağ, 2003).

İstatistikî örneklem yönteminin iradi örneklem yöntemine göre bazı üstünlükleri vardır. Bu üstünlükler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Terzi, 2012, s. 160):

- Örneklem sonuçları tarafsız bir şekilde değerlendirilebilmektedir.
- Maliyet ve zaman açısından tasarruf sağlanmaktadır.
- Ana kütlede seçilecek örnek birimin büyüklüğü, ekonomik ve etkin bir şekilde önceden belirlenebilmektedir.
- Örneklem hatasının tahmini yapılabilmektedir.

6.1.3. Sürekli Denetim

Sürekli denetim, fiziki belge olmaksızın gerçek zamanlı muhasebe bilgi sisteminde üretilmiş ve finansal tablolarda yer alan bilgilerin doğruluğuna ve güvenilirliğine ilişkin görüş oluşturmak amacıyla Bilgisayar Destekli Denetim Teknikleri (CAATs) kullanılarak yapılan bir denetim sürecidir. Kurumsal faaliyetlere ilişkin bilgi gerçek zamanlı olarak elektronik ortama aktarılabilirse bu bilginin de gerçek zamanlı denetiminin yapılması ideal bir durumdur. Ancak bilginin denetiminin gerçek zamanlı yapılması alt yapı yetersizlikleri ve kurumsal bilgi sisteminin yavaşlamasına neden olduğu için özellikle işlem sayısı yüksek

olan kurumlarda denetimin gerçek zamanlı değil de belli zaman periyotlarında yapılması öngörülmektedir. Denetimin hangi sıklıkla yapılacağı risklere ve alt yapıya bağlı olarak değişmektedir. Teknolojik mecburiyetten kaynaklanan bu durum sürekli denetim tanımlarına gerçek zamanlıya yakın kavramını sokmuştur. Bir tür dönemselliği ifade eden bu kavram idealden uzak olsa da uygulamada bir mecburiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojinin gelişimiyle tam anlamıyla gerçek zamanlı denetim mümkün olacaktır (Boydaş Hazar, 2014).

Günümüzde verilerin elektronik ortamda saklanması sonucunu doğuran e-fatura ve e-defter gibi uygulamalarının yaygınlaşması ile sürekli denetim önem kazanmaktadır. Sürekli denetim uygulaması için denetim ekibi, bilgi teknolojileri konusunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır. Sürekli denetim için öncelikle teknoloji yatırımlarının ve denetçilerin kabiliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Denetimin tamamen otomatik bir süreç olması mümkün değildir. Son değerlendirmede her zaman insan faktörüne ihtiyaç olacaktır. Ancak, denetçilerin sürekli denetime dönük olarak kendilerini hazırlamaları ve bu sürecin zorunlu hale getirdiği teknik kapasiteyi edinmeleri gerekmektedir (Boydaş Hazar, 2014).

6.1.4. Hile Değerlendirme Sorgulaması

Hile değerlendirme sorgulaması tekniğinde, şüphe duyulan bir hile vakasını açığa çıkarmak için yalnızca sorular sorularak inceleme yapılmakta ve olası hileli durumlarla ilgili bilgiler toplanmaktadır. Yöntemde hile yapan yakalanmadan, şirketin nasıl dolandırılabilceğine dair herhangi bir çalışana sorulan sorulara aldığı cevaplar araştırılmakta ve böylece işletmede herhangi bir hileli girişimin olup olmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır (Çankaya & Gerekan, 2009).

6.1.5. Fısıltı Yöntemi

Fısıltı; dikkati bir organizasyon içinde meydana gelen hatanın üzerine çekmektir. Fısıltı aşağıdaki şekiller yapılabilir (Fido, 2016, s. 66-67):

- Suçu veya kanun ihlalini yetkililere rapor etmek,
- İş yerinde işlenen suçlara katılmayı reddetmek,
- Yasal işlemlerde tanıklık etmek,
- İşlenen bir suçun ifşa edilmesi.

Fısıltı tekniği, işletme içindeki çalışanların hileyi ortaya çıkarmaya yönelik çabalara katılmalarını sağlamaya yönelik uygulamaları içermektedir. Hile olayı meydana geldiğinde genelde ilk haberi alan işletme çalışanları olmaktadır. Bu sebeple, bu yöntem hileyi ortaya çıkarma açısından oldukça önemlidir. Fısıltı yöntemi ile alakalı önemli bir konu da işletme yasalarında fısıltıyı yapan kişinin korunmasını temenni eden kanunlar bulunmasıdır.

6.1.6. Çapraz Denetim Tekniği

Çapraz denetim tekniği, muhasebe hesaplarının işleyiş kurallarına istinaden yapılan bir denetim tekniğidir. Bu teknikte öncelikle hangi hesapların birbiriyle karşılıklı çalıştığı belirlendikten sonra, karşılıklı çalışmaması gereken hesaplar aynı kayıt içinde bulunuyorsa ortada anormal bir durum var demektir ve durumun incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca hesaplar ve tutarlar arasında bulunan herhangi bir eşitsizlik de kayda değer bir sorun olarak kabul edilir (Terzi, 2012, s. 162).

6.1.7. Kırmızı Bayraklar Tekniği

Kırmızı bayraklar tekniği, denetçi tarafından hilelerle alakalı ayrıntılı araştırma gerektiren hususların meydan çıkarılması ve bunların tanımlanmasına yönelik yöntemlerden oluşmaktadır. Bu teknik, işletmelerin içerisinde bulunan hile ve yolsuzluk belirteçlerine yönelik bir teknik olup hadiselerin iyice araştırılarak ortada hileli bir durum olup olmadığına dair yapılan çalışmaların bütünüdür. İşletmelerdeki olası işaretleri (Çankaya & Gerekan, 2009);

- Muhasebe ile alakalı anormallik,

- İç kontrol zayıflığı,
- Analitik anormallikler,
- Aşırı yaşam biçimleri,
- Olağandışı davranışlar,
- Şikayetler- Uyarılar -İmalar olarak altı grupta toplamak mümkündür.

6.2. Benford Kanunu

Benford Kanunu, finansal raporlardaki hile ve usulsüzlüklerin tespit edilmesinde kullanılan matematiksel yöntemlerden bir tanesidir. Benford Kanunu hileyi ortaya çıkarmak için denetçiye basit ve etkili bir araç sunmak amacıyla geliştirilmiştir.

Benford Kanununun tarihi 130 yıl kadar geçmişe uzanmaktadır. Bu matematiksel yasa ilk olarak gökbilimci ve matematikçi olan Simon Newcomb'ın 1881 yılında American Journal of Mathematics'de yer alan makalesi ile oluşmuştur. Newcomb kütüphanede bulunan logaritma kitaplarının ilk sayfalarının sonraki sayfalara kıyasla daha fazla yıpratılmış olduğunu gözlemlemiştir. Bunun üzerine, incelediği yıpranmış sayfalardaki sayı dizilerinden 1 ile başlayan dizilerin diğerlerinden daha fazla olduğunu ve bunu iki, üç vb. takip ettiği sonucuna ulaşmıştır (Erdoğan & Diğerleri, 2014). Newcomb, sıfırdan farklı bir rakamın sayı dizisinin ilk basamağı olma olasılığını hesaplayan aşağıdaki formülü yazarak makalesini tamamlamıştır (Uzuner, 2014):

$$P(d) = \text{Log}_{10} (1 + 1/d)$$

P: Olasılık

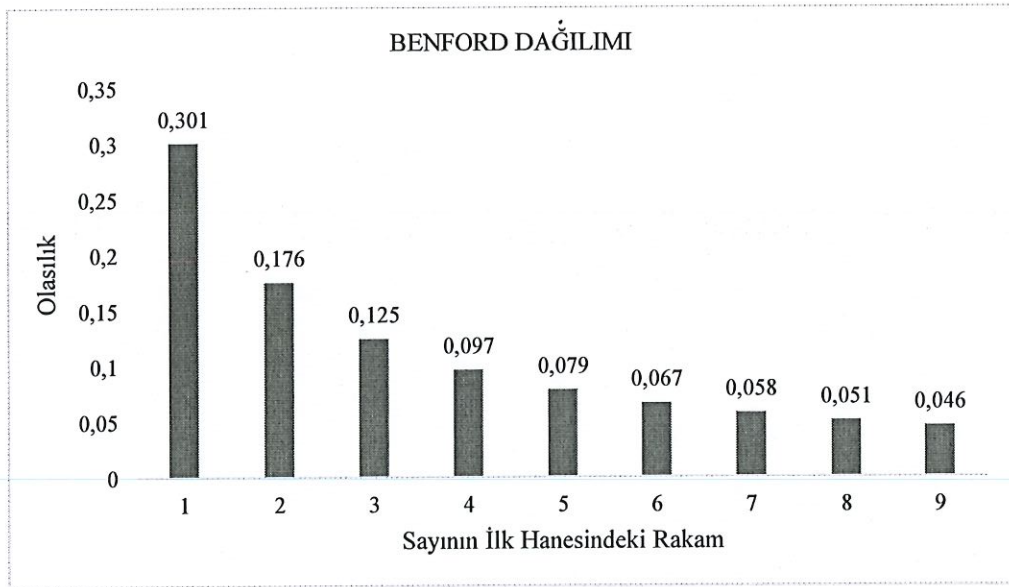
d: 1'den 9'a kadarki rakamlardır.

Newcomb'ın yayınından 57 yıl sonra (1938 yılında) Frank Benford' da logaritma kitaplarındaki yıpranma durumunu incelemiş ve aynı sonuca varmıştır. Benford, Newcomb' dan farklı olarak 20229 sayıda gözlem içeren çok kapsamlı ve büyük çaba gerektiren bir araştırma yaparak daha fazla tanınmış ve yankı

uyandırmıştır. Benford'un gerçekleştirdiği gözlemler farklı veri setlerini içermektedir; Amerikan Ligi beyzbol istatistikleri, elementlerin atom ağırlıkları, nehir uzunları bunlardan birkaçıdır. Benford, Newcomb ile aynı logaritmik formüle ulaşmıştır. Ancak Benford daha fazla dikkat çektiği için günümüzde bu yasa Benford Kanunu olarak bilinmektedir. (Erdoğan & Diğerleri, 2014)

Benford Kanunu 1996 yılında Ted Hill'in Statistic Science'da yayınladığı makale ile matematiksel olarak kanıtlamıştır. Yasa, sayıların belirli hanelerinde her bir rakam için rakamların rastlanma olasılıklarını öngören bir matematik kuralıdır (Uzuner, 2014). Frank Benford, sayıların ilk hanelerinde ufak rakamların daha fazla kullanıldığı tespit etmiştir. Daha sonrasında Frank Benford yaptığı kapsamlı araştırmalar sonucunda bir veri kümesindeki sayıların ilk rakamının ne olabileceğini hesaplayan formülü bulmuştur. Formüle göre, bir sayının ilk hanesindeki rakamın "1" olma olasılığı yaklaşık %30 iken "9" olma olasılığı sadece %4,6'dır (Kocameşe, 2006).

Tablo 6.1. Benford Kanunu'na Göre Sayıların İlk Hanelerinde Rakamların Beklenen Olasılık Dağılımları

Kaynak: (Kocameşe, 2006)

Benford Kanunu yalnızca sayıların ilk hanesindeki rakamların bulunma olasılıkları ile ilgili bir kanun değildir. Kanuna göre, sayıların haneleri içerisinde sağa doğru gidildikçe her rakama rastlanma olasılığı birbirine yaklaşmaktadır. Sayının beşinci hanesine gelindiğinde her rakam için olasılık eşit olmaktadır. Bununla ilgili olasılıklar aşağıdaki gibidir (Kocameşe, 2006).

Tablo 6.2. Sayıların İlk Beş Hanesinde Benford Kanunu'na Göre Rakamların Beklenen Olasılıkları

Rakam	Sayı İçerisindeki Pozisyon				
	1. Hane	2. Hane	3. Hane	4. Hane	5. Hane
0		0,11968	0,10178	0,1002	0,1000
1	0,30103	0,11389	0,10138	0,1001	0,1000
2	0,17609	0,10882	0,10097	0,1001	0,1000
3	0,12494	0,10432	0,10057	0,1001	0,1000
4	0,09691	0,10031	0,10018	0,1000	0,1000
5	0,07928	0,09668	0,09979	0,1000	0,1000
6	0,06695	0,09337	0,09940	0,0999	0,1000
7	0,05799	0,09035	0,09902	0,0999	0,1000
8	0,05115	0,08757	0,09864	0,0999	0,1000
9	0,04576	0,08499	0,09827	0,0998	0,1000

Kaynak: (Kocameşe, 2006)

Benford Kanunu muhasebe ve denetim alanında ilk defa Mark Nigrini tarafından uygulanmıştır. Nigrini ilk olarak 1992 yılında doktora tezinde ve 1996 yılında ise vergi oranları üzerinde bu yöntemi kullanmıştır (Varıcı, 2011). Nigrini, Benford Kanunu'nun muhasebe ve denetim alanında kullanımıyla ilgili daha pek çok makale yayınlamıştır. Bu çalışmalarda, kanunun muhasebe verilerindeki düzensizlikleri, hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasında kullanımına odaklanmıştır. Nigrini, yaptığı çalışmalarda Benford yasasını esas alarak dijital analiz (rakamsal analiz) adında bir denetim tekniği ortaya çıkarmıştır. Dijital analizde, sayı kümelerinde normal olmayan oluşumların varlığı saptanmaya çalışılır. Bu analiz, insanların rasgele davranamayacakları savına dayalı olarak hile için sayı

seçtiklerinde alışkanlıkları yüzünden birkaç numarayı tekrar edebileceklerini ileri sürmektedir. Analiz, doğru ve dürüst muhasebe verilerinin Benford Kanunu'na uygun dağılım göstereceği varsayımına göre temellendirilmiştir. Muhasebeden elde edilen rakamlar Benford Dağılımı'ndan önemli ölçüde farklılık gösteriyorsa, bu durum bir hata ve hile belirtisinden söz etmeyi mümkün kılmaktadır (Uzunier, 2014).

Her sayı verisi kümesi Benford Kanunu'nun esas alındığı dijital analiz tekniği ile denetlenemez. Benford Kanunu'nun geçerli olması için aşağıda sıralanan şartların sağlanması gerekir (Terzi, 2012):

- Geniş bir veri kümesi söz konusu olmalıdır,
- Veri kümesi tam olarak rastgele sayılardan oluşmamalıdır. Rastgele sayılardan oluşan bir sayı kümesinde, her basamakta 0'dan 9'a kadar bütün rakamların yer alması olasılığı eşittir,
- Veri kümesindeki sayılar homojen olmalıdır. Başka bir deyişle aynı analizi yapılacak rakamların aynı cinsten olması analizin sağlıklı olması açısından önem taşımaktadır,
- Veriler için herhangi bir alt veya üst sınır belirlenmemiş olmalıdır. Verilerde bir alt veya üst sınır belirlenmesi sağlıklı dağılımı engelleyecektir,
- Sayıların kodlanmamış veriler olması gerekir. Örneğin ülkemizde geçerli olan T.C. Kimlik numaraları belli bir kod sistemi ile dağıtıldığından Benford Yasası'na göre bir dağılım izlememektedir,
- Değerlerde herhangi bir kırılma noktası olmamalıdır.

“Benford Kanunu için en uygun muhasebe verileri; ticari alacaklar, ticari borçlar, satışlar, giderler vb. ile ilgili muhasebe hesaplarıdır. Bunların yanı sıra, veri kümesi bir yıl gibi geniş bir dönem alındığında, muhasebenin hemen hemen tüm hesapları Benford Kanunu ve sayısal analiz ile test edilebilir.” (Akkaş, 2007, s. 198)

Benford Kanunu'nu uygulayabilmek için dijital analiz testlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu testler; ilk rakam testi, ikinci rakam testi, ilk iki rakam testi, ilk üç rakam testi, son iki rakam testi, yuvarlanan, tekrarlanan rakam testleridir (Tarhan Mengi, 2013). İlk basamak testi, Benford tarafından geliştirilen verilerle gerçek ilk basamak frekans dağılımını karşılaştırır. Bu son derece yüksek bir testtir ve sadece bariz anomalileri belirleyecektir. Örnekleme boyutu çok büyük olacağından örnekleme için hedefleri seçmek için kullanılmamalıdır. İkinci basamak testi, uygunluğu veya makul olup olmadığını test etmek için tasarlanmış üst düzey bir testtir. Yasaya göre beklenen ikinci hane oranlarının beklenen ilk hane oranlarından daha az çarpıktır. Bu test büyük bir örnek seçimiyle sonuçlandığından, denetim örneklerini seçmek için kullanılmamalıdır. Fakat, bu test verideki temel problemleri çok çabuk şekilde bulmakta işe yaramaktadır. İlk iki basamak testi, önceki iki testi birleştirir ve daha fazla inceleme yapılmasını gerektiren belirgin sapmaları tanımlar. Bu amaçla, test için etkin denetim örneklerini seçmek için kullanılabilir. İlk üç basamak testi, denetim örneklerini seçmek için kullanılan oldukça odaklanmış bir testtir. Bu test denetçiye daha dar bir şekilde dikkatini odaklama imkânı sağlamaktadır. Son iki basamak testinin amacı yuvarlanmış ve uydurulmuş sayıları bulmaktır. Genellikle yuvarlanan rakamlar testi ile birlikte uygulanır. Yuvarlanan sayılar testi yuvarlanan sayılar için anormal tekrarları bulmayı hedeflemektedir. Sayı tekrarı testi, bir veri setinde sayıların tekrarını bulmayı hedefler. Aşırı sayı tekrarı durumunda ilk iki ve ilk üç basamak testinde anlamlı pozitif sapma veren sayılar denetim hedefini oluşturmaktadır (Erdoğan & Diğerleri, 2014).

Sayısal analiz testleri, denetçilere milyonlarca veri arasından hatalı veya hileli olanları kısa zamanda ve etkili bir şekilde tespit edebilme imkânı sunmaktadır. Benford Kanununa dayalı sayısal analiz testlerinin diğer örnekleme yöntemleri ile kıyaslandığında, denetçiye sağladığı en önemli avantaj, hatalı veya hileli verilerin büyük tutarlı veriler arasında aranması gerektiği ön yargısını yıkarak, düşük ve yüksek tutarların aynı risk düzeyinde analiz edilmesini sağlamasıdır. Bu analitik denetim tekniğinin amacı, veriler arasında doğal kabul edilmeyecek sapmaları bulup ortaya çıkarmaktadır. Benford Kanunu, iç ve dış

denetimde hatalı veya hileli verilerin tespit edilmesinde kullanılır. Denetimde Benford Kanunu'nun uygulanması, zaman ve maliyet faydası sağlamakta ve denetimin etkinliğini arttırmaktadır (Akkaş, 2007).

Dijital analiz şirketlerin veri tabanına uygulanmaktadır. Olası şüphelilerin, yöntemin hile tespiti için kullanıldığını anlama olasılıkları düşük olmakla birlikte hile yapmaya devam ettikçe yakalanmaları kolaylaşmaktadır. Ancak analizin en önemli dezavantajı, yapılan analiz sonucunda hileli gibi tespit edilen hususların hileli olmama olasılığıdır. Başka bir ifadeyle, sonuçlar her zaman garanti değildir (Terzi, 2012).

6.3. Veri Madenciliği ve Yapay Zekâ Algoritmaları

Veri madenciliği tanımsal olarak, büyük miktarda verilerin işlenmesi ve bu veri yığınları içerisinde karar alabilmek için potansiyel olarak faydalı olabilecek, uygulanabilir ve anlamlı bilgilerin çıkarılması işlemleridir (Pehlivanlı, 2011). Veri madenciliği herhangi bir endüstriye veya işletme fonksiyonuna bağlı olmamakla birlikte günümüzde verinin toplandığı ve saklandığı her alanda uygulanabilmektedir. Veri madenciliğinin en önemli uygulama alanlarından biri hile tespittir (Ulucan Özkul & Almalı Özdemir, 2011).

Hile denetiminde veri madenciliği; olağandışlıkları ve hile şemalarını gösteren hile belirtilerini saptamak amacıyla işlemlere ait verilerin elde edilmesi ve analiz edilmesidir. Veri madenciliği hem analitik bir teknik hem sezgisel bir teknik olarak kabul edilmektedir. Denetçi verilerle hile şemaları arasında bir bağlantı kurduğu için veri madenciliği analitik bir tekniktir. Bununla birlikte verilerin bir denetçi tarafından yorumlanması gerektiği için veri madenciliği sezgisel bir tekniktir (Pehlivanlı, 2011).

Veri madenciliği uygulaması birden çok yöntemi içermektedir. Özellikle finansal uygulamalar için kullanılan yöntemlerden bazıları şunlardır (Ertikin, 2017):

- Yapay sinir ağları
- Genetik algoritmalar

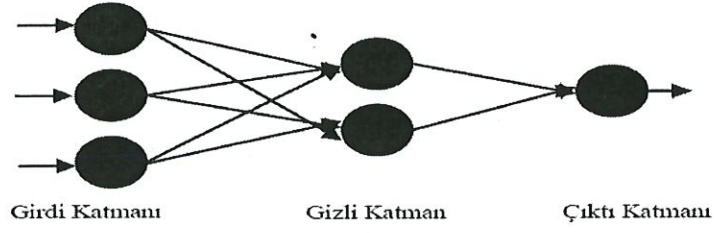
- İstatistik kökenli yöntemler
- Karar ağaçları
- Veri görselleştirme

Bu yöntemler arasında hile tahmininde en çok kullanılanlardan biri karar ağaçlarıdır.

6.3.1. Yapay Sinir Ağları

Veri madenciliğinde kullanılan yöntemlerden bir tanesi olan yapay sinir ağları, belirli bir amaç doğrultusunda oluşturulan bir yapay zekâ teknolojisidir. Yapay sinir ağları tekrarlanan girdiler aracılığıyla kendi yapısını ve ağırlığını değiştirme özelliğine sahiptir (Ertikin, 2017). Yapay sinir ağları, temelde insan beyni örnek alınarak geliştirilmiş bir teknolojidir. Bir sinir ağı, bilgiyi depolamak ve onu kullanılabilir forma getirmek için doğal eğilimi olan basit birimlerden oluşan bir işlemcidir (Ataseven, 2013).

Yapay sinir ağlarının yapısında, birbirleriyle bağlantılı sinirler (nöronlar) yer almaktadır. Bu yapıda bulunan üç katman sırasıyla; girdi katmanı, çıktı katmanı ve gizli katmandır. Birinci katman girdi katmanı olup dışarıdan gelen verilerin modele alınmasını sağlamaktadır. İstatistiksel açıdan bakıldığında bu veriler bağımsız değişkenlere karşılık gelmektedir. İkinci katman, girdi katmanı ile çıktı katmanı arasında yer alan gizli katmandır. Gizli katmanda bulunan nöronların dış ortama bağlantıları yoktur, yalnızca girdi katmanından gelen sinyalleri alırlar ve çıktı katmanına sinyal gönderirler. Son katman ise çıktı katmanı olup bilgilerin dışarıya iletilmesi işlevini gerçekleştirmektedir. İstatistiksel açıdan bakıldığında çıktı katmanındaki verilerde girdi katmanındakiler gibi bağımlı değişkenlere karşılık gelmektedir. Katmanlar dışında nöronların birbirlerine veri aktarmalarını sağlayan bağlantılar da önemli bir unsurdur (Terzi & Kıymetli Şen, 2015).

Şekil 6.1. Yapay Sinir Ağları

Kaynak: (Terzi & Kıymetli Şen, 2015)

Şekil 5.1’ de yapay sinir ağının işleyişine yer verilmiş olup 3 girdili ve tek çıktılı bir model örnek olarak gösterilmiştir.

Yapay sinir ağları (YSA), güçlü bir istatistiksel modelleme yöntemidir. Bu yöntem vasıtasıyla veri setindeki işlemler arasındaki ilişki tespit edilmekte ve bu işlemler sınıflandırmaya, değerlendirmeye, tahmin ve kontrol işlemlerine tabi tutulmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı YSA, hile tespitinde ve risk değerlendirmelerinde kullanım alanı bulmaktadır.

6.3.2. Karar Ağaçları

Karar ağaçları veri madenciliğinde en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Karar ağaçlarının sık kullanılmasının sebebi; düşük maliyetli olması, kolay yorumlanabilmesi, veri tabanı sistemleriyle entegrasyonlarının kolay olması ve güvenilirliklerinin iyi olmasıdır (Hesarı, 2018).

Bir karar ağacı, büyük miktarlardaki kayıtların çok küçük kayıt gruplarına bölünmesiyle gerçekleştirilen bir yapıdır. Her başarılı bölme işlemiyle, sonuç gruplarının üyeleri bir diğeriyle çok daha benzer hale gelmektedir. Özellikle büyük veri tabanlarının kullanıldığı pek çok sınıflama probleminde ve karmaşık ya da hata içeren bilgilerde karar ağaçları yararlı bir çözüm sunmaktadır (Albayrak & Koltan Yılmaz, 2009).

Karar ağacı üç temel kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlar; düğüm, dal ve yaprak olarak adlandırılır. Ağacın ilk düğümünü ağaç yapısının oluşturulması için sorular sorulmaya başlanan kök düğümü, kök düğümüne tek bir dalla bağlanan ve

kendisinden birden fazla dal çıkan düğümler iç düğümleri ve kendisinden sonra dal oluşmayan düğümler ise yaprak düğümlerini oluşturmaktadır. Her bir yaprak verilecek olan kararın sınıfını temsil etmektedir. Karar ağacında, kök düğümden yapraklara doğru yol gösteren kararlar ve durumlar dizisi yol olarak adlandırılmaktadır ve bu yol her yaprak için tektir. Yollar sorulan sorulara alınan cevaplar ile oluşmakta ve böylece kurallar meydana gelmektedir. Ağaçta aynı sınıflandırmayı yapan birden çok yaprak olabilmesine karşın aynı sınıflandırmayı yapan her yaprak farklı sorular ve cevaplardan oluşan farklı yola sahip olmaktadır (Sayıcı, 2013).

Karar ağacı yöntemi karşılaşılan karar problemini çözmeye başarılı sonuçlar elde etmesi ve kolay anlaşılmasından ötürü birçok alanda sık kullanılan bir yöntemdir. Bu alanlardan bazıları; işletme, tıp, askeriye, turizm, borsa gibi alanlardır (Sayıcı, 2013).

6.3.3. Bayes İnanç Ağları

Bayesci ağlar 1990'lı yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Bayesci ağlar, çok değişkenli veri kümesindeki rastlantı değişkenleri arasındaki olasılıksal ilişkileri kodlayan grafiksel modellerdir (Kayhan Atılğan & Ersel, 2017). Bayesci ağlar bir yargıdan başka bir yargıya ulaşma açısından elverişli olduğu için birçok farklı alanda yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu alanlardan bazıları; sigortacılık, risk yönetimi ve hile tespiti konularıdır (Dünder & Diğerleri, 2013).

Bayesci ağları kullanmanın kullanıcıya pek çok açıdan yararı bulunmaktadır. Bu yararlar sıralanacak olursa; olasılık kuramına dayandığı için her zaman tutarlı sonuçlar verirler, değişkenler arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını sağlarlar, uzman görüşlerini modellemeye katarlar ve veride herhangi bir kayıp gözlem olması durumunda güvenilir çıkarsamalarda bulunurlar (Kayhan Atılğan & Ersel, 2017).

6.3.4. Destek Vektör Makineleri

Destek Vektör Makineleri, tüm veri madenciliği algoritmaları arasında en dayanıklı ve en doğru metotlardan birisidir (Kuzey, 2012). Destek vektör makineleri, istatistiksel öğrenme teorilerine dayalı sınıflandırma tekniklerinde kullanılmaktadır. Bu yöntemin bazı avantajları aşağıda sıralanmıştır (Terzi, 2012, s. 180-181).

- Sadece iki serbest parametre vardır. Bunlar seçilmiş yani üst sınırdaki ve çekirdek parametreleridir.
- Bir destek vektör makinesi eğitimi, kısıtlı doğrusal ikinci dereceden bir denklemin çözülmesiyle yapıldığı için; destek vektör makinesinin çözümü benzersiz, optimal ve geneldir.
- Yapısal risk minimizasyonu ilkesine dayanmaktadır yani bu çeşit bir sınıflandırma gerçek riskin üst sınırını minimize etmekteyken, diğer sınıflandırmalar ampirik riski minimize etmektedir.
- Çekirdek fonksiyona karşılık geometrik resimler yakalayarak öğrendiği için küçük eğitim veri seti boyutuyla yapılandırılmıştır.

Destek vektör yöntemin teorisi ve uygulaması ile ilgili yapılan çalışmalar aşağıdaki gibidir (Terzi, 2012, s. 181).

- El yazısı tanıma basamağı,
- Finansal zaman serileri tahmini,
- Üretim sonuçlarının tahmin edilmesi,
- Görüntüleri kullanarak yüz tanıma,
- Temerrüt tahmini,
- Tıbbi tanı,
- Pazarlama, metin sınıflandırılması,
- Tasfiye tahmini,
- Enkaz akış analizi,
- Elektronik posta tehdidi,
- Çok hatalı sınıflandırma problemleri,

- Şirket başarısızlığının tahmini.

6.3.5. Genetik Algoritma

Genetik algoritmalar (GA), yapay zekanın bir dalı olan evrimsel hesaplama yönteminin bir türü olup, evrim teorisinden etkilenmiştir. Genetik algoritmaları diğer yöntemlerden ayıran özellikler aşağıda sıralanmıştır (Terzi, 2012, s. 182):

Genetik algoritmalar problemlerin çözümünü parametrelerin değerleriyle değil, kodlarıyla (1,0) aramaktadır. Parametreler kodlanabildiği sürece çözüm üretilebilmektedir. Bu sebeple genetik algoritmalar ne yaptığı konusunda bilgi içermemekte, nasıl yaptığını bilmektedir.

- Genetik algoritmalar aramaya tek bir noktadan değil, çözüm kümesinden başlamaktadır. Bu nedenle çoğunlukla tek en iyi çözüm üretmemektedir. Birden fazla en iyi çözüm sunmaktadır. Diğer bir ifadeyle GA, başlangıçta çözüm kümesi ile başlamalarına rağmen, ilerleyen süreçlerde biyolojik evrimi esas alan bir süreci kullanmaktadır.
- Genetik algoritmalar uygunluk fonksiyonunun değerini kullanmaktadır. Bu değer kullanılması ayrıca yardımcı bir bilginin kullanılmasını gerektirmemektedir.
- Genetik algoritmalar sebep sonuç ilişkileriyle değil, olasılıksal kuralları kullanmaktadır.

Genetik algoritmalar, veri madenciliği ve yapay zeka algoritmaları içinde en açık kural üretimi sağlayan ve ayrıca oluşturulan modelin başarısının ölçümüne imkan sağlayan yöntemlerden biridir. Bu yöntemde oluşturulan kurallar, karar ağacına benzemekte olup EĞER-İSE şeklinde formülize edilmektedir. Genetik algortmada tek bir kural yerine veri seti mutasyona uğratılarak çok sayıda kural üretilmektedir. Örnek bir kural üretimi şu şekildedir:

EĞER (Özkaynak Karlılık Oranı $< 0,45$) VE (Cari Oran $< 0,85$) VE (Finansal Kaldıraç Oranı $< 0,50$) İSE Hileli Finansal Raporlama Riski Var.

Genetik algoritma tarafından üretilen kurallar zinciri ikili, üçlü, dörtlü, beşli olabileceği gibi daha fazla da olabilmektedir. Ancak bu kurallar silsilesi ne kadar artacak olursa modelin başarı oranının da değişme ortaya çıkabilecektir (Terzi, 2012, s. 186).

6.4. Regresyon Modeli

Analitik bir yöntem olan regresyon modeli, etkin bir denetim aracı olarak kullanılabilir. Regresyon analizi somut testler uygulayan bir yöntem olduğundan diğer analitik yöntemlerle kıyaslandığında daha güvenilir sonuçlar verdiği tespit edilmiştir (Varıcı, 2011). Regresyon analizi, bir ya da birden fazla değişkenin başka değişkenler cinsinden tahmin edilmesini sağlamak amacı ile değişkenler arasındaki ilişki örüntüsünü tanımlayan matematiksel bir modeldir. Regresyon analizinde yer alan değişkenler, bir bağımlı değişken olmak üzere bir ya da birden fazla bağımsız değişkenden oluşmaktadır. Analiz öncesinde değişkenlerin niteliklerinin saptanması önem arz eder, değişkenler sayılabilir ve ölçülebilir nitelikte olmalıdır (Özcan, 2014).

Regresyon analizleri; tek bir bağımsız değişken kullanıldığında basit, birden fazla bağımsız değişken kullanıldığında çoklu regresyon yöntemi gibi sınıflara ayrılmaktadır. Denetçi veya ilgili kişiler regresyon analizi kullanarak işletme faaliyetleri hakkında öngörü kazanabilmektedir. Denetçi kazandığı öngörü sayesinde hile riskinin olabileceği alanları tam ve doğru saptayabilme imkanına erişir (Varıcı, 2011).

Hileli finansal raporlamanın tespit edilmesinde literatürde lojistik regresyon modelleri ağırlıklı kullanılmaktadır (Terzi, 2012).

YEDİNCİ BÖLÜM

7. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA İLE İLGİLİ HİLE DENETÇİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu bölümde, ülkemizde yaşanan hileli finansal raporlama eylemleri hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak amacıyla CFE sertifikasına sahip ve Hile Denetçiliği yapan kişiler ile yapılan mülakat uygulamasında elde edilen veriler analiz edilmiştir. Ayrıca bu bölümde araştırmanın önemi, amacı, kapsamı ve veri toplama metoduna yer verilmiştir.

7.1. Araştırmanın Amacı

Hileli finansal raporlama, hile türleri arasında en sık yapılan hile olmamasına rağmen en büyük kayıplara sebep olan hile türüdür. Son dönemlerde artan hile skandallarıyla beraber denetim, işletmeler için önemli bir konu haline gelmiştir. Hileyi önlemek ve ortaya çıkarmak, oluşabilecek kayıpları azaltacağından ya da yok edeceğinden ötürü işletmeler açısından önem arz eden bir konudur.

Bu araştırma; ülkemizde yaşanan hileli finansal raporlama eylemleri hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak amacıyla CFE (Sertifikalı Suiistimal İnceleme Uzmanı) sertifikasına sahip ve Hile Denetçiliği yapan kişiler ile gerçekleştirilmiştir. Hileli finansal raporlama konusunda hile denetçilerinin tecrübe ve bilgisinden yararlanılarak aşağıdaki konular tespit edilmeye çalışılmıştır:

- Hileli finansal raporlamanın yapılmasının nedenleri,
- Hileli finansal raporlama ile karşılaşılma sıklığı,
- Hileli finansal raporlamayı önleme ve ortaya çıkarılma konusunda hangi yöntemlerin kullanıldığı,
- Hile denetiminin önemi,
- Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları,
- Hile denetçisinin sahip olması gereken özellikler,

- Türkiye’deki denetim mekanizmasının yeterliliği.

Bu amaçla, Hile Denetçileriyle yüz yüze mülakat yapılarak; denetçilerinin görüşleri ve algıları araştırılmıştır.

7.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırma kapsamında 21 sorudan oluşan mülakat çalışması, CFE sertifikasına sahip ve Uluslararası Suiistimal İnceleme Derneği’ne (USİUD) kayıtlı 10 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada nitel veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakatın tercih edilme sebebi mülakatların belli düzeyde standartlığa ve esnekliğe sahip olması sebebiyle, yazmaya ve doldurmaya dayalı anketlerdeki sınırlılığı ortadan kaldırması ve belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeye yardımcı olmasıdır (Altunay & Diğerleri, 2014).

7.3. Verilerin Toplanması, Çözümü Ve Yorumlanması

Araştırmanın verileri toplanırken Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) dikkate alınarak katılımcıların kişisel bilgilerine yer verilmemiştir. Yine bu doğrultuda mülakat görüşmesinde katılımcıların izni dahilinde ses kaydı alınmış, ses kaydı alınmasını istemeyen katılımcıların verileri ise not alma tekniği ile alınmıştır. Ses kaydı şeklinde alınan veriler daha sonra çözümlenerek yazılı hale getirilmiştir.

Mülakatların sonucundan ulaşılan verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz; elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmesi ve yorumlanması, görüşülen bireylerin görüşleri yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılarının kullanıldığı ve elde edilen sonuçların neden- sonuç ilişkileri çerçevesinde yorumlandığı tekniktir (Altunay & Diğerleri, 2014).

7.4. Araştırma Bulguları

Araştırmadan elde edilen sonuçlar paylaşılırken katılımcıların kişisel verileri KVKK esasına dayanılarak, isimleri verilmeden kodlanarak aktarılmıştır. Buna göre mülakat yapılan Hile Denetçisi katılımcıları “Hile Denetçisi” ni ifade etmesi açısından “H” olarak kodlanmış ve her katılımcıya sırasıyla “H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8, H9 ve H10” şeklinde numara verilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde, mülakat formunda yer alan sorular alt problemlere göre gruplandırılmış ve bulgular sunulmuştur.

7.4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Aşağıda araştırmaya katılan kişilere ait demografik veriler yer almaktadır.

Tablo 7. 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Toplam Çalışma Süresi (Yıl)	CFE Sertifikasına Sahip Olma Süresi (Yıl)
H1	55	Erkek	Yüksek Lisans	35	15
H2	39	Erkek	Lisans	16	5
H3	35	Erkek	Lisans	7	4
H4	50	Erkek	Lisans	30	12
H5	35	Erkek	Lisans	11	7
H6	32	Erkek	Lisans	6,5	3
H7	32	Kadın	Yüksek Lisans	6,5	3
H8	32	Kadın	Yüksek Lisans	10	1
H9	47	Erkek	Yüksek Lisans	22	1
H10	39	Erkek	Lisans	15	3

Tablo 7.1 incelendiğinde mülakata katılan Hile Denetçilerinin 8’inin erkek ve 2’sinin kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşları 30’un üzerinde ve Toplam çalışma sürelerinin 3 kişi haricinde 10 yıldan fazla olduğu tespit edilirken CFE sertifikasına sahip olma süreleri ile toplam çalışma süresi arasında doğru bir orantı kurulamamıştır. Katılımcıların eğitim düzeyine bakıldığında 4 kişinin Yüksek Lisans mezunu, diğerlerinin Lisans mezunu olduğu görülmektedir.

7.4.2. Hile Teorisine İlişkin Görüşler

Bu problem doğrultusunda mülakat sorusu, “Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?” şeklindedir. Alınan yanıtların analizi sonucunda tüm katılımcıların benzer cevaplar verdiği görülmüştür. En fazla vurgulanan noktanın hile yapılması için fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olmasının hile yapılması için yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. İkinci olarak, üç katılımcı tarafından (H4, H6 ve H10) hile yapılması için kişinin etik anlayışının olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte katılımcılardan ikisi (H2 ve H8); hile yapılmasının çalışan ya da yönetici hile türüne göre farklı unsurlara bağlı olabileceğini, çalışan bazlı hile türünde hile teorisinin yeterli olabileceğini ifade etmektedir.

7.4.3. Hilekâr Profiline İlişkin Görüşler

Katılımcılar hilekâr profiline ilişkin tam olarak benzer bir görüş belirtmemekle birlikte, katılımcıların çoğunun (H1, H2, H4, H5, H6, H7, H8 ve H10) hile yapan kişilerin çoğunlukla erkek, zeki, çalışkan, meraklı, stres altında olan, kötü alışkanlıkları olan ve çok para harcayan kişiler olduğu konusunda hem fikir olduğu görülmektedir.

7.4.4. Hile Türlerine ve Hileli Finansal Raporlamaya İlişkin Görüşler

Katılımcılar karşılaştıkları hile türlerine ilişkin benzer yanıtlar vermişlerdir. Bir katılımcı haricinde (H9), diğer katılımcılar “Nakit Tahsilatı ve Ödemeleri ile İlgili Varlıkların Kötüye Kullanılması” hile türüne sıklıkla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. İkinci olarak katılımcıların (H2, H4, H5, H6, H7, H8, H10) sıklıkla karşılaştıkları bir diğer hile türü “Çıkarların Çatışması” olarak belirlenmiştir.

“Hileli Finansal Raporlama” hilesiyle karşılaştığını söyleyen katılımcı sayısı ise sekizdir (H1, H2, H3, H4, H6, H7, H8, H10). Hileli finansal raporlamanın en sık gerçekleşme biçimleri katılımcıların verdikleri cevaplara göre

değerlendirildiğinde; 4 katılımcının “Varlıkların Olduğundan Fazla Gösterilmesi” şeklinde cevap verildiği sonucuna ulaşılmıştır (H4, H6, H7, H8). Yine bu katılımcılardan 3’ü (H4, H7, H8) varlıkların olduğundan fazla gösterilmesinin “Stokların Olduğundan Fazla Gösterilmesi” şeklinde ifade edilmiştir.

Hileli finansal raporlamaya karşılaştığını ifade eden katılımcıların yanıtlarında vurgulanan bir diğer nokta Türkiye’de hileli finansal raporlamanın çok az bir kısmının raporlandığı şeklindedir. Bir katılımcının görüşü şu şekildedir: *“Türkiye’de üst yönetim ne derse; iç denetim ve bağımsız denetim onu raporlar.”* (H10).

İşletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli nedenler olarak katılımcıların benzer cevaplar verdiği saptanmıştır. Katılımcıların yarısı (H1, H3, H4, H7 ve H8) işletmelerin hisse senetlerinin değerini olduğundan yüksek göstererek yatırımcı kazanma beklentisi içinde olduğundan, katılımcıların 4’ü (H2, H3, H7, H8) işletmelerin kar beklentisi sebebiyle, katılımcıların 4’ü (H2, H4, H6, H10) işletmelerin ağır vergi politikalarından ötürü hileli finansal raporlamaya başvurduklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte işletmeler itibarlarını kaybetmemek adına hileli finansal raporlamaya başvurmaktadır (H1, H10).

Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda hileli finansal raporlamanın ortaya çıkarma süresi ortalama olarak tespit edilememiştir. Katılımcılardan bir kısmı (H3, H4) hileyi ortaya çıkarma süresinin 1 aydan daha kısa olduğunu, bir kısmı (H1, H2, H6) hileyi ortaya çıkarma süresi olarak 3 ila 12 ay arasında olabileceğini, bir kısmı ise (H7, H8) 2 ila 5 yıl sürebileceğini ifade etmişlerdir.

Katılımcı cevapları incelendiğinde hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptanan en büyük kaybın 40 milyon TL olduğu görülmektedir (H7, H8). Bunu takiben 16 milyon TL (H4) ve 2-3 milyon TL (H6) ifadeleri bulunmaktadır. Diğer katılımcılardan biri (H3) 600000 TL kayıp ve bir diğeri (H1) 100000 TL kayıp olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri (H10), hile kaybını ifade

edemeyeceğini çünkü yönetim tarafından hileli finansal raporlamanın ortaya çıkmasının engellendiğini ifade etmiştir.

7.4.5. Kırmızı Bayraklara İlişkin Görüşler

Katılımcılardan alınan cevapların analizi sonucunda en sık karşılaşılan kırmızı bayraklar sırasıyla; kontrol sorunları, görevleri paylaşma isteksizliği (H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8), olağanüstü finansal değişimler (H1, H2, H3, H4, H5, H6, H8) ve imkanlarının üstünde bir yaşam tarzı (H1, H3, H4, H5, H6, H7, H8) şeklindedir. Bunları takiben katılımcıların en fazla katıldıkları diğer ifadeler; organizasyon içinden aşırı baskı (H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8), tatil yapmayı reddetme (H3, H4, H5, H6, H7, H8), boşanma / aile sorunları (H1, H3, H4, H5, H7),bağımlılık sorunları (H3, H4, H5, H6, H7) ve yetersiz ücret hakkında şikâyet (H1, H3, H4, H5, H8) ‘dir.

7.4.6. Hile Denetimine İlişkin Görüşler

Katılımcılara hile denetimi kapsamında mülakat sorusu olarak “Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu problemle ilgili katılımcılardan hile denetiminin tanımıyla ilgili aynı çerçevede cevaplar alınmıştır. Katılımcılardan bazılarının görüşleri şu şekildedir;

Hile denetimini hilelerin tespit etmesi ve önleyici kontroller olarak açıklayan katılımcılardan birinin görüşü şöyle iken; “*Hile denetimi: finansal raporlama ve iş süreçlerindeki hileye mahal verecek ortamların tespit edilmesi ve bu ortamlara ilişkin önleyici kontrollere önerilerde bulunulması ve varsa hilelerin tespit edilerek düzeltilmesine yönelik önerilerde bulunulması.*” (H8), bir diğeri görüşü; “*İç denetim ve bağımsız denetimin kapsamı dışındadır, adli muhasebeciliğin faaliyet kapsamında; Hilelerin tespit edilmesi ve varsa hilelerin düzeltilmesine yönelik önerilerde bulunulması denilmektedir.*” (H9) şeklindedir.

Diğer bir katılımcı hile denetimini şöyle ifade etmiştir; “*Hile denetimi, bir organizasyonun fiziki kaybının tespitini yapmak diye bilirim.*” (H5), bir diğeri; “*Hile denetimi, risk odaklı bir yaklaşımla süreçlerdeki uygun olmayan işlem olasılığını sürekli bir biçimde değerlendirmek diyebilirim.*” (H6) şeklinde görüşünü açıklamıştır.

Katılımcıların cevaplarından dikkat çeken bir diğer görüş şu şekildedir: *“Türkiye’de hile denetimini iç denetim yapmaktadır. Eğer iç denetim ile ilgili bir suiistimal varsa, bu sefer dışardan bir kurumla anlaşma yapılır. Hile denetiminin maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı tercih edilmemektedir. İç denetimin bünyesinde dir. Genelde denetim bölümü olan firmalar bir adım öndedirler. En azından denetim risk algısı bir üst yönetim algısı vardır.”* (H2).

Katılımcılara hile denetimi kapsamında yönlendirilen “Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?” sorusuna verilen cevaplardan birkaç farklı yaklaşım elde edilmiştir. İlk olarak hile denetiminin tarafsız bir üçüncü gözle dışarıdan bakılıyor olmasının önemi vurgulanmıştır (H7, H8, H9). İkinci olarak iç denetim ve bağımsız denetimin zayıf olduğu noktalarda devreye girmesi gerekmesi ve hile denetiminin güvence vermesi şeklinde görüşler vardır (H3, H6, H10). Üçüncü olarak işletmelerin kendilerini hileden dolayı oluşacak kayıptan koruması için gerekli olduğu görüşü mevcuttur (H4, H5).

Katılımcılara hile denetimi kapsamında son olarak “Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?” şeklinde soru yöneltilmiştir. Bu problem doğrultusunda alınan cevaplar analiz edildiğinde iki alt grup ortaya çıkmıştır. İlk gruptaki katılımcılar kendilerine ihbar yoluyla başvurulduğunu ifade etmiştir (H7, H8 ve H9). İkinci grup katılımcılar, yönetim kurulu vasıtasıyla başvurulduğunu, işletmede ilgili biri olduğunda denetimi o kişinin gerçekleştirdiğini ancak yetersiz kaldığı durumlarda Hile Denetimi konusunda hizmet veren bağımsız bir denetim kurumuna başvurduklarını ifade etmişlerdir (H1, H2, H3, H4, H5, H6, H10).

7.4.7. Hile Denetçisine İlişkin Görüşler

Katılımcılara hile denetçi problemi altında “Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?” ve “Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?” soruları yöneltilmiştir.

Katılımcıların ‘hile denetçisinin sahip olması gereken özelliklere’ ilişkin yanıtları oldukça benzerlik göstermektedir. Tüm katılımcılar hile denetçisinin;

denetim ve muhasebe bilgisi olması, hileli eylem türlerini bilmesi ve ortaya çıkarma yeteneği olması, araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olması ve şüpheli olması gerektiğine ilişkin hemfikirdirler. Buna ek olarak iki katılımcı haricinde (H3 ve H10) diğer sekiz katılımcı hile denetçisinin ‘suçlu birey profili ve davranış şekilleri konusunda bilgi sahibi olması’ gerektiğini ifade etmişlerdir. Ortak bir cevap olarak üç katılımcı (H3, H8, H9) hile denetçisinin sabırlı olması gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcı cevaplarından dikkat çeken bir görüş diğer görüş şu şekildedir: “*Şüpheliği, ‘mesleki şüphelik’ olarak vurgulamakta fayda var. Bununla birlikte etrafta görülebilecek kırmızı bayrakları fark edebilme yeteneğini de eklemek isterim.*” (H4).

Katılımcıların “Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?” sorusuna yanıtları analiz edildiğinde hile denetçisinin görev ve sorumlulukları konusunda hem fikir beyanlarda buldukları tespit edilmiştir. Tüm katılımcılar hile denetçisinin hileli finansal raporlamanın önlenmesinden sorumlu olmadığını ifade etmişlerdir. Ek olarak birkaç katılımcı (H6, H8, H10) haricindeki diğer katılımcılar hile denetçisinin hileli finansal raporlamanın tespit edilmesinden sorumlu olduğu görüşündedirler. Ortak beyanlardan vurgulanan bir diğer görüş (H3, H5, H6, H7, H8); hile denetçisinin hileli eylem gerçekleştiği takdirde hilenin kaynağını tespit edip bu durumun tekrar gerçekleşmemesi adına önerilerde bulunması gerektiği şeklindedir.

7.4.8. Hileli Eylemlerin Tespit Edilmesine İlişkin Görüşler

Türkiye’de hileli eylemlerin ortaya çıkarılma yöntemlerinin neler olduğunu saptamak ve ACFE’ nin 2018 raporuyla karşılaştırma yapmak amacıyla katılımcılara; “Karşılaştığınız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE’ nin 2018 raporunda hile vakalarının %40’nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye’de bu durum nasıldır?” sorusu yöneltilmiştir. ACFE 2018 raporunda hileli eylemler ilk sırada ihbar yöntemiyle tespit edilirken, bu yöntemi iç denetim ve yönetim incelemesi takip etmektedir. Katılımcıların cevapları incelendiğinde

her birinin bu konuda aynı cevapları verdiği ve Türkiye’de durumunda ACFE raporuyla aynı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Türkiye’de de hileli eylemler en sık olarak ihbar yöntemiyle ortaya çıkarılmakta olup iç denetim ve yönetim incelemesi bunu takip eden yöntemler olarak ifade edilmektedir.

Katılımcıların hileli eylemleri tespit ederken kullandığı yöntemleri saptamak amacıyla “Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Yedi katılımcının (H1, H2, H4, H5, H6, H7, H8) hileleri tespit ederken analitik inceleme prosedürleri olan; Dikey Analiz (Yüzde Analizi), Yatay Analiz (Karşılaştırmalı Analiz), Trend Analizi ve Oran Analizi’ ni kullandıkları görülmektedir. Örneklem Yöntemi ise sekiz katılımcının (H2, H3, H4, H6, H7, H8, H9, H10) hileleri tespit ederken kullandığı bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürekli denetim altı katılımcının (H2, H5, H6, H7, H8, H9) kullandığı bir yöntemken, aynı şekilde fısıltı yöntemi de altı katılımcının (H2, H4, H5, H8, H9, H10) kullandığı bir yöntemdir. Katılımcıların cevapları arasında dikkat çekici bir diğer yöntem kırmızı bayraklar tekniğidir; yedi katılımcının (H2, H4, H5, H7, H8, H9, H10) bu tekniği kullandığı saptanmıştır. Hile değerlendirme sorgulaması yöntemi ise yalnızca 4 katılımcı (H2, H3, H5, H8) tarafından kullanılan bir yöntem olmakla birlikte H2 kodlu katılımcı bu yöntemi en sık kullandığını ifade etmiştir.

7.4.9. Hileli Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Görüşler

Katılımcılara hileli eylemlerin önlenmesine ilişkin “Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların tamamı ‘Etkin İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması’ nın hileli finansal raporlamayı önlemek için gerekli olduğunu söylemiştir. Katılımcıların cevaplarından genel olarak hileli eylemlerin önlenmesi için alınabilecek diğer kontrollerin; uygun çalışanların işe alınması, yetki sınırları, dürüstlük ve yüksek etik kültür yaratmak, çalışanların gözlenmesi, ihbar hattı oluşturulması, düzenli denetimler, sürpriz denetimler, yaptırım baskısının oluşturulması, hile bilincinin oluşturulması, hile riski değerlendirmesi yapmak olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ek

olarak katılımcıların altısı (H4, H5, H6, H7, H8, H9), hileli finansal raporlamanın önlenmesinden işletme yönetiminin sorumlu olduğunu ifade etmişlerdir.

7.4.10. İç Kontrol ile Hile Arasındaki İlişkiye Yönelik Görüşler

İç kontrol ile hile arasındaki ilişki kapsamında katılımcılara yöneltilen mülakat sorusu; “İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?” şeklindedir. Tüm katılımcılar bu soruya benzer cevaplar vermişlerdir. Sonuçta varılan genel yargı; iç kontrol sisteminin etkinlik düzeyinin artmasının, hile için fırsat oluşma ihtimalini düşürdüğü yönündedir. Katılımcılardan birinin (H4) görüşü şu şekildedir: “Denetçi olarak, hile üçgeninde en fazla ‘fırsat’ bileşeni üzerinde müdahil yani üzerinde etkili olunabileceğini düşünüyorum. Kurum iç kontrol sistemi ne kadar etkin ve verimli olursa hileye fırsat verecek yetersiz iç kontrol noktalarının azalacağını düşünüyorum.”

7.4.11. Türkiye’deki Denetime İlişkin Görüşler

Türkiye’deki denetim mekanizmasıyla ilgili olarak katılımcılara yöneltilen soru şudur: “Sizce Türkiye’de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir? (Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görüntüyor?)”. Verilen cevaplar analiz edildiğinde Türkiye’de denetim mekanizmasının yeterli olmadığı ve yetersiz denetimin hile için fırsat oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Türkiye de denetim mekanizması yeterli değildir. Denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına etkendir.” (H6).

“Denetim mekanizması ne kadar bağımsız ve objektif olursa etkinliği o derece artacaktır. Bu noktada Yönetim Kurulu’nun çok fazla desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Yönetim Kurulu desteği olmayan denetim mekanizmasının başarılı olması kolay olmamakla beraber bu durumun hilekârlar için de bir motivasyon haline dönüşebileceği kanaatindeyim.” (H4).

“Türkiye de denetim mekanizması yeterli değildir. Bunun da nedeni Türkiye’de şirketlerde sonradan kurumsallaşma vardır. İç denetim birimleri şirketler için maliyet olarak görünmektedir ve şirketlerin gözünde iç denetimin bir getiri getirmediği düşüncesi yer almaktadır. İşletmenin amacı kar elde etmektir. Dolayısıyla kar elde etmeyeceği bir faaliyeti tercih etmek istememektedirler. Tamamen zorunluluktan kaynaklı iç denetim birimleri oluşturulmaktadır. Bankalar iç denetim birimlerine daha fazla önem vermektedir diyebilirim.” (H3).

Katılımcılardan bir diğ erinin konuyla ilgili açıklaması dikkat çekicidir: *“Olmayan bir olayın zararını kimseye anlatamazsınız. Örneğin; Firmada yapılan denetimlerde aksiyon alınıyor bir açık var ve bu açığı birileri kullanırsa ortalama yılda 1 milyon dolar zarara uğrayacaktır. Sistemdeki açığı kapattık. Gerçekleşmeyen bir olay olduğu için kimse olayın büyüklüğünü görmemektedir. Türkiye de bazı şeylerin yaşanmadan önemi bilinmemektedir.” (H2).*

Katılımcılara Türkiye’de hileli eylemlerle ilgili yaptırımları anlayabilmek adına *“Karşılaştığınız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?”* sorusu sorulmuştur. Katılımcılar tarafından, hileli eylem gerçekleştiren kişilere iş akdi feshi gibi cezalar verildiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların tümünün cezaların yetersiz ve caydırıcı olmadığı konusunda hemfikir oldukları ve konuyla ilgili yaptırımların arttırılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bu yaptırımlara örnek olarak; adli olarak suç duyurusunda bulunulması gerektiği ifade edilmiştir.

Katılımcılardan birinin bu soruya ilişkin görüşü şu şekildedir: *“Zararın tahsili, hapis, iş akdi feshi cezaları verildiğine şahit oldum. Bu cezalar yeterli değildir. Adını hatırlayamayacağım ünlü bir Fransız yargıç 1600 lü yıllarda ‘Suistimal eskiye göre bugün çok daha fazla.’ demiş. Eğer ta 17. yy da durum böyleyse, hileli eylem veya suistimal hayat devam ettikçe devam edecek gibi görünüyor. Kurumsal yönetim, kontrol, risk yönetimi ve etik kurumların her zaman gündeminde sıcak bir konu olarak kalmalıdır.” (H4).*

7.4.12. Hile Denetçiliğinin Geleceğine İlişkin Görüşler

Katılımcıların hile denetçiliğinin geleceğine ilişkin verdiği cevaplar analiz edildiğinde, genel çerçevede artan teknolojik gelişmelerden hile denetçiliğinin de etkileneceği, hile denetçilerinin bu gelişmelere ayak uydurması gerektiği ve hile denetçiliğinin öneminin artacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak artan teknolojiyle birlikte yapay zekanın insan faktörüne olan ihtiyacı azaltacağı yönünde bir görüş bulunmaktadır (H7). Türkiye’de yavaş yavaş hile denetimine olan bakış açısının değiştiği, şirketlerin bu konuda bilinçlendiği görüşleri bulunmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hile kavramı özellikle son yıllarda yaşanan hile skandalları ile daha da önemli bir hale gelmiştir. Hile eyleminin oluşturduğu kayıplar dikkate alındığında, hileli eylemlerin işletmelerin varlığı ve geleceği açısından en büyük problemlerden bir tanesi olduğu söylenebilir. Hileli eylemlerden yatırımcılar, borç verenler, çalışanlar, satıcılar, devlet ve kamuoyu gibi geniş bir paydaş grubu negatif etkilenmektedir. Özellikle hileli finansal raporlama, mikro ve makro düzeyde birçok sonuç doğurmaktadır. Makro boyuttaki etkilerine; sermaye piyasalarının etkinliğinin azalması ve refah seviyesinin düşmesi örnek gösterilebilirken, mikro bazdaki etkisine; işletme ile ilgili üçüncü kişilerin menfaatlerinin zedelenmesi örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte hileli finansal raporlama hem mikro hem de makro bazda bir güven kaybı ve motivasyon eksikliği oluşturmaktadır. Tüm bu sebeplerden ötürü hilelerin ortaya çıkartılması ve önlenmesi işletmeler açısından bir gereklilik haline gelmiştir.

Hileyi önlemek ve ortaya çıkarmak, oluşabilecek kayıpları azaltacağından ya da yok edeceğinden ötürü işletmeler açısından önem arz eden bir konudur. Bundan ötürü bu çalışmada öncelikle; hile kavramı, hile yapan kişilerin özellikleri ve hile çeşitleri ele alınmıştır. Daha sonrasında çalışmanın ana konusu olan finansal tablolarda meydana gelen hile ve usulsüzlüklerin tanımı, gerçekleşme şekilleri ve olumsuz etkileri ile Dünya'da ve Türkiye'de gerçekleşen skandallardan en çok yankı getirenler de anlatılmış olup, hileli finansal raporlamanın ciddi etkileri vurgulanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte çalışmada önemli başlıklar olan; denetim, denetim türleri, denetçiler ve hile riski değerlendirme gibi konulara değinilmiştir. Çalışmanın beş ve altıncı bölümünde hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesi konularına ilişkin detaylı bilgiler aktarılmıştır.

Çalışmanın son kısmı olan yedinci bölümde; hileli finansal raporlamayla ilgili Hile Denetçilerin katılımıyla gerçekleştirilen mülakat uygulaması yer almaktadır. Bu kapsamda CFE sertifikasına sahip 10 Hile Denetçisiyle 21 sorudan

oluşan mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu mülakat sonucunda ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

- Hile yapılması için fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olmasının hile yapılması için yeterlidir. İkinci olarak, hile yapılması için kişinin etik anlayışının olmaması gerektiği vurgulanmıştır.
- Hilekâr profiline ilişkin tam olarak benzer bir görüş belirtmemekle birlikte, hile yapan kişilerin çoğunlukla erkek, zeki, çalışkan, meraklı, stres altında olan, kötü alışkanlıkları olan ve çok para harcayan kişilerdir.
- En sık karşılaşılan hile türü “Nakit Tahsilatı ve Ödemeleri ile İlgili Varlıkların Kötüye Kullanılması” dır. İkinci olarak en sık karşılaşılan hile türü “Çıkarların Çatışması” olarak belirlenmiştir.
- “Hileli Finansal Raporlama” hilesiyle karşılaşılan katılımcı sayısı sekizdir. Hileli finansal raporlamanın en sık gerçekleşme biçimi “Varlıkların Olduğundan Fazla Gösterilmesi” olarak ortaya çıkmakla birlikte bu durumun “Stokların Olduğundan Fazla Gösterilmesi” şeklinde gerçekleşmektedir.
- Türkiye’de hileli finansal raporlamanın çok az bir kısmı raporlanmaktadır. Raporlama yapılırken üst yönetimin istekleri doğrultusunda hareket edilmektedir.
- İşletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli nedenler; işletmelerin hisse senetlerinin değerini olduğundan yüksek göstererek yatırımcı kazanma beklentisi, kar beklentisi ve ağır vergi politikalarıdır. Bununla birlikte işletmeler itibarlarını kaybetmemek adına hileli finansal raporlamaya başvurmaktadır.
- Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda hileli finansal raporlamanın ortaya çıkarma süresi ortalama olarak “tespit edilememiştir. Kişilerin hem farklı sektörlerde çalışması hem de farklı

büyükölükte hileler ile karşılaşmış olma ihtimallerinden ötürü hileyi ortaya çıkarma süreleri arasında farklılık olduğu düşölmektedir.

- Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptanan en büyük kayıp 40 milyon TL olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Katılımcılardan biri, hile kaybını ifade edemeyeceğini çünkü yönetim tarafından hileli finansal raporlamanın ortaya çıkmasının engellendiğini ifade etmiştir.
- En sık karşılaşılan kırmızı bayraklar sırasıyla; kontrol sorunları, görevleri paylaşma isteksizliğı, olağanüstü finansal değışimler ve imkanlarının üstünde bir yaşam tarzı şeklindedir.
- Hile denetimi; finansal raporlama ve iş süreçlerindeki hileye mahal verecek ortamların tespit edilmesi ve bu ortamlara ilişkin önleyici kontrollere önerilerde bulunulması ve varsa hilelerin tespit edilerek düzeltilmesine yönelik önerilerde bulunulması olarak açıklamıştır.
- Türkiye’de hile denetimi iç denetim birimi tarafından yapılmaktadır. Hile denetimi kavramının yeni olmasından, hile denetimi bilincinin oluşmamasından ve maliyetli görülmesinden ötürü işletmeler dışarıdan hile denetimi hizmeti almak istememektedir.
- Hile denetimi; tarafsız bir üçüncü gözle dışarıdan bakılıyor olmalı ve iç denetim ile bağımsız denetimin zayıf olduğu noktalarda devreye girmelidir.
- Hile denetimi işletmelerin kendilerini hileden dolayı oluşacak kayıptan koruması için gereklidir.
- Hile denetçilerine ihbar yoluyla, yönetim kurulu vasıtasıyla başvurulmaktadır. İşletmede ilgili biri olduğunda denetimi o kişi gerçekleştirmekte ancak yetersiz kalındığı durumlarda Hile Denetimi konusunda hizmet veren bağımsız bir denetim kurumuna başvurulmaktadır.
- Hile denetçisi; denetim ve muhasebe bilgisi olması, hileli eylem türlerini bilmesi ve ortaya çıkarma yeteneğı olması, araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olması ve şüpheli olmalıdır. Ek olarak hile denetçisinin sabırlı olması gerektiğini vurgulamışlardır.

- Hile denetçisi, hileli finansal raporlamanın önlenmesinden sorumlu değildir. Ancak hile denetçisinin hileli finansal raporlamanın tespit edilmesinden sorumludur. Hile denetçisinin hileli eylem gerçekleştiği takdirde hilenin kaynağını tespit edip bu durumun tekrar gerçekleşmemesi adına önerilerde bulunması gerekir.
- Hileler tespit ederken analitik inceleme prosedürleri olan; Dikey Analiz (Yüzde Analizi), Yatay Analiz (Karşılaştırmalı Analiz), Trend Analizi, ve Oran Analizi yöntemleri kullanılmaktadır. Ek olarak Örneklem Yöntemi, Sürekli denetim, Fısıltı Yöntemi, Kırmızı Bayraklar Tekniği ve Hile değerlendirme sorgulaması kullanılmaktadır.
- Hileli eylemlerin önlenmesi için alınabilecek kontroller; etkin iç kontrol sisteminin oluşturulması uygun çalışanların işe alınması, yetki sınırları, dürüstlük ve yüksek etik kültür yaratmak, çalışanların gözlenmesi, ihbar hattı oluşturulması, düzenli denetimler, sürpriz denetimler, yaptırım baskısının oluşturulması, hile bilincinin oluşturulması, hile riski değerlendirmesi yapmak şeklindedir.
- Hileli finansal raporlamanın önlenmesinden işletme yönetimi sorumludur.
- Katılımcı görüşleri; İç kontrol sisteminin etkinlik düzeyinin artmasının, hile için fırsat oluşma ihtimalini düşürdüğü yönündedir.
- Türkiye’de denetim mekanizmasının yeterli değildir ve yetersiz denetimin hile için fırsat oluşturmaktadır. Ancak Türkiye’de yavaş yavaş denetim konusunda bilinç artmakta ve denetime bakış açısı günden güne gelişmektedir.
- İşletmelerin denetime önem vermeme sebebi, gerçekleşmeyen bir hileli eylemin sonucunun büyük etkileri olabileceğini kavrayamamalarıdır.
- Türkiye’de hileli eylem gerçekleştiren kişilere iş akdi feshi gibi cezalar verilmektedir. Katılımcıların cezaların yetersiz olduğunu, cezaların caydırıcı olmadığını ve konuyla ilgili yaptırımların artırılması gerektiğini düşünmektedir.

- Katılımcılar; teknolojik gelişmelerden hile denetçiliğinin de etkileneceği, hile denetçilerinin bu gelişmelere ayak uydurması gerektiği ve hile denetçiliğinin öneminin artacağını düşünmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında; hile, hileyi önleme ve tespit etme konusunda teoride olan kavramların hile denetçileri tarafından kullanıldığı ifade edilebilir. Konuyla ilgili olarak; işletmelerde denetim mekanizmasına olan bakış açısı değişmesi, hileli eylemlerle ilgili yaptırımların artması, hile denetçilerinin çağın gerekliliği haline gelen teknolojiye ayak uydurması ve kendini geliştirmeye devam etmesi gerektiği sonucuna ulaşılır.

KAYNAKÇA

- ACFE. (2008). *Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), Report to The Nations on Occupational and Abuse.*
- ACFE. (2016). *Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), Report to The Nations on Occupational and Abuse.*
- ACFE. (2018). *Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), Report to The Nations on Occupational and Abuse.*
- Akbıyık, S. (2005). *Denetim ve Raporlama.* Ankara: Ekin Kitabevi.
- Akbulut, H. (2010). *Muhasebe Denetiminin Etkinliğini Sağlamada Denetim Komitesinin Rolü: Bağımsız Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma.* Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Akdemir, Ç. (2010). *İşletmelerde Hile Riski ve Türk İşletmelerinde Hile Riskinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Denetim Bilim Dalı, İstanbul.
- Akkaş, M. (2007). Denetimde Benford Kanunu'nun Uygulanması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 191-206.
- Aktaş, E. (2015). *İç Denetim ve Risk Yönetimi İlişkisi.* İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Albayrak, A., & Koltan Yılmaz, Ş. (2009). Veri Madenciliği: Karar Ağacı Algoritmaları Ve İMKB Verileri Üzerine Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31-52.
- Alptekin, M. (2017). *İşletmelerde Muhasebe Hata ve Hilelerinin Önlenmesinde Kurumsal Kaynak Planlaması Sisteminin Kullanımı.* Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altıntaş, N. (2010). Denetimde Hata ve Hile. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 153.
- Altunay, E., & Diğerleri. (2014). Eğitim Kurumlarında Mobbing Uygulamalarına İlişkin Nitel Bir Araştırma. *Sakarya University Journal of Education*, 62-80.
- Anuk, S. (2015). *Muhasebe Hata ve Hileleri İle Muhasebe Mesleğinde Etik.* Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

- Ataman, B., & Aydın, R. (2017). Hile Denetimi ve Denetçilerin Hile Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Marmara Business Review, Cilt 2, Sayı 1*, 1-23.
- Ataseven, B. (2013). Yapay Sınır Ağları İle Öngörü Modellemesi. *Öneri Dergisi*, 101-115.
- Ayalp, G. (2019). *Türkiye'de ve Dünya'da Yaşanan Muhasebe Skandalları, Yapılan Düzenlemeler, Usulsüzlük Yapan Şirket Ve Bankaların İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.
- Aytekin, S., Sezgin, H., & Yalçın, M. (2015). Uygulamacıların Muhasebede Hata ve Hileler ile Hile Belirteçlerine Yönelik Yaklaşımları: Balıkesir İli Örneği. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*.
- Bakkal, H., & Kasımoğlu, A. (2012). İç Kontrol Sistemine Karşılaştırmalı Bir Bakış "COSO ve COCO Modeli". *Mevzuat Dergisi*(Sayı 178).
- Bakkal, H., & Kasımoğlu, A. (2012). İç Kontrol Sistemine Karşılaştırmalı Bir Bakış "COSO ve COCO MODELİ". *Mevzuat Dergisi*, 5.
- Balcı, A. (2008). *Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile Ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi: Sas 99 Kapsamında İncelenmesi Ve Spk Düzenlemesi İle Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Başpınar, A. (2005). Türkiye'de Ve Dünya'da Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış. *Maliye Dergisi*, 35-62.
- Bayraktar, A. (2007). *Türkiye'de Muhasebe Hileleri Tarihi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Edirne.
- BDS 240. (tarih yok). Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları.
- Boydaş Hazar, H. (2014). *Sürekli Denetim: Bilgisayar Ortamında Bağımsız Ve İç Denetim Planlama, Analiz Teknikleri Ve Uygulamaları*. İstanbul: Acar Basım.
- Bozkurt, N. (2000). Analitik İnceleme Prosedürleri ve İç Denetim. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 7.
- Bozkurt, N. (2009). *İşletmelerin Kara Deliği Hile: Çalışan Hileleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bozkurt, N. (2015). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

- Bozkurt, N. (tarih yok). İşletmelerde Çalışanların Yaptıkları Hileler, Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesi. *Marmara Üniversitesi Seminer Notları*, (s. 11). İstanbul.
- Cavlak, H. (2015). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Kurumsal Yönetim İlişkisi: Kurumsal Yönetim Endeksi'ne Tabi Şirketlerde Bir Anket Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, MuhasebeFinansman Bilim Dalı, İstanbul.
- Chui, L., & Pike, B. (2013). Auditors' Responsibility For Fraud Detection: New Wine in Old Bottles? *Accounting Faculty Publications*(56).
- Çabuk, A., & Lozal, İ. (2010). *Mali Tablolar Analizi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Çaldağ, Y. (2003). *Denetim Ve Raporlama Finansal Tablolar Ve Analiz Teknikleri*. Ankara: Türmob Yayınları.
- Çankaya, F., & Gerekan, B. (2009). Hile Denetçiliği Mesleği ve Sertifikalı Hile Denetçiliği Mesleki Standartları ve Ahlak Kuralları. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 93-108.
- Çatıkkaş, Ö., & Çalış, E. (2010). Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 146-156.
- Çelik, M. (2010). Bankaların Finansal Başarısızlıklarının Geleneksel Ve Yeni Yöntemlerle Öngörüsü. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 129-143.
- Çıtak, N. (2009). Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır? *Mali Çözüm Dergisi*(91).
- Doğan, S., & Kayakıran, D. (2017). İşletmelerde Hile Denetiminin Önemi. *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*.
- Doğan, Z., & Çıtak, F. (2017). Hileli Finansal Raporlamada İç Denetçilerin Sorumluluğunun Tespitine İlişkin Bir Araştırma. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 49-62.
- Dönmez, A., Berberoğlu, P., & Ersoy, A. (2005). Ülkemiz Bağımsız Dış Denetim Standartlarının ABD Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları- AB Sekizinci Yönergesi ve Uluslararası Denetim Standartlarıyla Karşılaştırılması. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*.
- Dünder, E., & Diğerleri. (2013). Bayesci Ağlarda Risk Analizi: Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1); 1-14.

- Elitaş, C. (2012). *Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde Sarbanes-Oxley Yasası ve Alman On Adım Programının Karşılaştırılması: Türkiye İçin Yol Haritası*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Elitaş, C., & Diğerleri. (2014). *Muhasebe Hilelerinin Denetiminde Benford Yasası*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Eliuz, A. (2007). *Kurumsal Yönetim Çerçevesinde Etkin Bir İç Yönetim İçin Denetim Komitesinin Rolü ve İMKB-100 Şirketleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kütahya.
- Erdem, Z. (2014). *Hile Denetimi ve İç Kontrol İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erdoğan, M., & Diğerleri. (2014). *Muhasebe Hilelerinin Denetiminde Benford Yasası*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Erkan, M., & Demirel Arıcı, N. (2011, Ocak). Hata ve Hile Denetimi: Sermaye Piyasası Kuruluna Kayıtlı Halka Açık Anonim Şirketlere İlişkin Düzenlemeler. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*.
- Ertikin, K. (2017). Hile Denetimi: Kırmızı Bayrakların Tespiti için Kullanılan Proaktif Yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*.
- Ertop, K. (2016). Risk Bazlı Denetim Yaklaşımı Açısından Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları. *Muhasebe ve Denetim Dünyası*, 24.
- Esen, M. (2016). Finansal Suçların Tespitinde Veri Madenciliği Yaklaşımı Ve Literatüre Bakış. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 93-118.
- Fido, E. (2016). *Finansal Tablolarda Hile Denetimi Ve Hileyi Önlemeye Yönelik Denetim Teknikleri: Türkiye Ve AB Uygulamalarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Göçen, C. (2010). Kurumsal Yönetim, İç Kontrol ve Bağımsız Denetim: Parmalat Vakası. *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı 97, s. 107.
- Göçgüner, S. (2013). *Tekstil Sektöründe Hile Riskinin Ölçülmesi - Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Denetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Gönen, S., & Rasgen, M. (2016). Bağımsız Denetimde Zorunlu Denetçi Rotasyonu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1809-1822.

- Güdelci, E. (2019). Uluslararası Muhasebe Standartlarının Tarihi Gelişim Sürecinde Etkili Olan Uluslararası ve Ulusal Kuruluşlar. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 2(3).
- Güneş, Ş. (2014). *İşletmelerde Hile Riskinin Önlenmesi ve Hastane İşletmelerinde Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Güredin, E. (2014). *Denetim ve Güvence Hizmetleri*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Güredin, E., & Diğerleri. (2001). *Muhasebe Denetimi Ve Mali Analiz*. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Hesarı, S. (2018). *Başarısızlık Tahmini: Yapay Sinir Ağı ve Karar Ağacı Yöntemleri Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Finansman Programı, İzmir.
- Kandemir, C., & Kandemir, Ş. (2012). Muhasebe Hilelerini Önlemede Çözüm Yolu Olarak Kullanılacak Stratejilerin Bileşenleri. *Mali Çözüm Dergisi*, 40.
- Karacan, S., & Uygun, R. (2012). *Denetim Ve Raporlama*. İzmit: Umuttepe Yayınları.
- Karahan, A. (2018). *Bağımsız Denetçinin Mesleki Şüphesizliğinin Denetim Standartları Bağlamında Denetim Kalitesine Etkisi ve Bir Araştırma*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Karapınar, S., & Akyel, N. (2009). Hileler ve Muhasebe Denetimindeki Yeri. 1. *Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi*, (s. 691-704).
- Kardeş Selimoğlu, S., & Diğerleri. (2011). *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kayhan Atılğan, Y., & Ersel, D. (2017). Bayesci Ağ Yapısının Öğrenilmesinde Grafikselsel Bir Yaklaşım. *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik&Aktüerya*, 1-10.
- Kayıkçıoğlu, S. (2017). *Şirketlerin İç Denetim Birimlerinde Hile Denetimi ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Kocameşe, M. (2006). *Benford Kanunu ve Vergi Denetiminde Kullanılabilirliğinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Denetimi Bilim Dalı, İstanbul.

- Kocameşe, M. (2015, Ocak-Şubat). İşletmelerde Suistimal (Yolsuzluk) Risklerinin Yönetimi. *Mali Çözüm Dergisi*, 199-207.
- Köksal, İ. (2015). *Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Hilenin Tespiti ve Görüş Bildirilmesi, Bir Anonim Şirket Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- Kurt, S. (2013). *Halka Açık İşletmelerin Muhasebe Hile Örnekleri ve Çözüm Örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Edirne.
- Kuzey, C. (2012). *Veri Madenciliğinde Destek Vektör Makinaları ve Karar Ağaçları Yöntemlerini Kullanarak Bilgi Çalışanlarının Kurum Performansı Üzerine Etkisinin Ölçülmesi ve Bir Uygulama*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, İstanbul.
- Küçük, E. (2009). *Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde Kurumsal Yönetim ve Dış Denetimin Rolü: Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe-Finansman Bilim Dalı, Kayseri.
- Küçük, E., & Uzay, Ş. (2009, Ocak- Haziran). Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu Ve Doğurduğu Sorunlar. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(32), 239-258.
- Küçük, E., & Uzay, Ş. (2009). Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu Ve Doğurduğu Sorunlar. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 239-258.
- Martin, R. (2012). Understanding SAS No.99. Denton, Texas, Texas Woman's University, <http://ssrn.com/abstract=2051459>.
- Oskay, H. (2018). *Muhasebede Hilenin Önlenmesi, Hileyi Tespit Etmek İçin Kullanılan Metodlar ve Hilenin Önlenmesine Yönelik Düzenlemeler*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Özbireceklı, M., & Süslü, C. (2005). Bağımsız Denetim Firmalarının Yolsuzluk Riski Faktörlerini Değerleme Uygulamaları Ve Türkiye'deki Bağımsız Denetim Firmaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 67-85.
- Özcan, C. (2014). *Veri Madenciliğinin Güvenlik Uygulama Alanları ve Veri Madenciliği ile Sahtekarlık Analizi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal

- Bilimler Enstitüsü, Bilişim ve Teknoloji Hukuku, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özdemir, Z. (2015). *Raporlama Döneminden Sonraki Olayların Türkiye Muhasebe Standartları Açısından İncelenmesi, Payları Borsada İşleme Gören İşletmelerde Analizi ve Bir Anket Çalışması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı, İstanbul.
- Pamukçu, F. (2011). Finansal Raporlama İle Kamoyu Aydınlatma Ve Şeffaflıkta Kurumsal Yönetimin Önemi. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 133-148.
- Pehlivanlı, D. (2011). *Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Pehlivanlı, D. (2014). *Modern İç Denetim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Rezaee, Z. (2002). *Financial Statement Fraud Prevention and Detection*. New York: John Wiley&Sons.
- Sayıcı, G. (2013). *Karar Ağaçları, Bayes Ağları ve Etki Diyagramları Aracılığı ile Bilgi Keşfi ve Karar Verme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Sayısal Yöntemler Bilim Dalı.
- Sevilengül, O. (2005). *Genel Muhasebe*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sevim, Ş., & Filiz, A. (2007). Denetim Komitelerinin İç Denetimin Etkinliği Üzerindeki Roller ve İMKB' de Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 62-63.
- Şengür, E. (2010). *İşletmelerde Hile, Hilelerin Önlenmesi, Hileli Finansal Raporlama ile İlgili Düzenlemeler ve Bir Araştırma*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tarhan Mengi, B. (2013). *Hileli Finansal Raporlama*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Taş, O., & Durmuş, C. (2008). *SPK Düzenlemeleri ve 3568 Sayılı Mevzuat Kapsamında Denetim*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Taşkan, T. (2019). *Finansal Tablolarda Hile-Manipülasyonların Sebepleri ve Sonuçları Açısından İncelenmesi, Tespiti ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansman Programı, İstanbul.
- Terzi, S. (2012). *Hileli Finansal Raporlama Önleme ve Tespit*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Terzi, S., & Kıymetli Şen, İ. (2015). Adli Muhasebede Hilelerin Tespitinde Yapay Sınır Ağı Modelinin Kullanımı. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*.
- Türel, A. (2011). *Worldcom Skandalı: Muhasebe Hileleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Uğurlu, F. (2018). *İç Kontrol Sisteminin Yapısı, Kamu Kurumlarında İç Kontrol Sisteminin İşleyişi ve Üniversitelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliği: Üniversitelere Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Malatya.
- Ulucan Özkul, F., & Almalı Özdemir, Z. (2011). *İşletmelerde Hile Riski Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Uzuner, M. (2014). Benford Yasasının Borsa İstanbul'da İşlem Gören Bankaların Konsolide Bilançolarına Uygulanması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 73-82.
- Ünal Uyar, G. (2017). *Muhasebe Hileleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Varıcı, İ. (2011). *Hile Riski ve Denetçinin Sorumluluğu: Hile Riskinin Ölçülmesine Yönelik Bir uygulama*. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Wolfe, D., & Hermanson, D. (2004, Aralık). The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud. *CPA Journal*(74), 39.

EKLER

Ek-1: Mülakat Soruları

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?
 - 1.1. Yaşınız?
 - 1.2. Cinsiyetiniz?
 - 1.3. Eğitim düzeyiniz?
 - 1.4. Mesleki tecrübeniz?
 - 1.5. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahipsiniz?
2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?
3. Karşılaştığınız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?
4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?
5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?
6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir?
7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?
8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)
9. En sık karşılaştığınız kırmızı bayraklar nelerdir?
10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?
11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?
12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?
13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

14. Karşılaştığınız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE' nin 2018 raporunda hile vakalarının %40'nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye'de bu durum nasıldır?
15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?
16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?
17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?
18. Sizce Türkiye'de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir? (Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görülüyor?)
19. Karşılaştığınız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?
20. Hile denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?
21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Ek-2: Birinci Katılımcı (H1) Mülakatı

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1.1. Yaşınız?

55

1.2. Cinsiyetiniz?

Erkek

1.3. Eğitim düzeyiniz?

Yüksek Lisans

1.4. Mesleki tecrübeniz?

20 yıl emniyet müdürlüğü ve 15 yıldır özel sektörde çalışmaktayım.

1.5. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahibsiniz?

15 yıldır CFE sertifikasına sahibim.

2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?

Kesinlikle üçünün birlikte olması gerekmektedir. Herhangi birinin eksik olması durumunda hile yapılması mümkün olmaz. Hile teorisi için bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterlidir. İnsan hileyi %99 oranında istisnalar dışında muhakkak yapıyor. Hile fırsat olduğu için yapılır. Kurumların kontrol edemediği tek nokta budur.

3. Karşılaştığımız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?

Erkeklerde daha sık karşılaşılmaktadır. En az 5-6 yıl minimum çalışanlardır. Yeni çalışanlarda pek rastlamadım. Orta seviye yöneticilerde daha fazla olmaktadır. Daha ileri aşamadaki 15-20 yıl çalışanlarda aidiyet duygusu olduğu için çok fazla karşılaşılmıyor ya da tazminatımı kaybederim gibi korkular nedeniyle çok fazla karşılaşılmamaktadır. Profil açısından bakıldığında 30 35 yaş sonrası gibi profilleri söyleyebilirim. Şirketin uygulamalarına adapte olamayanlar, harcamayı sevenler, hava atmayı sevenler, aşırı hırs noktasında hırsı yüksek, sosyopat kişilik sergileyenler.

4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?

En yoğun karşılaştığım harcama hileleridir, özellikle şirket adına yapılan harcamalarda usulsüzlükler yapanlar çok olmaktadır. Harcamalar taksi ücretleri, yemek harcamaları, konaklama harcamaları gibi. Kontrol edebilirsiniz ediyorsunuz ama gene de en yaygın oralarda karşılaşılr. Kontrol edemeyen yerlerde tekrar denemeye başlarlar. Satış departmanların da daha sık rastlanılır. Satın alma sırasında rastlanmaktadır. Buralarda daha sık rastlanılmasının nedeni para akışının olduğu yerler olmasıdır.

5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?

Evet karşılaştım. Denetim raporlarında bu işler kolay kolay belirtilmez ve ortaya çıkartılmazlar. İşletme bağımsız bir denetçi ile çalışıyorsa, sorunu duyurmadan kendi aralarında ortak bir noktada anlaşma yoluyla çözmektedirler. Çünkü rapor yanlışlıkla da yazılmış olabiliyor. Art niyetli olup olmadığının tespiti için tekrar gözden geçirilebilir ve yönetimle paylaşılmaktadır. Açıkçası Türkiye de hileler kolay kolay raporlanmaz.

6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir? İşletmelerdeki üst yöneticilerin hırsları, kendilerini daha farklı gösterme ve yatırımcılara kendilerini başarılı gösterme, satışlarını çok gösterip prim alma isteğidir.

7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?

3 aydan - 12 ay arasında az değildir.

8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)

100.000 TL üzerinde.

9. En sık karşılaştığınız kırmızı bayraklar nelerdir?

Aşırı savurganlık harcama, maaş icraları, aşırı kredi borçları, yöneticileri ve arkadaşları ile sürekli olarak problem yaşayanlar, satış departmanlarında özellikle kendi bayi yapılarıyla ve müşterileri ile gereğinden fazla yakın ilişki kurmaları diyebiliriz. Aynı zamanda sürekli şikayetçi olmayı da ekleyebiliriz.

10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?

Hile denetimi: bir şeyi ortaya çıkartmak değil, diğer taraftan kontrol mekanizmasıdır. Hile denetimi bir yapıda yoksa hile yapılması için teşvik edici bir konu oluyor. Bana göre hile denetimi, şirketin normal yollarında, ana arterlerin de herhangi bir süreçte sorun varsa bu denetim yoluyla ortaya çıkartır. Hile denetimin olmaması kişilerin hile yapması için fırsat yaratmaktadır.

11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?

Firmalar hile denetimini kendileri yaparlar. Ya da daha objektif olması açısından dışarıdan danışmanlık hizmeti alabilirler. Eğer kendiniz biliyorsanız ve kendi bünyenizde hile denetimi için yeterli mekanizmadır. Dışardan bağımsız olarak bu işi yapıyorsanız şirketler ve kurumların ilgili olan denetim bölümleri gelip size başvuruyorlar. Örneğin; şu konulardan şüpheleniyoruz. Bu konuda gelip size bir hile denetimi yapar mısınız? Sonrasında bunun soruşturmasını gerçekleştir misiniz? Normal denetim ve hile denetimi arasında fark vardır. Normal denetimde süreçlere bakarsınız. Çalıp çalışmadığı ile ilgilenirsiniz. Hile denetiminde ise, işin arka sokaklarına bakarsınız. Yani işin hem bilimi hem de sanatını da bilmek zorundasınız. Bu İki denetimi bilmek, hile denetiminin önemini ayrı yere koymaktadır. İnsanların davranışlarını bileceksin. O sektörde neler yapılabileceğini bileceksin. Yapılabilecek hileleri bileceksin. Bu tarz konular şirketlerin kendi içlerinde olmamaktadır. Bu yüzden şirketler dışarıdan hizmet alarak, bu konuda uzman kişileri tercih ediyorlar.

12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Denetim ve muhasebe bilgisi olmalı, Hileli eylem türlerini bilmeli ve ortaya çıkarma yeteneğine sahip olmalı, Araştırma yöntemleri konusunda tecrübeli olmalı, Suçlu birey profili ve davranış şekilleri konusunda bilgi sahibi olmalı, Şüpheli olmalı ve denetim sonucunda soruşturma yeteneğine sahip olmalıdırlar. Ortaya çıkarılan konunun incelenmesinin yapılması ve rapor yazılmasını da yapabilecek kabiliyette olması gerekmektedir.

13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

Önlenmesinden sorumlu değildirler. Sadece denetiminden sorumludur. Önleme faaliyetleri ve kontroller şirketlere aittir. Çünkü önlem alması demek sonucunda açıkları kapatmak demektir. Önleme faaliyetleri için işletme iç denetim ve iç kontrol birimlerini çalıştırmalıdır.

14. Karşılaştığınız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE'nin 2018 raporunda hile vakalarının %40'nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye'de bu durum nasıldır?

Türkiye'de de ihbar yöntemi en sık karşılaşılan yöntemdir. Karşılaşma sıklıklarına göre sıralayacak olursak: İlk sırada yaklaşık %60 oranıyla ihbar gelmektedir, iç denetim ve soruşturma yönetim incelemesi takip etmektedir. Türkiye'de de bu durum ACFE raporuyla aynı yöntemlerle ortaya çıkmaktadır.

15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

İhbarsa ihbarın kaynağıyla görüşmeye çalışılıyor. Eğer ulaşılmıyorsa, çeşitli yöntemler var; sistemleri inceliyorsunuz, evrakları inceliyorsunuz, analitik yöntemleri, bilgisayar incelemeleri, analiz yöntemleri, excel ile yapılanlar ve konuya uygun yöntemler tercih ediliyor.

16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

İlk olarak; düzenli hile denetimleri, etkin kontroller ve yapılan kontroller sonucunda yaptırımlar sayılabilir. Ek olarak; uygun çalışanlar işe alınmalı, yetki sınırları konulmalı, dürüstlük ve yüksek etik kültür yaratılmalı, çalışanlar gözlenmeli, ihbar hattı oluşturulmalı, sürpriz denetimler yapılmalı, hile bilinci oluşturulmalı ve hile riski değerlendirilmesi yapılmalıdır.

17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?

İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasında ilişki vardır. Etkin kontroller varsa hile azalır. Çünkü fırsat oluşmamaktadır. Kontrollerin etkinliğini sürekli ölçmeniz ve değerlendirmeniz gerekmektedir. Yoksa ben bir kere kontrolleri koydum ve devam ettim. O şekilde kesinlikle mümkün değildir.

18. Sizce Türkiye’de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir? (Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görünüyor?)

Türkiye de denetim mekanizması yetersizdir. Denetimin yetersizliği hilekâr için kesinlikle bir fırsattır.

19. Karşılaştığımız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?

Cezalar yeterli değildir. Kişinin iş akitleri belgelendirildiyse feshedilmelidir. Hilenin 1 tl si ile 1 milyonu fark etmez hile hiledir. Sadece işten atmak yeterli değildir. Adli olarak suç duyurusunda bulunulmalıdır. Ama Türkiye’de bu uygulanmamaktadır. Bazı işletmeler kendi aralarında tazmin ediyorlar anlaşarak alıyorlar. Ancak olması gereken hem adli hem de özel hukuk anlamında suç duyurusunda bulunmasıdır. Hem parayı tazmin edeceksin hem de kişinin cezalandırılmasını sağlayacaksın.

20. Hile denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Dijitalleşmeye ihtiyacı var. Artık şirketler çok fazla data kullanmaktadırlar. Ona uygun metodlar kullanılması gerekmektedir. Yapay zekâ kullanmaları gerekmektedir. Hile denetçilerinin de artık elektronik ortandaki araçlara, bilgiye vb. sahip olması gerekmektedir. Başka türlü denetim yapamazlar.

21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Yeterli olduğunu düşünüyorum.

Ek-3: İkinci Katılımcı (H2) Mülakatı

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1.1. Yaşınız?

39

1.2. Cinsiyetiniz?

Erkek

1.3. Eğitim düzeyiniz?

Lisans

1.4. Mesleki tecrübeniz?

16 yıldır çalışmaktayım.

1.5. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahipsiniz?

5 yıldır CFE sertifikasına sahibim.

2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?

Bireysel suiistimler için yeterlidir. Şirketler için yeterli değildir. Finansal raporlar üzerinde yapılacak hileleri soracak olursanız, kurumsal olarak şirket yönetiminin tasarrufuna bağlı olarak gerçekleşen, finansal tablo üzerindeki makyajlama, az vergi ödemek için yapılacak hileler denebilir. Bu eylemlerin karşısına fırsat, baskı veya haklı gösterme gibi bir sebep belki de şirketinin üst yönetimini suçlayarak haklı sebep gösterme: ben vergi ödemek istemiyorum, kar edemiyorum veya kar ediyorum ama daha fazla kar elde etmek istiyorum. Şirketin kuruluş amacı kar elde etmektir. Ortamda müsait ise buna fırsat denir. Kanunlarda buna karşı sert değilse; Amerika'daki gibi, Avrupa'daki gibi düzenleyici tarafta cezalar hafifse, ben finansal tablolarda hile yapabilirim. Üst yönetimin inisiyatifi ve bilgisi dahilinde. Bu durum en tehlikelidir. Kolektif olarak ortak hareket etmesiyle bulmak çok kolay değildir çok zordur. Bunların dışında kar elde etmek, ağır vergi politikaları, ekonomik krizler, küresel sınıflamalar, rekabet, ambargoları delme, ideolojik, siyasi nedenler olabilir. Örneğin; ticareti yasak olan yerlerle ticaret yapmak için çeşitli yollar denemek ve faturalarda hile yapmak söylenebilir.

3. Karşılaştığınız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?

Genel de erkek, zeki, çalışkan, meraklı, stres altında olan finansal sorunları olan, çok para harcayan sonuncu gibi. Yakalanmıyor olmak ve onun verdiği bir heyecan olabilir. Sistemde bir açığı görüyorlar. Küçük bir meblağda deniyorlar. Bakıyorlar kontrol eden yok. Yakalanıncaya kadar devam ediyorlar. Daha sonra meblağ büyüyor zaten.

4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?

Nakit Tahsilatı ve Ödemeleri ile İlgili Varlıkların Kötüye Kullanılması, Rüşvet Almak ve Çıkarların Çatışması.

5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?

Evet karşılaştım. Bireysel olarak finansal raporlarda karşılaştığım suiistimal vakalarının bazıları şu şekillerde gerçekleşti: Bankacılık sektöründe, satış baskısı yüzünden satış raporlarının farklı olarak üst yönetime sunulma gayreti. Finansal verilerde karlı olarak gösterilen, ancak zarar eden bir operasyonu karlıymış gibi gösteriyor olmak. Yapılan suiistimaller nedeniyle giderlerde oluşan artışı perdelemek amacıyla farklı raporların üst yönetime sunulması gider kalemlerini azmış gibi gösterilmesi. Yapılan hileyi çok fazla gizlenme şansı yok. Yıl sonu mutlaka kar ve zarar arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de hileli raporlar raporlanmaz. Genelde şirket içerisinde bir şekilde çözümleniyor. Duyurulmaz ve personel gider aynı sektörde başka bir iş bulur. Sürecin en başı zaten işe alımda başlamaktadır. İnsan kaynakları kişinin verdiği referanslar aranmaktadır. Daha önceki çalıştığı kurumlar aranmıyor ve aransalar da istedikleri cevapları alamıyorlar. Aramak istememe sebepleri de rakip firma olur ve ondan personelini çalabileceği düşüncesi ile personeli kaybetmek istemezler. İnfomal olarak personelin daha önceki işyerinden neden ayrıldığını öğrenmek zorundalar. Maalesef Türkiye’de sistem zayıf. Çalışan sicili paylaşılması. Gider kalemlerinde temsil, konaklama, giderlerinde suiistimal yapabilir. Veya hayali personel olabilir. Maaşını ödersin ama aslında öyle biri yok. Bunun sebebi operasyon farklı lokasyon da ve yerinde tespit etme şansı yoksa bu da olabilir.

6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir? Kar, ağır vergi politikaları, ekonomik krizler, rekabet, küresel sınırlamalar, ambargolar, ideolojik sebepler ve siyasi nedenler. Örneğin; bankada karşılaştığım bir vakada personel batacak krediyi kullanıyor, mali verilerin üzerinde oynayarak krediyi veriyor. Bu para terör örgütüne gidiyor. Personel için haklı bir sebep. Çalışan hilesi, işten çıkartılıyor ama hapse girmiyor.

7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?

İhbar olamadığı sürece ve iç denetçinin balı diye bir tabir var. Denetçinin balı olamadığı sürece bulmak kolay değildir. Örneklem seçersiniz veya çok şüphelenirsiniz ve takip edersiniz. Her personelin son 6 ayını kontrol edersiniz. Alarm veren bir durum yoksa bulmanız gerçekten çok zordur. Süre verecek olursak minimum mali verilerin çıkarılma süresi kadar yani 3 ay diyebiliriz.

8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)

Cevap vermek istemiyorum.

9. En sık karşılaştığınız kırmızı bayraklar nelerdir?

İç kontrol sisteminin olması çok önemlidir. Olağanüstü finansal değişimler satıcı / müşteri ile alışılmadık yakın ilişki kontrol sorunları, görevleri paylaşma isteksizliği, organizasyon içinden aşırı baskı ve geçmiş yasal sorunlar.

10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?

İç kontrol eksiklikleri hileye sebep olacak uygun ortama fırsatı sunuyor. Hile eyleminin gerçekleşmesine sebep oluyor. Hile denetimi bu etkenleri baz alarak oluşturacağımız değişimlere göre güncellenecek bir denetim prosedürleri de çok önemli. Hep aynı testleri uygulayarak hep doğru sonuç alma imkânımız mümkün değildir. Süreçlere uygun olarak kendi sistematiğimizi de güncellememiz gerekmektedir. İç kontrol sistemi ve risk yönetim sisteminin de sizi desteklemesi gerekmektedir. Örneğin; Kişi ile ilgili aksiyon alındı. Denetçi olarak mutlaka altına bir öneri geliştirmesi gerekmektedir. Önerilerin üst yönetim tarafından mutlaka dikkate alınması gerekmektedir. Eğer maliyetlerden dolayı önlem

alınmazsa, aynı hilenin çok daha fazlası yakın zamanda daha büyük kayıplar verecektir. Türkiye’de hile denetimini iç denetim yapmaktadır. Eğer iç denetim ile ilgili bir suiistimal varsa, bu sefer dışardan bir kurumla anlaşma yapılır. Hile denetiminin maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı tercih edilmemektedir. İç denetimin bünyesinde. Genelde denetim bölümü olan firmalar bir adım öndedirler. En azından denetim risk algısı bir üst yönetim algısı vardır.

11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?

Danışmalık şirketi tarafından iş olarak teklif gelir. Ancak başka bir firmada çalışırken 2 bir iş yapmak pek kolay değildir. Sözleşme şartlarında etik değildir.

12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Denetim ve muhasebe bilgisi olmalı, hileli eylem türlerini bilmeli ve ortaya çıkarma yeteneğine sahip olmalı, araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olmalı, suçlu birey profili ve davranış şekilleri konusunda bilgi sahibi olmalı, şüpheci olmalı, tarafsız, objektif, özenli dikkatli ve etik olmalı. Yani iç denetçinin sahip olduğu tüm özellikler olmalıdır.

13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

Önlenmesinden sorumlu değildirler. Üst yönetimin sorumluluğundadır. Eğer herhangi bir süreçte karşınıza bir sorun çıkarsa ve sorumluluk alırsanız, aldığınız için o hileyi saklıyorsunuz. Ve o hiçbir zaman ortaya çıkmaz. Hileyi örtmek zorundayım. Yapmazsa kişi işten çıkarılacağını bilir.

14. Karşılaştığımız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE’nin 2018 raporunda hile vakalarının %40’nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye’de bu durum nasıldır?

Türkiye’de de bu durum ACFE raporuyla aynı yöntemlerle ortaya çıkmaktadır. Karşılaşma sıklıklarına göre sıralayacak olursak, ilk sırada ihbar gelmektedir. İç denetim ve yönetim incelemesi ihbar yöntemini takip eder. IT kontrollerinin işe yaradığı konusuna katılmıyorum. Artık teknolojinin çok ilerlediğini düşünüyorum ve denetim sektöründe suiistimali önlemek için, alınacak personel, aranan personel, kalifiye personel özellikleri arasında çok çok önemli olup da mumla

aradığımız hem denetçi özelliklerine sahip hem de IT tarafında bilgi birikimine sahip olacak kişileri bulmak çok zor. Çünkü ikisi ayrı karakterler genelde bilgisayar mühendisliği mezunu bir denetçi bulmak kolay olmuyor. Çünkü kişinin algı eğitimi ve sonrasındaki rahat yaşantısı çalışması sektörü tercih etmesini engelliyor. Hem bilgisayar hem de iç denetim özelliklerini sağlayan personel istihdam edilmesi gerekmektedir. IT kontrolleri bilgisi olan personel çalıştırmak demek siz evde uyurken sistemin kendi kendine çalışması demektir. Teknoloji odaklı çalışan firmalarda, isterlerse kontrolleri kendileri belirler sonucu sistem uyarı şeklinde verir. Ve sistem raporları 24 saat alarm verir. Buna sıklıkla bankalarda rastlaya biliriz. Örneğin; gurbetçilerin yurtdışına çıkarken hareketsiz bıraktıkları hesapların kontrol edilmesi. Türkiye’de yokken hesaplarında hareket var mı? Para giriş olabilir. Ama çıkışları var mı? Para çıkışları gişeden yapılıyorsa kim yapmış. İmza kontrolleri, aynı anda Türkiye’deki 680 şubeden 1 yıllık işlemleri IT kontrol sayesinde kontrol edebilirim. Bankanın Gaziantep şubesinde karşılaştığım vakaların birinde gurbetçinin hesabında para çıkışı olmuş ve 3 gün sonra tekrar iade olmuştu. İmza kontrolü yapıldığında imzanın gurbetçiye ait olmadığı tespit edilmiş ve kamera görüntüleri sayesinde banka personeli tarafından işlemin yapıldığı tespit edilmişti. IT kontroller sayesinde hesap hareketlerindeki anormal durumu görmemiz daha kolaydır.

15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

Dikey analiz (yüzde analizi), yatay analiz (karşılaştırmalı analiz), trend analizi, oran analizi, örnekleme yöntemi, sürekli denetim, hile değerlendirme sorgulaması, fısıltı yöntemi, çapraz denetim tekniği ve kırmızı bayraklar tekniği.

16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Etkin İç Kontrol Sisteminin Oluşturulmalı, uygun çalışanlar işe alınmalı, yetki sınırları konulmalı, dürüstlük ve yüksek etik kültür yaratılmalı, çalışanlar gözlenmeli, ihbar hattı oluşturulmalı, Düzenli Denetimler ve sürpriz denetimler yapılmalı, hile bilinci oluşturulmalı ve hile riski değerlendirmesi yapılmalıdır. İnsan kaynakları politikası çok önemli. İhbar hattı için etik hak sistemi kurulmalı ve güven esaslı olduğundan dışarda kurulmasına dikkate edilmelidir.

17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?
İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasında ters orantılı bir ilişki olduğu görüşüne ulaşılmıştır.

18. Sizce Türkiye’de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir?
(Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görünüyor?)

Kamusal denetimler yeterli değildir. Etkili ve cezai yaptırım yüksek olan düzenleme yapılması lazım ki, artık şirketlerde bizde bir iç denetim mekanizması kuralım diyebilsinler. Denetim mekanizmasının var olduğu kurumlar Türkiye de ekol olarak düşünebileceğimiz ve iç denetimin kurumsallaşmış operasyonları %95 i bankalardadır. Bunun sebebi banka patronlarının bir iç denetim sistemini kuralım paramız çalınmasın, birileri suiistimal yapmasın diye değil BDDK böyle emrettiği içindir. Belli büyüklükteki kurumlara, devlet İç denetim sistemin kurulması için yaptırım uygulamalıdır. İç denetim sisteminin yaygınlaşması sonucunda istihdam artsın. İstihdam edeceğin personellerde, CFE sertifikası sahip veya SMMM sertifikası olacak şartı koyacaksınız ki, kalifiyeli personel istihdamı artsın. Ama iç denetim sistemi kurulması zorunlu değil ve işletmeler sisteme harcanacak maliyetleri düşündüğünde çok fazla tercih etmemektedirler. Olmayan bir olayın zararını kimseye anlatamazsınız. Örneğin; Firmada yapılan denetimlerde aksiyon alınıyor bir açık var ve bu açığı birileri kullanırsa ortalama yılda 1 milyon dolar zarara uğrayacaktır. Sistemdeki açığı kapattık. Gerçekleşmeyen bir olay olduğu için kimse olayın büyüklüğünü görmemektedir. Türkiye de bazı şeylerin yaşanmadan önemi bilinmemektedir.

19. Karşılaştığınız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?

Kamusal cezalar ile kurum içinde verilen cezalar birbirini destekliyor olmalıdır. Suiistimal yapan birinin iş akidi sonlandırılıyor. Kişi işe iade davası açıyor ve kazanıyor. Kanun gözünde hile denetçisinin önemli bir pozisyonu yok. Denetim raporu yeterli görülmemektedir. Denetçi işveren yetkilisi gibi değerlendirilmektedir. Adli olarak suç duyurusunda bulunuyorum. Kişinin yaptığı

suiistimal boyutu değerlendiriyor ve maliyeti itibar riskini zedeleyecek kadar önemli olup olmadığına bakılarak, kişinin iş akidi feshedilerek işten çıkışı yapılmaktadır. Hukuki olarak herhangi bir eylemde bulunmuyorsunuz. Savcılığa gitmiyorsunuz.

20. Hile denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünyorsunuz?

Teknolojik gelişmeler çok önemli yani bilişim, hile sayısını azaltır. Ancak verdiği zararı çoğaltacaktır. Her şeyin server bilgisayar üzerinden merkezden yapıldığı düşünürsek, gelecekte gişe personeli yerine bilgisayar sisteminin geçtiğini düşünün ve tüm gişelere hükmeden bir server IP personeli bir gece de yada bir saatte verebileceği zararı düşünürsek. Bu sadece parasal olarak değil kişisel verilerin satışı bitcoon ler gibi araçlar olabilir. Kritik konumdaki bir personel koskocaman bir şirketi tamamen bitirebilir. Sayı azalır ama risk artacaktır. Bunu düşündüğümüzde bilgi teknolojileri uzmanları bu sektörde fark yaratacaktır.

21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Yeterli olduğunu düşünüyorum.

Ek-4: Üçüncü Katılımcı (H3) Mülakatı

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1.1. Yaşınız?

35

1.2. Cinsiyetiniz?

Erkek

1.3. Eğitim düzeyiniz?

Lisans

1.4. Mesleki tecrübeniz?

7 yıl

1.5. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahipsiniz?

4 yıldır CFE sertifikasına sahibim.

2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?

Yeterlidir. Suiistimal dediğimiz şey iç kontrol eksikliğinden, iç denetim eksikliğinden, bağımsız denetim ve yönetim eksikliğinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bunlar suiistimalin doğmasına imkân sağlayan neden olan unsurların başında gelir. Suiistimal yapan kişinin bir motivasyonu diyeceğimiz bahanesi vardır. Baskı içinde ekonomik şartlar olabilir. İnsan olduğunun her yerde bir iç kontrol eksikliği varsa suiistimal gerçekleşebilir.

3. Karşılaştığınız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?

Suiistimal yapan kişi için güvenilir insanlardır diyebilirim. Genelde başarılı, güvenilir olurlar. Dışarıya çok fazla özenen, hırslı, kumar gibi kötü giden alışkanlıkları vardır. Çok para harcayan (Lüks alışkanlıkları olan vs.) kişiler yapar.

4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?

Zimmet, Nakit Tahsilatı ve Ödemeleri ile İlgili Varlıkların Kötüye Kullanılması, Borç alacak ilişkisi müşteri ve personel arasında ve çıkarların çatışması ile karşılaştım.

5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?

Hileli finansal raporlama ile karşılaştım. Bilançoda her hesabın takip edildiği başlıklar vardır. Onlardan biri açıklamalar kısmı; açıklamaların açık ve net olması beklenmektedir. Yani bir gider hesabının ana başlığına baktığınızda onun ne olduğunu anlamalısınız. Şahsi yapılan bir harcamayı danışmanlık gideri altında gösterilip şirketi gideri gibi raporlayıp aslında kişiler kendine şahsi menfaat sağlıyorlar. Açık olmayan ve gerçeği yansıtmayan gider işlemleri diyebiliriz. Şirketi daha değerli yani karlı bir şekilde göstermek için kişisel harcamaları yatırım hesaplarında gösterebilirler. Burada amaç yatırımcıya şirketi daha değerli göstermek ve hisse senetlerinin değerini artırmak. Şirketi olduğundan daha karlı göstermektir. Şirkete daha fazla yatırımcı çekmek. Aslında olmayan bir görüntü söz konusudur.

6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir? Şirketi karlı göstermek, yatırımcıları ve yönetim kurulunu yanıltmak gibi nedenler olabilir.

7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?

İşlemin büyüklüğüne ve hacmine bağlı olarak minimum 14 gün – 1 ay arasında diyebiliriz. Ciddi anlamda belge incelemesi gerekmektedir.

8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)

600.000 TL civarındadır.

9. En sık karşılaştığınız kırmızı bayraklar nelerdir?

İmkanlarının üstünde bir yaşam tarzı, Olağanüstü finansal değişimler, Satıcı / müşteri ile alışılmadık yakın ilişki, Kontrol sorunları, görevleri paylaşma isteksizliği, Boşanma / aile sorunları, Sinirlilik, şüpheli veya savunmasızlık, Bağımlılık sorunları, Yetersiz ücret hakkında şikâyet, Organizasyon içinden aşırı

baskı, Sosyal izolasyon, Geçmiş yasal sorunlar, Tatil yapmayı reddetme, İstihdamla ilgili geçmiş sorunlar, Yetki eksikliği hakkında şikâyet, Başarı için aşırı aile / akran baskısı, Yaşam koşullarında kararsızlık diyebilirim.

10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?

Yatırımcılara, şirket ortaklarına ve yönetim kuruluna şirketin finansal raporlarının gerçeği yansıttığına dair bir garanti vermek amacıyla yapılan denetime hile denetimi denir. Bu garantiyi de hile denetimi yaparak bir vermiş olursunuz

11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?

Üst yönetim birimi talepte bulunur. Eğer şirket bünyesinde bu konuda tecrübeli birileri varsa onlar yapar. Yoksa hizmeti dışardan veren bağımsız denetim kuruluşları var onlara başvuru yapılır. Onun haricinde özellikle suiistimal hizmeti için kurulan ve hizmet veren danışmanlık şirketi var bunlara başvurularak yaptırılabilir.

12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Şüpheli olmalıdır. Sorgulayıcı olmalıdır. Araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olmalı ve olaylar arasında bağ kurabilecek yeteneklere ve kapasiteye sahip olmalıdır. Sabırlı olmalıdır. İletişim kurma kabiliyeti güçlü olmalıdır.

13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları, suiistimal denetimi yaptığı esnasında olayı tüm boyutları ile ortaya çıkartmak, varsa zararlarını tespit etmek ve ortaya çıkan vakanın tekrarlanmaması için öneriler getirmektir. Bütün unsurlarıyla tespit edilmesinden sorumludur. Eğer vaka meydana gelmediyse, böyle bir çalışma önceden yapılıyorsa önerilerle iç kontrol eksikliği giderilerek suiistimal vakasının ortaya çıkmasını önlemiş olur. Eğer vaka tam tersi meydana gelmiş ise, meydana gelen suiistimal vakasının nedenlerini, sorumlularını ortaya çıkartarak bir daha meydana gelmemesi için gerekli önerilerde bulunur.

14. Karşılaştığınız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE'nin 2018 raporunda hile vakalarının %40'nun

(en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye’de bu durum nasıldır?

İhbar yöntemi en sık karşılaşılan yöntemdir. Karşılaşma sıklıklarına göre sıralayacak olursak: İlk sırada yaklaşık %40 oranıyla ihbar gelmektedir, iç denetim %15 ve yönetim incelemesi %13 oranıyla takip etmektedir. Türkiye’de de bu durum aynı şekildedir.

15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

Bizim en çok kullandığımız yöntem, hile risk değerlendirmesidir. O risklere ilişkin testler yapılmaktadır. İşlem sayısı çok fazla ise bu testleri örneklem yöntemi seçerek te yapabilirsiniz. Bunlar yılda bir kere yapılan işlemler ise tamamını da test edebilirsiniz.

16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Etkin İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması ve risk değerlendirmesi yapması gerekmektedir. Başta çalışanlar olmak üzere, daha sonra yöneticiler, iç denetim birimleri ve uyum birimleri olmak üzere hilenin meydana gelmemesi için işlemlerin belirli bir kontrol güvence altında gerçekleştirilmesidir. Yönetimin düzenli denetim yapması ve iç denetimin sürpriz denetimler yapıyor olması şeklinde özetleyebilirim. İşletme yönetimi birincil sorumludur.

17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?

Doğrudan ilişkilidir. İç kontrol eksikliği hilenin başlıca nedenidir diyebiliriz.

18. Sizce Türkiye’de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz

olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir?

(Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görünüyor?)

Türkiye de denetim mekanizması yeterli değildir. Bunun da nedeni Türkiye’de şirketlerde sonradan kurumsallaşma vardır. İç denetim birimleri şirketler için maliyet olarak görünmektedir ve şirketlerin gözünde iç denetimin bir getiri getirmedeği düşüncesi yer almaktadır. İşletmenin amacı kar elde etmektir. Dolayısıyla kar elde etmeyeceği bir faaliyeti tercih etmek istememektedirler. Tamamen zorunluluktan kaynaklı iç denetim birimleri oluşturulmaktadır. Bankalar iç denetim birimlerine daha fazla önem vermektedir diyebilirim.

19. Karşılaştığınız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?

İşyerinin verebileceği en ağır ceza kişinin işten çıkartılmasıdır. Türkiye’ de bir çalışan sicili tutulmamaktadır. Dolayısıyla ertesi gün gidip başka bir yerde iş bulabiliyor. Önünde bu konu da bir engel bulunmamaktadır. Çalışan sicili tutulması konusunun yetersiz olduğu kanaatindeyim. Cezalar sınırlı verilmektedir. Yapılan suiistimal Türk ceza kanununa aykırıysa ayrıca suç duyurusunda bulunulması gerekmektedir.

20. Hile denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Şirketlerin denetime bakış açısının günden güne değiştiğini ve bilinçlendiklerini düşünüyorum. Hile denetçilerine bakış açısı gelecekte daha da iyi olacağını ve önemli yere sahip olacağı düşüncesindeyim.

21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Yeterli olduğunu düşünüyorum.

Ek-5: Dördüncü Katılımcı (H4) Mülakatı

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1.1. Yaşınız?

50

1.2. Cinsiyetiniz?

Erkek

1.3. Eğitim düzeyiniz?

Lisans

1.4. Mesleki tecrübeniz?

30 yıl

1.5. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahipsiniz?

12 yıldır CFE sertifikasına sahibim.

2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?

Yeterli hale geldiğini düşünüyorum. “Etik” önemli bir kalkan olmakla birlikte, “Haklı Gösterme” unsuru ile Etik te çoğu vakada yeterli olamamaktadır. “Baskı” unsurunda sayılan faktörler; performans baskısı (ciro, maliyet, vb. hedefleri tutturma), bağımlılıklar (lüks, kumar, risk alma (borsa) , vb.), hastalık, borç, vb. motivasyonlar ile fırsatların değerlendirilmesi yoluna gidilebilmektedir.

3. Karşılaştığınız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?

Daha çok erkektir, zeki, çalışkan, egoist, meraklı, kumar gibi kötü giden alışkanlıkları olan, İşinden (pozisyonundan) ve maaşından şikayetçi olan (Hak ettiği maaşı almadığını düşünmek) ve çok para harcayan (Lüks alışkanlıkları olan vs.) kişiler hilekar özelliklerini oluşturmaktadır.

4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?

Nakit Tahsilatı ve Ödemeleri ile İlgili Varlıkların Kötüye Kullanılması, Stoklar ve Diğer Varlıkların Kötüye Kullanılması, Rüşvet Almak, Karşı Tarafı Rüşvet

Vermeye Zorlamak, Bağış ve Hediye Kabul Etmek ve Çıkarların Çatışması diyebilirim.

5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?

Stokların olduğundan daha yüksek gösterilmesi, yükümlülüklerin kısa yerine uzun vadeli sınıflandırılması, tahsili mümkün olmayan alacakların tahsili mümkünmüş gibi gösterilmesi.

6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir? Vergi optimizasyonu, temettü optimizasyonu, halka açılmalarda yüksek hisse arz fiyatı elde edebilmek, birleşme ve satınalmalarda şirket değerini olduğundan daha yüksek gösterebilmek.

7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?

20-30 gün arası

8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)

16 milyon TL

9. En sık karşılaştığınız kırmızı bayraklar nelerdir?

Sık karşılaşılan kırmızı bayraklar; İmkanlarının üstünde bir yaşam tarzı, Olağanüstü finansal değişimler, Satıcı / müşteri ile alışılmadık yakın ilişki, Kontrol sorunları, görevleri paylaşma isteksizliği, Boşanma / aile sorunları, Sinirlilik, şüpheli veya savunmasızlık, Bağımlılık sorunları, Organizasyon içinden aşırı baskı, Tatil yapmayı reddetme. Daha az karşılaşılan kırmızı bayraklar; yetersiz ücret hakkında şikâyet, Sosyal izolasyon, Geçmiş yasal sorunlardır.

10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?

Kurum varlıklarının suistimal ve etik kurallarının ihlal edilmesidir. Varlıkların korunmasını ve etik kurallarına uyumun sağlanmasıdır.

11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?

Yönetim Kurulu vasıtasıyla başvurulmaktadır.

12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Denetim ve muhasebe bilgisi olmalı, Hileli eylem türlerini bilmeli ve ortaya çıkarma yeteneği olmalı, Araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olmalı, Suçlu birey profili ve davranış şekilleri konusunda bilgi sahibi olmalı, Şüpheli olmalı Şüpheli, “mesleki şüphelilik” olarak vurgulamakta fayda var. Bununla birlikte etrafta görülebilecek kırmızı bayrakları fark edebilme yeteneğini de eklemek isterim.

13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

Kurum performansının gerçek durumunu göstermek adına mesleki özen ve etik kurallarına bağlı kalarak faaliyetini objektif olarak gerçekleştirmek durumundadır Sorumludur.

14. Karşılaştığınız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE'nin 2018 raporunda hile vakalarının %40'nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye'de bu durum nasıldır?

İhbar yöntemi en sık karşılaşılan yöntemdir. Karşılaşma sıklıklarına göre sıralayacak olursak: İlk sırada yaklaşık %60 oranıyla ihbar gelmektedir, iç denetim %10, kazayla %10, hesap mutabakatları %5 ve yönetim incelemesi %5 oranıyla takip etmektedir. Türkiye'de de kullanılan yöntemler aynı şekildedir.

15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

Bizim kullandığımız yöntemler, Dikey Analiz (Yüzde Analizi), Yatay Analiz (Karşılaştırmalı Analiz), Trend Analizi, Oran Analizi, Örneklem Yöntemi, Fısıltı Yöntemi, Çapraz Denetim Tekniği, Kırmızı Bayraklar Tekniği ve Benford Kanunu'dur.

16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Etkin İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması, Uygun Çalışanların İşe Alınması, Yetki Sınırları, Dürüstlük ve Yüksek Etik Kültür Yaratmak, Çalışanların Gözlenmesi, İhbar Hattı Oluşturulması, Düzenli Denetimler, Sürpriz Denetimler, Yaptırım Baskısının Oluşturulması, Hile Bilincinin Oluşturulması, Hile Riski Değerlendirmesi Yapılması gerekmektedir. İşletme yönetimi sorumludur.

17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız? Denetçi olarak, hile üçgeninde en fazla “fırsat” bileşeni üzerinde müdahil yani üzerinde etkili olunabileceğini düşünüyorum. Kurum iç kontrol sistemi ne kadar etkin ve verimli olursa hileye fırsat verecek yetersiz iç kontrol noktalarının azalacağını düşünüyorum.

18. Sizce Türkiye’de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir? (Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görünüyor?)

Denetim mekanizması ne kadar bağımsız ve objektif olursa etkinliği o derece artacaktır. Bu noktada Yönetim Kurulu’nun çok fazla desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Yönetim Kurulu desteği olmayan denetim mekanizmasının başarılı olması kolay olmamakla beraber bu durumun hilekarlar için de bir motivasyon haline dönüşebileceği kanaatindeyim.

19. Karşılaştığınız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?

Zararın tahsili, hapis, iş akdi feshi cezaları verildiğine şahit oldum. Bu cezalar yeterli değildir. Adını hatırlayamayacağım ünlü bir Fransız yargıç 1600 lü yıllarda “Suistimal eskiye göre bugün çok daha fazla.” demiş. Eğer ta 17. yy da durum böyleyse, hileli eylem veya suiistimal hayat devam ettikçe devam edecek gibi görünüyor. Kurumsal yönetim, kontrol, risk yönetimi ve etik kurumların her zaman gündeminde sıcak bir konu olarak kalmalıdır.

20. Hile denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz? Teknolojinin ilerlemesiyle “sürekli denetim ve gözetim” mekanizmalarının daha etkin olarak devreye gireceği dolayısıyla daha sofistike araçlarla hile ile mücadele edileceğini, insan faktörünün ise daha çok bu araçların ve yazılımların oluşturulmasında rol alacağını düşünüyorum.

21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Sorular yeterince kapsayıcı, eklemek istediğim ayrıca bir şey göremiyorum.

Ek-6: Beşinci Katılımcı (H5) Mülakatı

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1.1. Yaşınız?

35

1.2. Cinsiyetiniz?

Erkek

1.3. Eğitim düzeyiniz?

Lisans

1.4. Mesleki tecrübeniz?

11 yıldır.

e. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahipsiniz?

7 yıldır CFE sertifikasına sahibim.

2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?

Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır kesinlikle doğrudur. Hile neden yapılır? Zimmet ve dolandırıcılık için yapılmaktadır.

3. Karşılaştığınız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?

Erkektir, Zeki, Çalışkan, Egoist, Meraklı, Stres altında olan (Finansal sorunları olan, evliliği kötü giden vs.), Kötü alışkanlıkları olan (Kumar vs.), İşinden (pozisyonundan) ve maaşından şikayetçi olan (Hak ettiği maaşı almadığını düşünen), Çok para harcayan (Lüks alışkanlıkları olan vs.) kişiler hilekâr özelliklerini oluşturmaktadır. Ayrıca banka sektöründe KKB raporuna bakılmaktadır. Kişinin fazla borcu var mı? Maddi durum (kredi kartı hareketleri) kontrol edilmektedir. Kişinin yaşam tarzında değişimler ve mevcut profiline ayrıca bakılmaktadır.

4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?

Rüşvet almak, bağış ve hediye kabul etmek. (Tatile göndermek gibi.), Nakit Tahsilatı ve Ödemeleri ile İlgili Varlıkların Kötüye Kullanılması. Stoklar ve Diğer Varlıkların Kötüye Kullanılması. Çıkarların Çatışması, Hileli Finansal Raporlama. Personelin müşteri hesaplarından zimmete para geçirmesi. Satın alma sürecinde görülmektedir. (Kişi eşinden-akrabasından satın alma yapıp 100 TL alacağı bir şeyi piyasanın üzerinde bir fiyata 1000 TL alması gibi.) o yüzden diyebiliriz ki; mutlaka kontrol mekanizması olmalıdır. Yapılan işlemler tek bir kişinin onaylanması ile gerçekleşmemelidir. Başka bir örnek olarak, kullanılan kredinin danışman firma veya kişi aracılığıyla 100 bin TL olan limitin 200 bin TL gösterilmesi yani kişinin kredi limiti 100 bin TL mali verilerde sahtecilik yapılarak 200 bin TL kullandırılıyor.

5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?

Hileli finansal raporlama ile karşılaşmadı. Bankacılık sektöründe çalıştığım için bizler; Mali tablolara hatalı yansıyan hesaplar var mı? Sehven mi yapılmış ya da Kasıt var mı? diye incelenme yapmaktayız.

6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir? Çalışan hileleri ile aynı sebepleri söyleyebilirim. Fırsat, baskı ve haklı gösterme. Finansal raporlarda bilerek yapılmaktadır. Buradaki neden, finansal gücünü yatırımcılara daha iyi göstermeye çalışmak ve rekabet baskısı diye bilirim.

7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?

Karşılaşmadığı için süre belirtememiştir.

8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)

Bankacılık sektöründe karşılaştığım en büyük kayıp 4,5 milyon'dur.

9. En sık karşılaştığınız kırmızı bayraklar nelerdir?

İmkanlarının üstünde bir yaşam tarzı, Olağanüstü finansal değişimler, Satıcı / müşteri ile alışılmadık yakın ilişki, Kontrol sorunları, görevleri paylaşma isteksizliği, Boşanma / aile sorunları, Sinirlilik, şüpheli veya savunmasızlık, Bağımlılık sorunları, Yetersiz ücret hakkında şikâyet, Organizasyon içinden aşırı

baskı, Sosyal izolasyon, Tatil yapmayı reddetme, Yetki eksikliği hakkında şikâyet, Başarı için aşırı aile / akran baskısı, Yaşam koşullarında kararsızlık en sık karşılaştığım kırmızı bayraklardır.

10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?

Hile denetimi, bir organizasyonun fiziki kaybının tespitini yapmak diyebilirim. Firmalar kar etmek amacı ile kurulmuştur. Bu sebeple büyük kurumsal firmalar hileli vakalara karşı kendilerini korumak amacıyla daha büyük önlemler almalı bu konuda uzmanlar ile çalışmalıdırlar.

11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?

Yönetim kurulu tarafından yapılır veya bankacılık sektöründe teftiş kuruluna denetim komitesi tarafından gelir

12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Denetim ve muhasebe bilgisi olmalı, hileli eylem türlerini bilmeli ve ortaya çıkarma yeteneği olmalı, araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olmalı, suçlu birey profili ve davranış şekilleri konusunda bilgi sahibi olmalı, şüpheli olmalıdır.

13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

Olay gerçekleştiği takdirde hilenin nerden kaynaklandığını ve bu konuda bir daha gerçekleşmemesi için önerilerde bulunur. Suiistimale yol açacak süreçlerde iyileştirme yapar. Önlenmesinden sorumlu değildir.

14. Karşılaştığınız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE'nin 2018 raporunda hile vakalarının %40'nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye'de bu durum nasıldır?

En sık ihbar yöntemi ile çıkarılmaktadır. Bunun için ihbar hatları kuruluyor. Gerek şubedeki ankesörlü telefonlardan gerekse dışardan sadece aranabilen özel ihbar hakkı numaralarından bilgiler gizlenerek güvenli bir şekilde ihbar edilmektedir.

Karşılaşma sıklıklarına göre sıralayacak olursak: %40 İhbar, %15 İç denetim / teftiş kurulu, %13 Yönetim İncelemesi, %7 kazayla, %10-15 Hesap mutabakatları ile ortaya çıkarılmaktadır. Türkiye’de de bu durum böyledir.

15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

Trend analizi, oran analizi, sürekli denetim, hile değerlendirme sorgulaması, fısıltı yöntemi, çapraz denetim tekniği, kırmızı bayraklar tekniği teknikler sık kullanılmaktadır. Ayrıca biz bankacılık sektöründe dolandırıcılık senaryolarını önceden belirliyoruz. Senaryoya göre detay incelemelerde yapıyoruz.

16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Etkin iç kontrol sisteminin oluşturulması, uygun çalışanların işe alınması, yetki sınırları, dürüstlük ve yüksek etik kültür yaratmak, çalışanların gözlenmesi, ihbar hattı oluşturulması, düzenli denetimler, sürpriz denetimler, yaptırım baskısının oluşturulması, hile bilincinin oluşturulması, hile riski değerlendirmesi yapmak gerekmektedir.

İşletme yönetimi önlenmesi konusunda sorumludur.

17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?

İç kontrol sisteminin etkinliği hileyi önlemeye yönelik unsurları beraberinde getirdiğinden dolayı doğrudan sorumludur. Bankacılık sektöründe iç kontrol sistemini teftiş kurumu inceler. Teftiş kurumu iç kontrol- risk yönetimi yapar.

Teftiş kurumunun amacı bankanın iç kontrol sisteminin etkin çalışıp çalışmadığını incelemektir.

18. Sizce Türkiye’de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir? (Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görünüyor?)

Denetim mekanizması yeterli değildir. Türkiye de halen gelişmektedir. Yeni nesilde denetime bilinci daha hızlı oluşmakta ve iş birliği içinde olduklarını düşünüyorum.

Evet etkindir. Bunun için denetim mekanizmasının kalitesinin artırılması gerekmektedir.

19. Karşılaştığınız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?

Kişinin iş ilişkisi kesiliyor. Bankalar suç duyurusunda bulunmaktadırlar. Cezaların yeterli olduğunu düşünüyorum. Ama maalesef cezalar caydırıcı olmamaktadır.

20. Hile denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Gelecekte önemi artacaktır.

21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Yeterli görmekteyim.

Ek-7: Altıncı Katılımcı (H6) Mülakatı

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1.1. Yaşınız?

32

1.2. Cinsiyetiniz?

Erkek

1.3. Eğitim düzeyiniz?

Lisans

1.4. Mesleki tecrübeniz?

6,5 yıl

1.5. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahipsiniz?

3 yıldır CFE sertifikasına sahibim.

2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?

Teoride evet hile üçgeninin karşılığı olduğuna inanıyorum. Ama kişilerin suiistimal gerçekleştirilmesi için yeterli olduğunu düşünüyorum. Kişilerin kendi kişilikleri ile ilgili bir ahlak etik anlayışları var. Bunun müsaade ettiği durumlarda bu üçü bir araya gelirse pek ala gerçekleşebilir.

3. Karşılaştığınız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?

Çoğunlukla erkek, Ortalamanın üstünde zeki, çok çalışkan, Egoist, Stres altında olan (Finansal sorunları olan, evliliği kötü giden vs.), Kötü alışkanlıkları olan (Kumar vs.), İşinden (pozisyonundan) ve maaşından şikayetçi olan (Hak ettiği maaşı almadığını düşünmek), Aynı zamanda çok dışa dönük, konuşkan, insanlarla iyi ilişki kurabilen ve insanları konuşarak etkileyen bir yapıya sahip olduklarını söyleyebilirim. Kazandığından fazla para harcayanlar ve bunu sürekli olarak yapanlar. Orta yaşlı ve haksızlığa uğradığını düşünüyor olması etkindir.

4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?

Nakit Tahsilatı ve Ödemeleri ile İlgili Varlıkların Kötüye Kullanılması, Rüşvet Almak, Çıkarların Çatışması karşılaşılan usulsüzlüklerdir.

5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?

Evet karşılaştım. Gelir tablosunda meydana gelen hile ve usulsüzlükler başta gelir. Banka müşterilerinin kredi libitelerini arttırmak için yaptığı usulsüzlüklerdir. En çok karşılaştığım geliri ve nakit yaratma kabiliyetinin var olduğunu ve var olduğundan fazla gösterme çabası olur. Az vergi ödemek maksadıyla karı olduğundan çok daha düşük gösterme çabası söylenebilir. Bilanço tarafında da şirket varlıklarını olduğundan yüksek gösterip bunun teminatı ile kredi sağlama ve kredi maliyetlerini düşürme çabası. Açıklamalar bölümünde hatalı açıklamalara yer verildiğini görmedim. Denetim raporunu yazılmadan gerekli düzeltmelerin yapıldığını söyleyebilirim.

6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir?

Vergi sistemi veya toplumsal vergi kültürü bir etkidir.

7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?

2-3 ay diyebilirim. Halka açık işletmelerde finansal raporlama hataları veya eksiklikleri varsa yıllar sürebilir. Net bir şey söylemek mümkün değildir.

8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)

2-3 milyon TL civarındadır.

9. En sık karşılaştığımız kırmızı bayraklar nelerdir?

İmkanlarının üstünde bir yaşam tarzı, olağanüstü finansal değişimler, kontrol sorunları, görevleri paylaşma isteksizliği, bağımlılık sorunları, organizasyon içinden aşırı baskı, geçmiş yasal sorunlar, tatil yapmayı reddetme, başarı için aşırı aile / akran baskısı en sık karşılaşılan kırmızı bayraklardır diyebilirim.

10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?

Hile denetimi, risk odaklı bir yaklaşımla süreçlerdeki uygun olmayan işlem olasılığını sürekli bir biçimde değerlendirmek diyebilirim.

Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebebi, şirketlerin iç denetim sisteminin finansal raporlamasının güvenilir bilgi üretmiyor olması ya da buna tam olarak güvence veremiyor olmasıdır.

11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?

Soruşturma yapılması gerekirse bu bana görev tebliği olarak gelir ve ben bu işi yürütürüm. Evet daha önce geldi ve gelmeye devam edecektir. Dışardan bireysel olarak başvuru gelmez. Ama iş teklifi olarak gelmektedir. Gel bizi denetle diye nu güne kadar gelmedi.

12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Hile denetçisi; Denetim ve muhasebe bilgisi olmalı, Hileli eylem türlerini bilmeli ve ortaya çıkarma yeteneği olmalı, Araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olmalı, suçlu birey profili ve davranış şekilleri konusunda bilgi sahibi olmalı, Şüpheli olmalı, Dikkatli ve detayları fark edebilmelidir.

13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları; hem iş süreçlerinde hem de finansal raporlarda süreçleri denetlemek ve önleyici sistemlerin geliştirmesi için önerilerde bulunmaktır. Önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu değildir

14. Karşılaştığınız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE'nin 2018 raporunda hile vakalarının %40'nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye'de bu durum nasıldır?

İhbar yöntemi en sık karşılaşılan yöntemdir.

Türkiye'de bu durumun ihbar, hesap mutabakatları, iç denetim, yönetim incelemesi ve kanun uyarıcı tarafından ortaya çıkarıldığını düşünüyorum.

15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

Dikey analiz (yüzde analizi), yatay analiz (karşılaştırmalı analiz), trend analizi, oran analizi, örnekleme yöntemi, sürekli denetim yöntemleri ve analitik prosedürler kullanılmaktadır.

16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Etkin İç Kontrol Sisteminin Oluşturulmalı, Uygun Çalışanların İşe Alınması, Dürüstlük ve Yüksek Etik Kültür Yaratmak gerekmektedir. Üst yönetim birincil sorumludur.

17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?
Ters orantılıdır.

18. Sizce Türkiye’de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir?
(Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görünüyor?)

Türkiye de denetim mekanizması yeterli değildir. Denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına etkendir.

19. Karşılaştığınız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?

Kişinin iş akdi feshedilir. Cezalar yeterli değildir. Yaptırımlar arttırılmalıdır.

20. Hile denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?
İnsan doğasının gereği hile her zaman olacaktır. Hile denetçiliği de teknolojik gelişmelerden etkilenecek ve değişime uğrayacaktır.

21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Hayır. Eklemek istediğim bir şey yok.

Ek-8: Yedinci Katılımcı (H7) Mülakatı

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1.1. Yaşınız?

32

1.2. Cinsiyetiniz?

Kadın

1.3. Eğitim düzeyiniz?

Yüksek lisans

1.4. Mesleki tecrübeniz?

6,5 yıl

1.5. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahipsiniz?

3 yıldır CFE sertifikasına sahibim.

2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?

Yeterlidir diye bilirim. Bu üçünün birlikte yer alması yeterlidir. Hile kişisel kazanç yaratma isteği ile yapılabilir diyebilirim.

3. Karşılaştığınız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?

Çoğunlukla erkektir, zeki, egoist, meraklı, stres altında olan (finansal sorunları olan, evliliği kötü giden vs.), kötü alışkanlıkları olan (kumar vs.), işinden (pozisyonundan) ve maaşından şikayetçi olan (hak ettiği maaşı almadığını düşünmek). Dışarıya karşı genelde söylemez. Tam tersi her şey den çok memnun olduğunu ve şirkete kendini adanmış bir çalışan olduğunu göstermeye çalışır. Ama içten içe böyle bir durum vardır. Ve genelde itiraf alma sırasında mutlaka itiraf edilen bir durumdur. Çok para harcayan (lüks alışkanlıkları olan vs.) Kişilerdir diyebilirim.

4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?

En sık nakit tahsilatı ve ödemeleri ile ilgili varlıkların kötüye kullanılması,

Çıkarların çatışması ve hileli finansal raporlama ile karşılaştım. Stoklar ve diğer varlıkların kötüye kullanılması ile biraz daha az karşılaştım.

5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?

Evet karşılaştım. Bilanço ve gelir tablosunda daha sık karşılaşılmaktadır. Bilançoda varlıkların olduğundan yüksek gösterilmesi konusunda sadece stoklarda karşılaştım. Gelir tablosunda karın olduğundan yüksek gösterilmesi ile karşılaştım.

6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir? Üst Yönetimin Baskısı, Makyajlama (Olduğundan Güzel Gösterme), Takdir Görme isteğidir.

7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?

2-3 aydır.

8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)

3,5 milyon TL dir.

9. En sık karşılaştığınız kırmızı bayraklar nelerdir?

İmkanlarının üstünde bir yaşam tarzı, Kontrol sorunları, görevleri paylaşma isteksizliği, Boşanma / aile sorunları, Bağımlılık sorunları, Organizasyon içinden aşırı baskı, Geçmiş yasal sorunlar, Tatil yapmayı reddetme, Başarı için aşırı aile / akran baskısı en sık karşılaştığım kırmızı bayraklardır.

10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?

Hile denetimi: finansal raporlama ve iş süreçlerindeki hileye mahal verecek ortamların tespit edilmesi ve bu ortamlara ilişkin önleyici kontrollere önerilerde bulunulması ve varsa hilelerin tespit edilerek düzeltilmesine yönelik önerilerde bulunulmasıdır.

Neden ihtiyaç var? Bağımsız bir üçüncü tarafın gözden geçirmesi gerektiğini düşünüyorum. Hem iş süreçlerini hem de finansal raporların. Bağımsızlık gereği

hileden herhangi bir kazancı olmayan bir taraf yaratmış oluyorsunuz. Bu taraf: çoğu şirkette hile denetimini iç denetim yapıyor. İç denetim gözden geçirdiği ve güvence verdiği finansal raporlama ve iş süreçlerine ihtiyaç duyulmasıdır.

11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?

Çoğunlukla ihbar ile başvuru yapılmaktadır

12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Denetim ve muhasebe bilgisi olmalı, Hileli eylem türlerini bilmeli ve ortaya çıkarma yeteneği olmalı, araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olmalı, Suçlu birey profili ve davranış şekilleri konusunda bilgi sahibi olmalı, Şüpheli olmalı ve Analitik Düşünebilmelidir.

13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları: hem iş süreçlerinde hem de finansal raporlarda hilelerin tespit edilmesi ve önleyici kontrol edilmesine yönelik önerilerde bulunmasıdır. Önlenmesinden sorumlu olduğunu düşünmüyorum. Önlenmesine yönelik danışmanlık hizmeti verilebilir. Ama önlemek zaten bağımsızlığı zedeleyici bir durum olur. Tespit edilmesinden sorumludur.

14. Karşılaştığınız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE'nin 2018 raporunda hile vakalarının %40'nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye'de bu durum nasıldır?

İhbar yöntemi en sık karşılaşılan yöntemdir.

Karşılaşma sıklıklarına göre sıralayacak olursak:

İhbar, İç denetim, Yönetim İncelemesi, Dış Denetim, Hesap Mutabakatları, Doküman İncelemesi, Kazayla ve İtirafıyla ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de de hileli eylemler bu yöntemlerle ortaya çıkmaktadır.

15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

Örnekleme Yöntemi, Sürekli Denetim, Kırmızı Bayraklar Tekniği diyebilirim. Bunların yanında analitik prosedürler, Belge inceleme ve Sorgulama tekniklerini kullanıyorum.

16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Etkin İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması, Uygun Çalışanların İşe Alınması Yetki Sınırları, Dürüstlük ve Yüksek Etik Kültür Yaratmak, Çalışanların Gözlenmesi, İhbar Hattı Oluşturulması, Düzenli Denetimler, Sürpriz Denetimler, Yaptırım Baskısının Oluşturulması, Hile Bilincinin Oluşturulması ve Hile Riski Değerlendirmesi Yapmak gerekmektedir. Üst yönetim birincil sorumludur.

17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?

Ters orantılıdır. İç kontrol sistemi ne kadar etkinse hile için fırsat oluşma ihtimalide o kadar düşüktür.

18. Sizce Türkiye’de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir? (Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görünüyor?)

Türkiye de denetim mekanizması yeterli değildir. Özellikle finansal raporlama kısmında halka açık şirketlerin finansal raporlarının bağımsız denetimden geçmesi zorunlu iken, halka açık olmayan şirketlerde böyle bir zorunluluk yok bu tamamen üst yönetim kararına bırakılmıştır. Bunun sakıncalı olduğunu düşünmekteyim. Şirket büyüklüğüne göre zorunlu hale gelmelidir. Üst yönetimin yetkisine bırakılmamalıdır.

19. Karşılaştığınız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?

Kişinin iş akdi feshedilir. Cezalar yeterli değildir. İşten çıkarılan kişiler daha sonra aynı sektörlerde yeni işler bulabilmekte ve bunun sebebinin de kişiler için olumsuz referans verilmemesidir. Cv’ lerin doğru kontrol edilmemesidir. Ayrıca firmaların cv dışında kişisel araştırmaları yapmamasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ancak durum varlıkların kötüye kullanılması ise zaten dışarıya yansıyan hileli vakalarda direkt dava açma yoluna gidiyor. O kısımda cezalar yeterlidir denebilir. Ancak finansal raporlama ile ilgili neredeyse hiçbir zaman

ceza verilmemektedir. Bunun sebebi firmanın itibarı ve imajı korumak açısından dışarda duyulmasını engellemektir. Bu konu içerde halledilmeye çalışılmaktadır. Bağımsız denetimin zorunlu hale gelmesi ve bu sebeple hileli finansal raporların halka açık ortamlarda yayınlanması ve kişilere açıkça yaptırım uygulanabilir.

20. Hife denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yapay zeka'nın aslında hızlı bir şekilde denetçilerin görev ve sorumluluklarını üstleneceği fikrindeyim, buna sorgulama teknikleri dahildir. Dolayısıyla bir süre sonra bu kadar çok denetçiye ihtiyaç olmayacaktır. Hile denetimi Türkiye'de iç denetim bölümü tarafından yapılmaktadır. Bunun yavaş yavaş değişmeye başladığı bağımsız denetçilerinde hile denetimlerine başladığını ve ayrı birim olarak bigfor içinde prizsing denem bölüm direkt hile denetimi ve odit denetimi dediğimiz finansal raporlama kapsamında denetimler gerçekleştiriyor. En sonunda da bağımsız denetim raporu çıkartmaktadır. Şirketler içerisinde böyle bir ayrıma gidilmemektedir. Çok büyük şirketlerde ayrı birimler olduğu görmekteyiz. Buralarda inceleme ve soruşturma diye ayrı bir ekip olmaktadır.

21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Hayır. Gayet detaylı olduğunu düşünüyorum.

Ek-9: Sekizinci Katılımcı (H8) Mülakatı

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1.1. Yaşınız?

32

1.2. Cinsiyetiniz?

Kadın

1.3. Eğitim düzeyiniz?

Yüksek Lisans

1.4. Mesleki tecrübeniz?

10 yıl

1.5. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahipsiniz?

1 yıldır CFE sertifikasına sahibim.

2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?

Yeterlidir. Ortam var ve hilekâr kendince durumu meşrulaştırıyor. Ailesine para bulmak zorunda, arkadaşlarına hava atmak istiyor. Hile neden yapılır. İşin içine girince o hırsıyla devam edende var. Ama galiba biraz ufak ufak başlıyor. Şirketlerde durum farklı yapılan hileler önceden tasarlanmaktadır. Üst düzeyde yapılan hilelerdir. Dolayısıyla hilenin kişi bazlı mı? Yoksa kurumun yaptığı hileler mi? Ona bakmak lazım. Hilenin boyutu kişinin pozisyonuna bağlı olarak artmaktadır. Bunun için yetki sınırını değerlendirmek lazım.

3. Karşılaştığınız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?

Erkektir, zeki, çalışkan, meraklı, stres altında olan (finansal sorunları olan, evliliği kötü giden vs.), kötü alışkanlıkları olan (kumar vs.), işinden (pozisyonundan) ve maaşından şikayetçi olan (hak ettiği maaşı almadığını düşünmek) ve daha çok hak ettiğini düşünen, çok para harcayan (lüks alışkanlıkları olan vs.) Kişilerdir. Bunların ilave olarak güven veren ya çok sosyal ya da asosyal ama güven veren kişidir. Özel hayatını ayrı tutan kimseyle paylaşmayan kişidir.

4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?

Nakit tahsilatı ve ödemeleri ile ilgili varlıkların kötüye kullanılması, bankalarda daha sık karşılaşılmaktadır. Stoklar ve diğer varlıkların kötüye kullanılması – en sık depolardaki stoklarda karşılaşılr. Rüşvet almak, karşı tarafı rüşvet vermeye zorlamak, bağış ve hediye kabul etmek, çıkarların çatışması, hileli finansal raporlama diyebilirim. Buna ilaveten dijitalleşmeyle artan riskler var. Buna satın alma sürecinde en sık rastlanılmaktadır. Satış sürecindeki fiyatlandırmada. Distribütörlerle yakın ilişki kurulması diyebiliriz. Onlara ayrı fiyat verme, sürekli ihaleleri onun kazanması ve kişinin işten ayrıldıktan sonra distribütörlere iş girmesi veya ortak olması gibi usulsüzlükleri gösterebiliriz.

5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?

Evet karşılaştım. İç denetim tamamen bağımsız değildir. Bağımsız denetim tam olarak bağımsız değildir. Yönetim raporların üzerinde denetim sağlamaktadır. Suiistimal denetiminde spesifik konulara bakılmaktadır. Sık karşılaşılan hileli raporlamalar için; Varlıklarda; ticari alacakların olduğundan fazla gösterilmesi, stokların olduğundan fazla gösterilmesi, maddi duran varlıkların olduğundan fazla gösterilmesi. Örneğin; Gider olması gereken harcamaların aktifleştirilmesi durumuyla çok karşılaşıyoruz. İmalat firmasında bakım-onarım giderlerini makinenin maliyetine koymak aktiflerde artışa yol açmaktadır. Firma yabancı kaynaklarını öz sermayede göstermiyor. Yani yurtdışında aldığı kredileri yokmuş gibi raporlamaması. Makine almış ne şekilde ödediği bilinmemesi gibi. Gelir tablosunda Finansman gideri ve bilançoda da yabancı kaynaklardaki artış gösterilmemiştir. Gelir tablosunda meydana gelen hile ve usulsüzlükler denildiğinde; dönem gelirlerinin olduğundan fazla gösterilmesi, dönem giderlerinin olduğundan az gösterilmesi diyebilirim.

6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir?

İşletmenin kar beklentisi, borsaya açılacaksa hisse senetlerinin değerini yüksek gösterme ve finansal tablolarını güçlü göstererek yatırımcı kazanma beklentisidir.

7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?

2 seneden başlıyor- 5 seneye kadar.

8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)

40 milyon TL dir.

9. En sık karşılaştığınız kırmızı bayraklar nelerdir?

İmkanlarının üstünde bir yaşam tarzı, Olağanüstü finansal değişimler, Satıcı / müşteri ile alışılmadık yakın ilişki – genellikle satın alma sırasında gerçekleşmektedir. Kontrol sorunları, görevleri paylaşma isteksizliği, Sinirlilik, şüpheli veya savunmasızlık, Yetersiz ücret hakkında şikâyet, Organizasyon içinden aşırı baskı, Tatil yapmayı reddetme, İstihdamla ilgili geçmiş sorunlar, Yetki eksikliği hakkında şikâyet, Başarı için aşırı aile / akran baskısı karşılaştığım kırmızı bayraklardır.

10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?

Hile denetimi: verilen güvencenin yeterince olmamasından dolayı, belirli bir konuyu tespit etmek ve ortaya çıkartma için yapılan denetime denir. Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının nedeni, üst yönetim arasındaki anlaşmazlık, karar almakta yaşanan sıkıntılar, iç denetim sisteminin bilinmemesinden dolayı hile denetimini yaptırmak üzere bu hizmeti dışardan hile denetimi yapan bir firmadan almaktadırlar.

11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?

Üst yönetim kurumsal firmalardan hizmet almayı tercih eder. Firmanın denetim raporunun arkasındaki referansı önemlidir.

12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Denetim ve muhasebe bilgisi olmalı, hileli eylem türlerini bilmeli ve ortaya çıkarma yeteneği olmalı, araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olmalı, suçlu birey profili ve davranış şekilleri konusunda bilgi sahibi olmalı, şüpheli olmalı, sabırlı olmalı, sorgulama yöntemlerini bilmeli, nazik olmalı, stratejik olmalı, yaptıklarını üst yönetime anlatmalı ama firma içinde çalışmalarını yaparken dikkatli - gizli sürdürmeli ve meraklı olmalıdır.

13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları; yönetimin taleplerine göre çalışmaktadır. İncelikle sorumluluklarını yapar. Delilleri güvenilir olmalı ve bozulmamış en iyi kanıtlar etmeye çalışır. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu değildir. Sorumluluk üst yönetime aittir. Hile denetçisi sadece olay gerçekleşmemişse önceden doğabilecek riskli alanlar ile ilgili alınacak önlemleri raporlayarak önerebilir. Ama olay gerçekleşmişse, sorunun nerden kaynaklandığını tespit eder ve öneride bulunur.

14. Karşılaştığınız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE'nin 2018 raporunda hile vakalarının %40'nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye'de bu durum nasıldır?

Türkiye'de de durum aynıdır ve İhbar yöntemi en sık karşılaşılan yöntemdir.

İhbar yönteminin %40, İç denetim %15, Yönetim incelemesi %20, Kazayla %7, Diğer %6, Hesap mutabakatı %5 olduğunu düşünüyorum.

15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

Dikey analiz (yüzde analizi), yatay analiz (karşılaştırmalı analiz), trend analizi, oran analizi, örnekleme yöntemi, sürekli denetim, hile değerlendirme sorgulaması, fisıltı yöntemi, çapraz denetim tekniği, kırmızı bayraklar tekniği, benford kanunu yöntemlerini kullandım. Bunun yanında sıklıkla fiziki sayım ve gözlemlerle de diyebilirim.

16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Etkin iç kontrol sisteminin oluşturulması, uygun çalışanların işe alınması, yetki sınırları, dürüstlük ve yüksek etik kültür yaratmak, çalışanların gözlenmesi, ihbar hattı oluşturulması, düzenli denetimler, sürpriz denetimler, yaptırım baskısının oluşturulması, hile bilincinin oluşturulması, hile riski değerlendirmesi yapılması gerekmektedir. İşletme yönetimi tamamen sorumludur.

17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?

Etkin olmayan iç kontrol sisteminde hileye olanak sağlar. Doğru orantılı olduğunu düşünüyorum.

18. Sizce Türkiye’de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir? (Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görünüyor?)

Türkiye de denetim mekanizması yeterli değildir. Denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına zemin hazırlamaktadır.

19. Karşılaştığınız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?

Kişinin iş akdi feshedilir. Cezalar yeterli değildir. Kanunlar bu konuda yeterli değildir. Bu konuda yaptırımların artması gereklidir.

20. Hile denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Şeffaflığın artmasına bağlı olarak hile denetçiliği de gelecekte artacaktır.

21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Hayır.

Ek-10: Dokuzuncu Katılımcı (H9) Mülakatı

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1.1. Yaşınız?

47

1.2. Cinsiyetiniz?

Erkek

1.3. Eğitim düzeyiniz?

Yüksek Lisans

1.4. Mesleki tecrübeniz?

22 yıl

1.5. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahibsiniz?

1 yıldır CFE sertifikasına sahibim.

2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?

Yeterlidir. Şimdi yeni bir kavram var. Kendini gerçekleştirme – başarıma.

Bunların hiçbirisi olmasa da insanların kendini gerçekleştirme isteği var. 3-4 yıldır var. Hile kendini gerçekleştirme isteği ile ortaya çıkar. Hile: hedefi aldatmak için bir bilginin gizlenmesi, saklanması ve değiştirilmesi ve yatırımcının aldatılması diyebiliriz.

3. Karşılaştığımız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?

Erkek, zeki, çalışkan, Stres altında olan (Finansal sorunları olan, evliliği kötü giden vs.), Kötü alışkanlıkları olan (Kumar vs.), Çok para harcayan (Lüks alışkanlıkları olan vs.) diyebilirim.

4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?

Nakit Tahsilatı ve Ödemeleri ile İlgili Varlıkların Kötüye Kullanılması, Rüşvet Almak, Bağış ve Hediye Kabul Etmek, Çıkarların Çatışması, Hileli Finansal Raporlama ile sıklıkla karşılaştım.

Şu an Sigorta şirketleri suiistimallerine bakmaktayım. Hileleri ölçümlüyoruz ve diğer taraftan yayınlıyoruz. Türkiye’de en çok araç kaza yapma ve başkasının yerine geçme. Kazayı başkası yapmış gibi kurgu senaryolarla sigorta şirketlerinden para alma var.

5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?

Evet karşılaştım. Ancak Türkiye’de hileli finansal raporlamanın %1 açıklanmaktadır. Genelde açıklanmadan yok ediliyor. Aslında tüm önlemler alınmış ve buna rağmen yapılmış gibi gösterilmektedir. Genel de gelir tablosunda Dönem Gelirlerinin Olduğundan Fazla Gösterilmesi, Dönem Giderlerinin Olduğundan Az Gösterilmesi ve bilanço hesaplarıyla oynanmaktadır.

6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir? Yatırımcıyı uzun süre tutmak ona karlı göstermek olmalı, İşletmenin Sürdürülebilirliğini sağlamak.

7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?

1-3 aydır.

8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)

Sigorta şirketinde karşılaşılan en yüksek tutar 35 milyon TL dir.

9. En sık karşılaştığımız kırmızı bayraklar nelerdir?

İmkanların üstünde bir yaşam tarzı, Kontrol sorunları, görevleri paylaşma isteksizliği, Başarı için aşırı aile / akran baskısı en sık karşılaştığım kırmızı bayraklardır. Sigortacılık sektörü için cevap verirsek. Poliçe başlangıç tarihinden hemen sonra hemen talepte bulunması, örnek olarak kaza veya sağlık sigortası. Sigorta şirketinin kırmızı bayrağıdır. Bunun dışında Birden fazla olması farklı sigorta şirketlerinden ve lokasyon dan talep gelmesi diyebiliriz. Aynı dönemlerde gelmesi ve kişinin siciline bakıldığında bunu devamlı yapması kırmızı bayraktır diyebiliriz.

10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?

İç denetim ve bağımsız denetimin kapsamı dışındadır, adli muhasebeciliğin faaliyet kapsamında; Hilelerin tespit edilmesi ve varsa hilelerin düzeltilmesine yönelik önerilerde bulunulması denilmektedir. Denetimin hiçbir şekilde gerçeği yansıtmaması ve tarafsız bir gözle dışardan bakılması açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum.

11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?

Bizim İhbar kaynağı belli olmayan web portalımız bulunmaktadır. Her türlü ihbar almaktayız. Birde üst yönetim talepte bulunmaktadır.

12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Şüpheli olmalı, Çok sabırlı olmalıdır, Denetim ve muhasebe bilgisi olmalı, Hileli eylem türlerini bilmeli ve ortaya çıkarma yeteneği olmalı, Araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olmalı, Suçlu birey profili ve davranış şekilleri konusunda bilgi sahibi olmalı, Ön yargılardan biraz uzak olmalı ve mesafesini koruyabilmelidir.

13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

Bence sadece fotoğrafımı çekip bulgularını belirtmelidir. Ondan sonraki süreçte elbette onunda takibinin yapılması gerekmektedir. Hile denetçisinin öncelikli işi mevcut durumu somut belgelerle mümkün olduğunca ön yargıdan uzak kanıtlarla tespit edilmelidir. Tarihlerle uygun şekilde raporlanması gerekir.

14. Karşılaştığımız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE' nin 2018 raporunda hile vakalarının %40'nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye'de bu durum nasıldır?

Türkiye'de de durum öyle gelen ihbarla, sistemdeki anormal durumlar ve kırmızı bayraklarımız ortaya çıkarılıyor. Sigorta şirketlerinde her gün tüm olaylar ve kişiler skorlanır. Buna dikkat et burada bir anormallik var der. Sistem çalışması her zaman vardır.

15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

Hileleri tespit ederken; Örnekleme Yöntemi, Sürekli Denetim, Fısıltı Yöntemi, Kırmızı Bayraklar Tekniğini kullanmaktayım. Firmamızın bununla ilgili özel bir

birimi bulunmaktadır. Hem saha araştırmasını yaptığımız hem de günlük rapor aldığımız ihbar hattımız var. Bunun için kırmızı bayraklar yöntemi diyebiliriz.

16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Etkin İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması, Uygun Çalışanların İşe Alınması, Yetki Sınırları, Dürüstlük ve Yüksek Etik Kültür Yaratmak, Çalışanların Gözlenmesi, İhbar Hattı Oluşturulması, Düzenli Denetimler, Sürpriz Denetimler, Yaptırım artırılması ve uygulanması ve Hile Bilincinin Oluşturulması gerekmektedir. Üst yönetim algısı önemlidir. Dolayısıyla bir şirkette sahtecilik olursa bunların yaptırımlarının ne olacağı, kapıdan girerken üst yönetime kadar herkes tarafından bilinmesi gerekmektedir.

17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?

İç kontrol sistemi ne kadar etkin çalışırsa hile o kadar az olur. Çok önemlidir ama daha fazla incelenmesi gerekmektedir.

18. Sizce Türkiye’de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir? (Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görünüyor?)

Bence yeterli değildir. Sürekli gelişmesi gerekmektedir. Evet denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına olanak sağlar.

19. Karşılaştığımız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?

Yargı süreçleri başlatılmalıdır. Hukuksal süreçler olmalıdır. Bizim yılda 10 - 15 tane hileli vakamız oluyor. Yargı sürecine intikal ettiriyoruz. Sonucunda takipsizlik kararı alınsa bile mutlaka hukuksal sürecin başlatılması gerekmektedir. Kesinlikle yeterli ceza verilmemektedir. Ceza verilmiyor diye hukuksal sürecin başlatılmaması doğru değildir. Sigortacılık sektörü diye sektörler göre ceza konusunda daha hassas davranmaktadır.

20. Hile denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Daha fazla yol alınması gerekmektedir. Uluslararası düzeyde oturulup konuşulup kararların alınması gerekmektedir.

21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Yeterli görüyorum.

Ek-11: Onuncu Katılımcı (H10) Mülakatı

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1.1. Yaşınız?

39

1.2. Cinsiyetiniz?

Erkek

1.3. Eğitim düzeyiniz?

Lisans

1.4. Mesleki tecrübeniz?

15 yıl

1.5. Kaç yıldır CFE sertifikasına sahipsiniz?

3 yıldır CFE sertifikasına sahibim.

2. Hile teorisine göre; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir arada olması hile yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, hile teorisindeki bu üç unsur kişilerin hile yapması için yeterli midir? Sizce hile neden yapılır?

Yeterlidir. Kişinin yetkinliği de gereklidir. Etik değerleriniz yoksa hile yaparsınız.

3. Karşılaştığınız vakaları düşündüğünüzde bir hilekâr profili oluşturabiliyor musunuz? Sizce bir hilekarın özellikleri nelerdir?

Hileyi erkek ve kadın her ikisi de yapabilir. %75 oranında değerlendirecek olursak;

Stres altında olan (finansal sorunları olan, evliliği kötü giden vs.), kötü alışkanlıkları olan (kumar vs.), çok para harcayan (lüks alışkanlıkları olan vs.) kişiler yapar. Hataya karşı etik değeriniz yoksa hile yaparsınız.

4. En sık hangi tür hile ve usulsüzlüklerle karşılaştınız?

Nakit tahsilatı ve ödemeleri ile ilgili varlıkların kötüye kullanılması, çıkarların çatışması ve hileli finansal raporlama ile karşılaştım.

5. Hile denetim faaliyetleri esnasında hileli finansal raporlama ile karşılaştınız mı, karşılaştığınız bu hileler hangi şekillerde gerçekleştirilmiştir?

Hileli finansal raporla karşılaştım. Bunlar nakit, teminat mektubu, çek senet sahteciliği. Nazım hesaplara borç hesaplarının tutulması. Veri tabanı silinirse her

şeyi yaparsın. Gelecekte IT suiistimalleri olacak. Türkiye de üst yönetim ne derse; iç denetim ve bağımsız denetim onu raporlar. Dolayısıyla denetim bağımsızlık ilkesi uygulanmadığı söylenebilir.

6. Sizce işletmeleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden hangisidir? Şirketleri hileli finansal raporlamaya iten en önemli neden itibarını kaybetmemek, prestij kazanmak, vergi vermemek, finansal gücünü daha iyi göstermeye çalışmaktır.

7. Ortalama olarak genelleyecek olursak hileli finansal raporlamayı ortaya çıkarma süresi ne kadardır?

Türkiye de çıkmamaktadır. Ama ortaya çıkarma süresi için yıllıktır diyebiliriz.

8. Hileli finansal raporlamadan kaynaklı saptadığınız en büyük hile kaybı yaklaşık olarak ne kadardır? (Parasal tutar)

Yoktur. Çünkü yönetim çıkmasına izin vermemektedir.

9. En sık karşılaştığınız kırmızı bayraklar nelerdir?

Karşılaştığım kırmızı bayraklar şunlardır; İmkanların üstünde bir yaşam tarzı, Olağanüstü finansal değişimler, Satıcı / müşteri ile alışılmadık yakın ilişki, Tatil yapmayı reddetme, kişiler maksimum 1-2 gün izin yaparlar.

10. Kısaca hile denetiminin tanımını yapabilir misiniz? Hile denetimine ihtiyaç duyulmasının sebepleri sizce nedir?

Hile denetimi, kişilerin yaptığı hileleri engelleyici ve önleyicidir. Bağımsız denetim ve iç denetimin zayıf olduğu konularda ihtiyaç vardır.

11. Hile denetimi yapmanız için size nasıl başvurulmaktadır?

Bireysel olarak başvuru gelememi. İçeride bilgili ve tecrübeli denetçi yoksa, dışarıdan suiistimal incelemesi için danışmanlık hizmetine alınmaktadır.

12. Hile denetçisi hangi özelliklere sahip olmalıdır?

Denetim ve muhasebe bilgisi olmalı, Hileli eylem türlerini bilmeli ve ortaya çıkarma yeteneği olmalı, Araştırma yöntemleri konusunda tecrübesi olmalı, Şüpheli olmalı, IT tecrübesi olmalıdır ve IT tecrübesi gelecekte önem arz edecektir.

13. Hile denetçisinin görev ve sorumlulukları nelerdir? Hile denetçisi hileli finansal raporlamanın önlenmesi ve tespit edilmesinden sorumlu mudur?

Kurumlar suiistimal denetçisi çalıştırmazlar. Türkiye de bu konuda yerleşmiş bir yapı yok. Suiistimale yol açacak süreçlerde iyileştirme yapar. Sorumlu değildir.

14. Karşılaştığınız vakalar içerisinde hileli eylemler en sık hangi yöntemlerle ortaya çıkarılmaktadır? ACFE'nin 2018 raporunda hile vakalarının %40'nın (en yüksek oran) ihbar yöntemiyle ortaya çıkarıldığı raporlanmış, Türkiye'de bu durum nasıldır?

Türkiye de %90 oranıyla İhbar yöntemi diye bilirim. Bu da müşteri şikayetleri ve personel şikayetleri ile ortaya çıkmaktadır.

Karşılaşma sıklıklarına göre sıralayacak olursak: İhbar, İç denetim, Yönetim İncelemesi, kazayla ortaya çıkarılmaktadır.

15. Siz hileleri tespit ederken hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

Bankacılık sektöründe süreç yönetimi yapmaktayız. Her süreç kontrol altındadır. Örneklem Yöntemi, Fısıltı Yöntemi ve Kırmızı Bayraklar Tekniği de kullanılmaktadır.

16. Hileli finansal raporlamanın önlenmesi için neler yapılmalıdır? İşletme yönetiminin bu konudaki sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Etkin İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması, İhbar Hattı Oluşturulması, IT kontrol güçlendirilmelidir ve Engelleyici olmalıdır.

17. İç kontrol sisteminin etkinliği ile hile arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?

Caydırıcı, önleyici olmalıdır.

18. Sizce Türkiye'de denetim mekanizması yeterli midir? Sizce denetimin yetersiz olması hileli finansal raporlama yapılmasına sebep olan bir etken midir? (Denetimin yetersizliği hilekâr için bir fırsat olarak mı görünüyor?)

Türkiye de denetim mekanizması yeterli değildir. Etkin değildir. Bağımsız değildir.

19. Karşılaştığınız vakalar içerisinde, hileli eylem gerçekleştiren kişilere ne gibi cezalar veriliyor? Bu cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?

Kişinin iş akdi feshedilir. Cezalar yeterli değildir. Dava açılmalı ama sıklıkla davalar işçiler tarafından kazanılmaktadır.

20. Hile denetçiliğinin (bu mesleğin) geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

IT kontroller artacaktır.

21. Mülakatının genelini düşündüğünüzde konuyla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Hayır.

ETİK KURUL DEĞERLENDİRME SONUCU/RESULT OF EVALUATION BY
THE ETHICS COMMITTEE

(Bu bölüm İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurul tarafından
doldurulacaktır /This section to be completed by the Committee on Ethics in research
on Humans)

Başvuru Sahibi / Applicant: Zeynep Acar

Proje Başlığı / Project Title: Finansal Raporlamada Yapılan Muhasebe Hileleri Ve
Uygulama Açısından Değerlendirilmesi

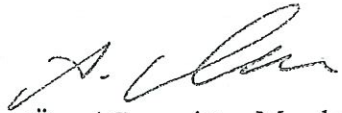
Proje No. / Project Number: 2020-20111-26

1.	Herhangi bir değişikliğe gerek yoktur / There is no need for revision	XX
2.	Ret/ Application Rejected Reddin gerekçesi / Reason for Rejection	

Değerlendirme Tarihi / Date of Evaluation: 20 Ocak 2020

Kurul Başkanı / Committee Chair

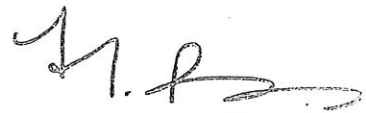
Doç. Dr. İtir Erhart

Üye / Committee Member

Prof. Dr. Aslı Tunç

Üye / Committee Member

Prof. Dr. Turgut Tarhanlı

Üye / Committee Member

Prof. Dr. Hale Bolak Boratav

Üye / Committee Member

Prof. Dr. Koray Akay